Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

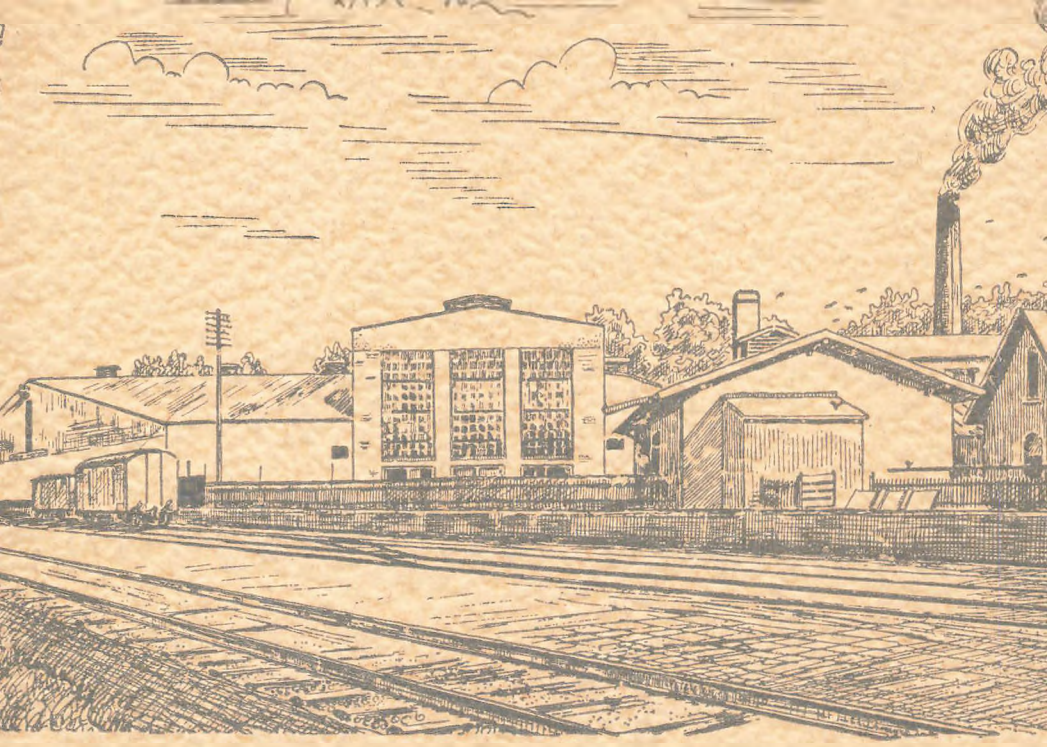

1897

19. JANUAR

1947

Landmændenes Andels Eksport Slagteri i Nakskov

1897 · 1947

TRÆK AF SVINEAVLENS HISTORIE PAA LOLLAND

Landmændenes Andels Eksport Slagteri i Nakskov

ved Marius Hansen

Udgivet af Slagteriet i Anledning af 50-Aars Jubilæet
19. Januar 1947

CENTRAL-TRYKKERIET, NAKSKOV

FORORD

Landmændenes Andels Eksport Slagteri udsender i Anledning af 50-Aarsdagen for dets Stiftelse denne Bog til Andelshavere og Forretningsforbindelser. Det har været Bestyrelsens Ønske herigennem at give en Skildring af Slagteriets Virksomhed set paa Baggrund af de økonomiske Forhold, hvorunder Virksomheden har været øvet gennem de 50 Aar. Det har ligeledes været Hensigten gennem den historiske Skildring at vise Svineavlens skiftende Kaar i det lollandske Landbrug.

Bogen er udarbejdet af Historikeren, Adjunkt, cand. mag. Marius Hansen, Nakskov, og Illustrationerne er udført af Tegneren, Lærer L. Lauritzen, Kunstmalerne P. J. Christiansen og John Sparre Christensen. Fotograf Nissen og Søn, Nakskov, har leveret Fotografierne.

Trange Tider har Landbruget gennemlevet — og ingen ved, hvad Fremtiden bringer — men Indblik i Fortidens Vanskeligheder kan give Styrke til at møde Fremtidens Besværligheder. Det er derfor Bestyrelsens Haab, at Bogen maa være med til at skabe Perspektiv over Landmandens daglige Gerning — og styrke de Baand, der samler Landmændene om de store Opgaver, der har fundet sin Løsning gennem Andelsvirksomheden.

Landmændenes Andels Eksport Slagteri blev oprettet ikke alene ved et Samvirke mellem Landmændene indbyrdes — men ogsaa mellem Land- og Byinteresser. Slagteriet er saaledes Udtryk for et

Samvirke mellem flere Faktorer, der alle har Del i det Resultat, der er naaet til denne Dag.

Det er Bestyrelsens højeste Ønske, at Slagteriet fortsat maa udfylde sin Plads i Landbrugets Økonomi og indtage den formidlende Stilling mellem Land og By til Gavn for Befolkningen paa Vestlolland.

Egelund i Januar 1947.

H. THOMSEN.

INDHOLD

Den historiske Del

Side

Svineavlen i Middelalderen 9
Reformationstiden 25
Dronning Sofie 33
Svineavlen i det 17. Aarhundrede 39
Svineavlen i det 18. Aarhundrede 49
Stavnsbaandets Løsning 60
Det moderne Landbrug grundlægges 73
Sulemad 81
Svinet i Overtroen 83
Svinet og Talesproget 85
Svineavlen i det 19. Aarhundrede 89

Den første 25 Aars Periode

Slagteriet stiftes 103
Slagteriet bygges 119
Forhandlingerne med Maribo Slagteri 127
Slagteriet indtil 1914 131
Spredte Noter indtil Verdenskrigen 139
Lovene 141
Æg-Eksporten indtil 1922 143
Avlsarbejdet og Svinehold 150
Under Krig og Fredslutning 159

Den anden 25 Aars Periode

Bacon og Kort 167
Slagteriet 1922—1947 181
Kreaturslagtninger 194

Side
Kampen mod Svinetuberkulosen 198
Svineavlen i de sidste 25 Aar 199
Kørselsordningen 201
Vejningen 202
Noteringen 204
Ægafdelingen i de sidste 25 Aar 206
Trio 209
Dana 213
Fedtraffinaderiet 214
Emballagefabrikken 214
Frugten 214
Kaninslagtningerne 218
Spredte Træk fra de sidste Aar 218

Bølge efter Bølge skyller op paa Lollands Kyst og maaler Sekunder af paa Tidens store Ur. I Tusinder af Aar har dette Urværk arbejdet — næsten uden Pauser — thi sjældent ligger Havet stille hen; men naar Stormen rejser sig, og Bølgen gaar højt op paa Land, sker der noget. Land synker i Havet — nyt Land dukker op. Hvor før Skoven stod, ruller Bølgen nu. Hvor den usikre Egebaad famlede sig over Bølgen, staar i Dag frugtbare Marker. Men Østersøens Bølger arbejder i Dag som for Tusinder af Aar siden. Landet — Lolland — er et andet, større og mindre.

I en fjern Fortid skete det. Isen var forsvundet, Landet hævede sig og var landfast med Femern. Østersøen var virkelig en Sø med Afløb gennem Floder, hvor nu Bælterne er. Klimaet ændredes fra Vintervejr hele Aaret til mild Sommervarme den største Del af Aaret. Samtidig kom Skoven. Først Fyrren, langt senere Egen og det rige Dyreliv. Jagten gav Mennesket Føden; men som Aarene gik, steg Menneskets Tal saa stærkt, at Jagten ikke alene kunde ernære Befolkningen. Mennesket gik i Lag med at dyrke Jorden. Det var lettere at høste Frø af Græsarterne fra et dertil anvendt Areal, end at strejfe rundt i Skoven og samle det sammen. Kunde det samme ikke gøres med Dyrene? Tanken er nærliggende og selvfølgelig. Naturligvis maatte de Dyr, der jagedes for Kødets Skyld, kunne indfanges og fodres, saaledes at man havde dem, naar der var Brug for

dem. Husdyrholdet blev en Følge af den faste Bopæl: Landbruget var begyndt.

Denne Overgang finder Sted hos os mellem ældre og yngre Stenalder, da Kornsorterne, Oksen, Faaret og Svinet indgaar som væsentlige Dele i Menneskets Fornødenheder. Menneskets Ve og Vel afhænger af Kornets og Dyrenes Trivsel; hvad der fremmer eller gavner denne, er en Lykke for Mennesket; men Naturens Luner var snart gode, snart skadelige. Kunde de gode fremhjælpes? Den primitive Religion mente ja. Bonden tumlede med disse Spørgsmaal ud fra sin Opfattelse af Forholdene.

Frugtbarhed hos Husdyrene og god Avl af Planterne betød Velstand, ingen Sult, ingen Kulde. Frugtbarhedens Fremme blev derfor et fremtrædende Træk i den primitive Religion. Det er derfor heller ikke mærkeligt, at de fleste af vore Oldtidsfund peger i denne Retning. Den døde skulde, saavel som den levende, have sin gode Mad. Man vidste jo aldrig, hvad den døde kunde finde paa. Hvorfor indtraf der Uheld med Kornet det ene Aar og med Dyrene et andet? Alt maatte have en Aarsag. Dyrene i Skoven døde, naar de aflivedes af Jægerens Pil, men hvem dræbte Husdyrene, naar de pludselig skrantede og døde?

I vore Oldsagn møder vi Træk, der peger i den her skitserede Retning, og de støttes af adskillige Fund over hele Landet. Paa Lolland har vi ogsaa et Par Fund, der tydeligt viser, at den døde skulde have det bedste, man kendte, med i Graven. I Juellingekvindegravene var der, foruden det fornemme Gravudstyr af Glaskar og Bronzesager, nedlagt Gildesmad. I den ene Grav fandtes saaledes 5 Ryghvirvler af et ungt Svin, i den anden Grav et ungt Faar og Drikkekar med Frugtvin, brygget af Byg, Tranebær og Mosepors. Hos Hobyhøvdingen finder vi to hele Skinker af unge Svin sammen med det i hele Norden enestaaende Gravgods. Allerede da vidste Lollænderen at sætte Pris paa god Mad. Men at dette ikke er Rigmandens Delikatesser, viser Bopladsen i Vejleby, hvor der i Affaldskulerne blev fundet over

30,000 Dyreknogler eller Dele deraf. Langt den største Del af disse Knogler stammer fra tamme Husdyr: Okse, Hest, Faar og Svin, men ogsaa Høns og Ænder.

Disse Fund stammer alle fra Tiden mellem ca. 100 og ca. 400 efter vor Tidsregning. Der har altsaa paa Lolland dengang været et almindeligt Svinehold — Flæskestegen har været skattet som Gildesmad og daglig Kost, saaledes som den er det den Dag i Dag. Naar Svinet paa dette Tidspunkt optræder i den Udstrækning som i Vejleby, tyder det paa, at Svineholdet maa være af gammel Dato her i Landet. Den romerske Forfatter Tacitus, der ellers giver os mange Oplysninger om Nordboernes Liv og Færden i Tiden omkring Aar 100, omtaler overhovedet ikke Svinet i sin Skildring, men hans lidt ældre Landsmand Plinius omtaler derimod Svinet som Husdyr hos Nordboerne.

I den nordiske Mytologi skildres Forholdene, indtil Kristendommen vandt Overhaand. Gudernes Liv og Virksomhed afspejler dels Storbøndernes daglige Liv, dels deres Ønsker og Forestillinger om, hvordan man kunde tænke sig Livet paa en dansk Bondegaard indtil omkring Aar 1000. I Valhal forstod man at værdsætte Grisen for dens velsmagende Kød, og Vanskelighederne med at faa Grisen fedet i passende Tempo slaar igennem i Myten om Flæsket, der vokser ud lige saa hurtigt, man skærer det ud af Siden paa Galten Særimner. Flæsket var ogsaa en Nødvendighed for Nordboen — især om Vinteren. Der er derfor heller ingen Grund til at tvivle om et ret betydeligt Svinehold. Paa et meget tidligt Tidspunkt har man maattet lægge Avlen om, saaledes at Svinet ikke stod paa Stald, men kom ud i Skoven. Tanken var jo nærliggende. Vildsvinet klarede sig glimrende i Skoven, hvorfor skulde Tamsvinet ikke ogsaa kunne klare sig der.

Landets Skove bestod da væsentligst af Ege- og Bøgeskove, hvor Bøgen mere og mere fik Overtaget, da det kolde og fugtige Klima var den gunstigere end Egen. Kun paa Lolland holdt Egen

Stand; Klimaet her er saa meget mildere, at Egen kunde klare sig under iøvrigt lige Forhold. I Skoven maatte man imidlertid vogte Svinene og skærme dem mod Bjørne og Ulve, der da var almindelige. En Svinehyrde maatte tage sig af dette Arbejde, samtidig med at Jagten paa Ulven foregik med forøget Iver. Vildsvinet jagedes ogsaa, men det skadede iøvrigt ikke Tamsvinet. At der engang imellem skete Krydsninger mellem Tamsvin og Vildsvin, tilførte blot Tamsvinet nyt Blod og dermed forøget Modstandskraft. Denne Blanding foregik saa meget lettere, som Forskellen mellem de to Arter dengang ikke var særlig stor. Tamsvinet og Vildsvinet er ogsaa saa nært beslægtet, at de to Arter uden Vanskeligheder krydses den Dag i Dag. Hvor Tæmningen af Vildsvinet har fundet Sted, ved vi ikke. Det er rimeligvis sket flere Steder saavel i Asien som i Europa. Det Tamsvin, vi træffer i Oldtiden, er næppe kommet ret langt borte fra, da Svinet er et Dyr, der ikke egner sig til længere Vandringer, hvorfor det ogsaa først optræder som Husdyr, da Mennesket bliver fast bosiddende Agerdyrker.

Da Kristendommen forbød Nydelsen af Hestekød, fordi dette var et fast Led i den hedenske Offertjeneste, blev Svinekødet sammen med Oksekødet en saa meget mere attraaværdig Erstatning for dette. Antallet af Svin steg — og især Tallet af Skovsvin. Skovene dækkede endnu den største Del af Landet, og der var Føde nok til Svinene det meste af Aaret. Naar Frosten kom i Luften, var det Tid at slagte, hvad der ikke skulde overvintre. Forraadshusene blev fyldt med Kød og Flæsk til den lange, mørke Vinter. Der skulde store Mængder til, thi Kød og Flæsk udgjorde sammen med Grød og lidt Grovbrød Befolkningens eneste Føde. Slagtningen og Saltningen blev Aarets store Højtid. Saltet blev derefter den vigtigste Importvare, som friesiske og tyske Handelsmænd forsynede os med.

Det er derfor ogsaa ganske karakteristisk, at blandt de første skriftlige Efterretninger, vi har til vort Lands Historie, finder vi

en Fortegnelse over de Ydelser, den danske Konge skulde have af Krongodset Landet over. En Del af disse Ydelser blev betalt med Svin. Dengang betaltes alle Afgifter til Staten i Form af Naturalydelser: Foder til Hestene, Fødevarer til Kongen og hans Folk. Datidens Transportmidler var saa smaa, at der ingen Mulighed var for at transportere større Mængder over længere Afstande; Kongen maatte derfor rejse rundt og »nyde« Skatten paa Stedet. I Kong Valdemars Jordebog fra ca. 1230 har vi en Fortegnelse over Kongens Indtægter af Krongodset. Af Listen fremgaar det, at der til et Døgns Underhold af Kongen og hans Folk krævedes 40 Svin. Et Svin blev i Værdi regnet for 6 Skilling, hvad der giver et Indtryk af Pengenes enorme Værdi, og man forstaar, at Penge var en sjælden Ting, hvorfor man brugte Dyrene som Regneenhed i Stedet for. Var der derimod Tale om Høns, skulde der til et Døgns Underhold bruges 360 Høns til den kgl. Stab. Disse Tal viser, at Husdyrholdet har været ganske betydeligt, idet der ikke er Grund til at mene, at det har været ekstraordinært stort paa Kronens Gaarde. En Ø som Samsø skulde saaledes give: 180 Svin, 180 Faar, 40 Okser, 800 Oste og saa meget Smør, som hørte dertil, 100 Gæs og 200 Høns. Det var den halvaarlige Sommerydelse. Om Vinteren bestod Ydelserne i saltet Mad. Der skulde saaledes pr. Døgn leveres Kongen og hans Folk: 8 saltede Okser, 13 saltede Faar og 13 saltede Svin. Det vilde dog være for trivielt at leve helt af Saltemad, hvorfor der ogsaa krævedes 7 levende Svin, 180 Oste, 180 Høns og 90 Gæs og hertil 7 Ask (Æsker) Smør. Men vi kender Datiden daarligt, hvis der ikke hørte mere til Maden; der skulde noget til at dulme den megen Salt. 1 Pund Peber eller Kommen leverede det nødvendige Krydderi. Af disse Ting bestod den kgl. Anretning i Aaret 1231, dog maa der tilføjes meget betydelige Mængder Øl, for at gøre Menuen komplet.

Kong Valdemars aarlige Indkomst skulde efter disse Lister da blive — foruden Korn, Smør, Ost og Honning — 9855 Øksne,

109,500 Faar og 73,000 Svin. Hvis man regner med, at Kongen fik Tiendedelen ligesom Kirken, vil det sige, at Landet da skulde have en Svinebestand paa ca. 730,000 Svin. Beregningen maa dog tages med stort Forbehold.

Det maa dog vist regnes for sikkert, at Husdyrholdet har udviklet sig meget væsentligt i de forløbne Aarhundreder. Skovene »husede« Svinene sammen med de øvrige Husdyr. I en meget lang Række Stednavne og Skovnavne har vi endnu svage Rester af Skovenes oprindelige Benyttelse: Kalvehave, Kalvevænge, Lammehave, Komark, Kohave, Hestehave, Rakkerskoven, Svinemark, Svinø, Svinholm, Svinsbjerg, der alle peger hen paa Skovenes oprindelige Anvendelse og Betydning for Husdyrholdet.

Dyrene kom naturligvis ofte til at passe sig selv, især naar der var travlt, og der var lang Vej til Skoven. Det kan derfor ikke undre, at Dyrene i mange Tilfælde blev temmelig vilde — i

1231 omtales saaledes utæmmede Heste i Kongens Skove paa Falster. Dyreholdet kunde vel ogsaa blive saa stort, at det kunde knibe med Foderet til de mange Dyr, der skulde have Næring af Skovens Rigdom. Det er bemærkelsesværdigt, at alle Husdyrene paa Grund af Sult og Underernæring aftog i Vækst gennem Middelalderen. Det gælder især Tamsvinet, der blev mindre og mindre, indtil det var ganske dværgagtigt.

Landskabslovene indeholder Straffebestemmelser for den, der sætter Ild paa en andens Hus, Lade, Fægaard, Mølle eller Fæhus, som han har paa Marken, hans Aalegaard og Svinesti. Det er første Gang, at Svinestien optræder i en Lovbestemmelse — det bliver jo heller ikke sidste Gang, at Svinehuset kommer til at beskæftige Lovgiverne. Bestemmelsen er interessant derved, at den nævner Svinestien sammen med Fæhuset paa Marken og Aalegaarden. Svinehuset maa herefter opfattes som en Bygning enten paa Overdrevet eller i Skoven, hvor Svinene kunde finde det nødtørftige Husly mod Vind og Vejr. Bygningen har næppe været stort mere end et skrøbeligt Træstillads, der har været dækket med Grene og Løv eller Rør. I jydske Lov fremhæves det, at man skal indhegne Frugt- og Køkkenhaver for al Slags Fæ, undtagen Geder, Okser og Svin, som Bønderne skal »gjemme«, d. v. s. holde under Kontrol.

Da Skoven især paa Lolland bestod af Ege- og Bøgetræer, og deres Frugter er ganske fortræffelige til Svinefoder og Fedning, var Oldenskoven særlig eftertragtet til Svineholdet, ikke mindst fordi Oldenflæsket i Datiden blev opfattet som en særlig lækker og eftertragtet Vare. Det er derfor ikke mærkeligt, at saavel Hedninge som Kristne betragtede Svinekødet som en udsøgt Delikatesse. Munken tolker sit Syn paa Flæskestegen i Ordene: sine carne suilla non est vita (uden Svinekød er Livet ikke værd at leve).

Men det stigende Svinehold i Skoven kunde naturligvis let give Anledning til Stridigheder, ikke alene mellem Landsbyerne

indbyrdes, men ogsaa mellem Bønderne i den enkelte Landsby. Hvis den ene tillagde flere Svin end den anden, tog han en Fordel paa Fællesskabets Bekostning, som man ikke kunde finde sig i. Hjemme maatte han holde saa mange Svin, han ønskede, men i Skoven — paa den fælles Græsgang, maatte han kun holde det Antal, man blev enige om, at hver skulde have i Forhold til Gaardens Jordtilliggende. Svinerationeringen har altsaa gamle Rødder i det danske Landbrug.

I de urolige Tider, der fulgte her i Landet i det 13. Aarhundredes Slutning og Begyndelsen af det 14. Aarhundrede, forarmedes Bønderne mere og mere, hvorfor de lod Dyrene tære paa Skoven i større Udstrækning, end godt var. Svinene gjorde i og for sig ingen Skade, snarere Gavn, idet de ved at rode i Jorden endevendte denne, saa Oldenfrugten lettere kunde spire, ligesom de derved ødelagde Gangene for Mus og Muldvarpe. Heste og Geder gjorde derimod stor Skade ved at bide Topskudene af de unge Træer.

Ved Salg eller Overdragelse af Landejendomme blev det derfor udtrykkeligt fremhævet, hvor mange Svin den enkelte Gaard maatte sende til Skoven. Her skal blot nævnes nogle faa Eksempler af de mange Hundrede, der kan illustrere Sædvanen. Fuglse Kirke fik i 1449 et Ejendomsbrev paa Præstevænge og Kirkeskov, der ved Takseringen blev fastsat til »frie 100 Lofsvin«. Det var jo ikke noget ringe Svinehold for Præsten i Fuglse. Det samme Areal gav hvert 3. Oldensvin til Fuglse Kirkes Bygning. Det var ogsaa en Maade at støtte Byggeriet paa. Nebbelunde Kirke fik i 1460 Brev paa, at den var fri for Oldengæld paa Sæddinge Skov og Sæddinge Fang. Oldengæld kaldtes den Afgift, som enhver Ikke-Lodsejer maatte betale for at faa Svin paa Skoven. Præsten slap altsaa for denne Afgift. Lodsejerne havde naturligvis selv Svinene gratis paa Skoven, men viste det sig, at der var Udsigt til et bedre Oldenaar end regnet med, takseredes Skoven atter, og hver Bonde fik tildelt sit An-

tal. Kunde Skoven nu tage flere Svin, end der forefandtes hos Lodsejerne, saa overdrog man det tiloversblevne Antal til fremmede mod Betaling af Oldengæld.

Det var meget lettere dengang at svare alle offentlige Afgifter i Varer, derunder Flæskesider, eller som det kaldtes paa Lolland: Bøsteflæsk eller slet og ret Bøste. Navnet siger jo en Del om Flæskesidens Udseende og passer unægtelig godt til de tætbørstede Svin, man var henvist til. I Modsætning til andre Egne af Landet, hvor Ydelserne til Præsten var fastsat til Tiende af Kvæg og Korn, var der paa Lolland desuden indarbejdet den Praksis, at Præsten skulde have Mikkelsmessemad og Hellemissemad, nemlig Børsteflæsk og Medisterpølse. Paa Femø var denne Ydelse til Præsten i 1490 ansat til 1 Bøsteflæsk og 4 Rugleve (Rugbrød) af hver Mand paa Øen. Det var jo en betydelig Indtægt for Præsten, der, endnu tilhørende den katolske Kirke, ikke selv maatte eje noget — men skulde anvende det hele til sociale Formaal: Hjælp til syge, gamle, fattige. Kvægtiende tilfaldt paa Lolland alene efter gammel Skik Præsten — i Jylland deltes den mellem Ejerne af Konge-, Kirke- og Præstetiende.

Ved Slagtetid omkring Mikkelsdag skulde Præsten have Mikkelsmessemad; det var ogsaa denne Gang en Børste Flæsk, en halv Gaas og nogle Brød. Disse Ydelser til Præsten laa paa Ejendommene som en Hæftelse og nævnes i adskillige Ejendomsbreve fra hele Lolland.

Skovene repræsenterede saaledes en betydelig Værdi for Bønderne, og man forstaar derfor godt, at det kunde give Anledning til mange Stridigheder, naar Ejendomsretten skulde fastslaas, og i en Tid hvor skriftlige Aftaler var saare sjældne. Bønderne var ikke særlig begejstrede for at give Afkald paa en gammel, hævdvunden Ret til frit at bruge Skoven, men den opadstræbende danske Adel var ivrig efter at sætte sig i Besiddelse af den fulde Ejendomsret af den Jord og de Skove, den efterhaanden erhvervede sig ved Køb og Gunst. I 1494 maatte Rigets Marsk Eskild

Gøye til Krenkerup og Anders Gøye, Ridder til Kærstrup, og Mats Lauritzen af Olstrup, Landsdommer i Lolland, sammen med Erich Matzen af Nakkeby, Stig Pors af Øllingsø dømme i en Sag om Munkeskoven, som Maribo Kloster paastod tilhørte dette. Resultatet blev, at Klosteret fik tilkendt fri Olden for alle dets Tjenere, som bor i Østofte, samt Præsten og Degnen, ialt 100 Lofsvin, og alle deres hjemmefødte Svin deres rette Fæmark. Dommen er betegnende, idet den viser, at den godssamlende Adel maatte bøje sig for Rettens Afgørelse og indrømme Klosteret dets gamle Ret, som dets Tjenere, d. v. s. Bønderne, Præsten og Degnen havde haft til denne Skov.

Under Kong Hans begyndte de ekstraordinære Ydelser til Staten i Tilfælde af Krig. Det drejede sig først og fremmest om Proviant til Hær og Flaade. Kong Hans udsendte saaledes en Opfordring til Bisperne om at udvirke, at Præsterne selv foreslog en Ydelse. Bispen i Odense foreslog, at de lollandske Præster ydede for hver 12 Præster: 1 Skippund Flæsk, for hver 8 Præster: 1 Td. Oksekød, hver enkelt Præst desuden 1 Gaas, 1 Lammekrop, 1 Skæppe Ærter, 1 Skæppe Boghvedegryn, samt Rug, Malt etc., altsaa en ganske pæn ekstra Udskrivning, der nok skulde blive til noget for hele Landet.

De store Værdier, som Skovene repræsenterede gennem Græsning og Jagt, maatte virke lokkende paa alle bjergsomme Naturer. Da den lollandske Bondestand under de urolige Forhold i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede vanskeligt kunde klare de stadigt stigende Udskrivninger til Kongemagten, blev Resultatet, at Bonden opgav sin Ejendomsret til Jorden, som overdroges til en Herremand med den Klausul, at han skulde værne dem, yde dem Retssikkerhed og Arbejdsro. Bønderne blev hans vornede og tog Jorden i Fæste af Herremanden. Denne frivillige Overenskomst kunde imidlertid misbruges, naar Landbruget kom til at mangle Arbejdskraft, saaledes som det blev Tilfældet efter den sorte Død i 1349. Vornedretten medførte en Ret til at holde

Bønderne paa Godset, indtil Jorden var dyrket. Forholdet findes klart udtalt i det saakaldte »Laalands Vilkaar« fra 1446: Bonden var ikke længere en fri Mand, der frit kunde raade over sin Ejendom eller over sin Person. Jorden skulde dyrkes; og kunde dette ikke ske paa anden Maade, maatte Adelsmanden tvangsindlægge en Bonde paa Gaarden for at faa den under Kultur. Det var en Følge af den stedse stigende Mangel paa Arbejdskraft til Landbruget. Følgerne af den sorte Død var frygtelige, mange Sogne var helt uddøde, og dertil kom, at Byerne stadig trak en Del Arbejdskraft til sig; fra Lolland maa der regnes med en stadig Udvandring til de nordtyske Byer. I »Laalands Vilkaar« slaas det fast, at ingen Bonde maatte sælge, torvføre eller bortgive Eg eller Bøg uden sin Husbonds Vilje under 40 Marks Straf. Bonden havde altsaa ikke længere fri Raadighed over Skoven, han ejede den ikke længere. Han kunde benytte den, han havde Ret til at sende sine Dyr paa Olden og Græs i Fællesskoven. »Laalands Vilkaar« er ofte ensidigt blevet opfattet alene som et Pres fra Adelens Side overfor Bønderne, men det er samtidigt et Krav — eller rettere — en Forpligtelse fra Adelens Side til at skaffe Landbefolkningen den nødvendige Jord til Dyrkning. Denne Side af Problemet blev ganske vist ikke aktuel før mere end 400 Aar senere. Ved samme Lejlighed bestemte den lollandske Adel, at Bonden ikke maatte holde Geder — medmindre han havde privat Skov, hvor de kunde færdes — i Adelens og Kronens Skove maatte de for Fremtiden ikke græsse. Skete det alligevel, havde Kongens Foged Lov til at indfange dem. Jagten, der hidtil havde været enhver Frimands Privilegium, blev ved denne Lejlighed indskrænket. »Ingen Mand i Lolland maa jage efter Ræve, og særdeles ingen Bonde bruge nogen Jagt, enten med Haregarn, Mynde eller anden Hund, med Armbrøst eller deslige, under Straf af 3 Mark til den, som ejer Skoven, og 3 Mark til Kongen.« Skoven var blevet privat Ejendom, og den maatte ikke forringes. Skovens fornem-

ste Opgave var at give Adelen god Jagt og derefter at huse Svinene. Brænde og Bygningstømmer kom først i anden Række, og Bøndernes frie Adgang til at forsyne sig dermed blev der ogsaa sat en Stopper for, medmindre Bønderne kunde bevise deres Ejendomsret til Skoven, saaledes som de Frejlev Bønder forstod at hævde den.

Efterhaanden som Bøndernes Brugsret til Skoven blev indskrænket af Hensyn til Adelens Jagt og Husdyravl, blev det almindeligt at syne Skoven, før Svinene blev indladt deri. Hver Bonde fik saa tildelt det Antal, der kunde tilkomme ham som hans Andel. Det var en meget generende Rationering. Naar Svinene om Foraaret blev drevet paa Skoven, gik Vejen forbi Smeden, der forsynede Svinene med Ejerens Bomærke, saaledes at Ejeren senere atter kunde kende sine Svin — og Skovejeren kontrollere, at der ikke kom flere Svin paa Skoven end tilladt. Da dette Ejermærke indbrændtes paa Svinet, taler man ogsaa om Brændesvin, Skovsvin eller Oldensvin. Svinene blev derefter paa Skoven, indtil Slagtetiden nærmede sig, og de blev drevet hjem til Gaardene. Svinene fik sjældent noget Tilskud af Foder, mens de gik paa Skoven; og Antallet var utvivlsomt ofte for stort, da Skovejeren gerne vilde have en Indtægt ad denne Vej. Paa Lolland var denne Betaling gerne fastsat til hvert 10. Svin; det kunde jo nok blive til en pæn Indtægt for Herremanden, naar man husker paa de store Tal, der var Tale om. Det varede dengang ca. 2 Aar at faa et Svin fodret og fedet op til slagtefærdig Stand. Men efterhaanden som den stadige Underernæring gjorde sig gældende, blev Svinenes Levetid længere og længere, men Svinene blev samtidig mindre og mindre. I Slutningen af det 17. Aarhundrede tog det helt op til 3—4 Aar at faa Svinene slagtefærdige.

Fra omkring Aar 1500 vrimler det med Oplysninger om Svineholdet paa Lolland. I Arkiverne findes et vældigt Materiale omfattende Skøder, Skattelister, ind- og udgaaede Kongebreve,

adelige Jordebøger, private Breve, Retsprotokoller, Lensregnskaber, Inventarielister, der alle kan yde vægtige Bidrag til Belysning af Landets Erhvervsforhold, men som kun i beskedent Omfang er benyttet hertil. I det følgende skal der fremdrages Træk, der belyser en Side af det lollandske Landbrug, nemlig Svineavlen.

Skovene var stadig det eneste Grundlag for Svineavlen. Ingen Skov — ingen Svineavl eller kun et meget ringe Svinehold. Derfor kæmper Bønderne ogsaa en fortvivlet Kamp mod Adelen for at haandhæve deres Ret til at holde Svin paa Skovene. Og det maa indrømmes, at selv om Bønderne efterhaanden var kommet i et snævert Afhængighedsforhold til den lollandske Adel, saa havde de ikke dermed mistet Evnen eller Lysten til at hævde, hvad der var deres lovlige Ret. Talrige Retssager viser det. Og Retten, det maa ligeledes fastslaas, søgte til enhver Tid at finde

frem til den rigtige Afgørelse, selv om den gik de adelige Standsfæller imod. Bønderne veg heller ikke tilbage for at forfølge en Sag lige til Højesteret for at opnaa deres Ret, hvis det var nødvendigt. En Dom fra 1503 udtaler saaledes, at Bønderne i Østofte har fri Oldengæld i Skovene der omkring for »saa mange Svin, som de kan have«. Ingen Slotsfoged hverken paa Aalholm, Ravnsborg eller andet Steds har forsøgt at bestride denne Ret, førend de fik Sønderskov til deres Brug, hedder det.

Svineholdet har været meget betydeligt, hvilket fremgaar af Inventarielisterne over de kgl. Slotte. Paa Aalholm skulde der saaledes i 1514 være af Proviant: 374 Faare- og Lammekroppe, 838 Sider Flæsk, 450 Gaasekroppe, 2 Øksne- og Kokroppe samt 1/2 Fjerding saltet Fisk m. m.

Paa Engelborg i Nakskov Fjord skulde der være følgende Proviant den 10. Juli 1512: en Del rede Penge, Rug, Byg, Malt, Mel, Havre, Hvede, 1/2 Fjerding Smør, 50 1/2 Kokroppe, 30 1/2 Faarekroppe, 34 Sider Flæsk, 46 Gæs m. m., desuden skal Lensmanden opkræve Restancer, der bl. a. omfatter: 1 Fjerding Smør, 11 Svin og 6 Faar og Lam. I 1516 var Beholdningen paa 632 Sider Flæsk foruden betydelige Mængder af andre Landbrugsprodukter; i 1517 var Beholdningen af Flæsk i Sulekarret paa 193 Flæskesider.

Aalholm Slot havde i Aaret 1515 et Beredskabslager paa: 501 1/2 Faare- og Lammekroppe, 576 Sider Flæsk, 7 Øksne- og Kokroppe samt 1/2 Fjerding, 376 Gaasekroppe, 5 1/2 Td. Sild, 4 Td. saltet Torsk, 3 1/2 Td. Salt fra Lyneburg og 9 Td. Bay-Salt. Aaret efter maatte Lensmanden give en endnu mere omfattende Kvittering hvad Flæsket angaar, idet der da fandtes 750 Sider Flæsk i Slottets Sulekammer. I 1530 var der imidlertid kun 150 Sider Flæsk.

Disse betydelige Mængder Fødevarer skulde naturligvis tjene til Beredskabslagre paa de kgl. Slotte og fremkom dels ved Overskudet af egen Avl og dels ved Afgifterne fra de til Lenet

hørende Bøndergaarde. Lensmanden paa Ravnsborg kunde saaledes i 1541 afslutte en Handel, hvor han som Betaling for noget Jord skulde levere 350 gode Oldensvin og 96 Boelgalte. Der er vist ingen Grund til at tro, at netop denne Mand skrabede Bunden af sin Beholdning i den Anledning. Vi finder ogsaa Eksempler paa, at Kongen giver Bønderne Tilladelse til at drive deres Svin ind paa Kronens Skove, naar der er Olden, mod at de til Gengæld giver ham hvert 15. Oldensvin som Betaling; men naar deres egen Skov bærer Olden, maa de frit drive Svinene derind, saa var der altsaa nok af den gode Vare.

Selv om Materialet er stort og broget, er det paa den anden Side ogsaa ret ensartet. Det hører til Undtagelserne, at vi virkelig faar oplyst, hvor stort et Svinehold den enkelte Gaard har haft. Det er et ret enestaaende Tilfælde, at den sidste katolske Sognepræst i Køberløv, Hr. Mikkel, har efterladt os en Fortegnelse over sin Besætning: 18 færdige, d. v. s. fede, Driftstude, 3 unge Stude, 13 Køer, »en Koe slaghen«, 3 Nød (Ungkreaturer), 5 Kalve, 1 Tyr, 7 Heste, 1 graa Fole, 4 Øg, 12 Faar, 10 Svin paa Sti, 10 gamle Svin og 30 Grise samt 8 Svin i Skoven, 2 fede Beder (»færdige Hamler«).

Det giver en Besætning paa 127 Dyr — slet ikke saa ringe en Besætning hos en Ungkarl. Selv om Præsten har været den mest bjærgsomme i hele Landsbyen, har Bønderne vel fulgt hans gode Eksempel, saa godt de formaaede. Det bliver dog et betydeligt Husdyrhold, selv om vi skal reducere Tallet en Del for Bøndergaardenes Vedkommende. Især virker et Svinehold paa 58 Svin overraskende. Interessant er ogsaa Oplysningen om, at de 10 Svin er paa Sti, øjensynlig til Fedning. Der er altsaa bevaret Rester af den tidlige Middelalders Krav om, at Svinene skulde være indespærret, derefter følger der kun 8 Svin paa Skoven. Hvad saa med Resten? Ja, de har uden Tvivl været henvist til at bjærge Føden paa Overdrevet eller Heden — det Areal, der laa uden for det dyrkede Omraade til fælles Afbe-

nyttelse, og hvor Landsbyens Kreaturer, Svin, Gæs og Faar ernærede sig det meste af Aaret under Byhyrdens Opsyn.

Naar Høsten var vel overstaaet, blev Ævret opgivet. Det vil sige, at alle Hegnene mellem Agre og Vange blev fjernet, for at Dyrene kunde græsse over hele Landsbymarken. Saa var der igen rigeligt med Foder et Stykke Tid, indtil Stubmarken blev gnavet af eller rodet op.

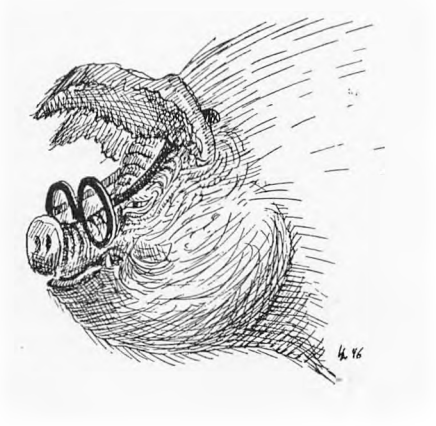

En højpandet, filosofisk Yorkshire-Herre

Amerikas Opdagelse og Søvejen til Indien bragte en Forskydning i Europas Handelsveje og Økonomi, idet Pengene afløste Varer som Omsætningsmiddel. Det danske Landbrug eksporterede ogsaa dengang hele sin Overskudsproduktion til de europæiske Storbyer og søfarende Nationer, der havde Brug for Landbrugsprodukter. Hollænderne optraadte især som Opkøbere af det danske Korn og de danske Stude, mens Eksporten af Svinene især gik til Tyskland. Eksporten blev betalt med Verdensmarkedets Priser og med Sølvpenge. Adelen havde efterhaanden tiltvunget sig Eneret paa Handelen med Landbrugsprodukterne, saaledes at den tog en virkelig Fortjeneste hjem. Bøndernes Afgifter til Adelen svaredes stadig i den samme Mængde Husdyr og Korn uanset Prisstigningen, hvorfor de kun i ringe Udstrækning fik Gavn af denne. Det havde imidlertid den Betydning, at Adelen opdagede, at der var Penge at tjene ved Dyrkningen af den danske Jord. Landbruget fik pludselig dens hele Interesse. Herregaarde i den Skikkelse, vi nu kender, opstod netop som en Følge heraf. Tidligere havde Adelen haft Jorden spredt over hele Landet, men nu gennemførtes en Godspolitik, der havde til Maal at samle Jorden omkring en Hovedgaard, idet den gamle Form med Jorden spredt over hele Landet umuliggjorde en effektiv Udnyttelse af Jorden. »Strøgodset« blev samlet til Hovedgaarde. Handelen med Jorden foregik ofte som Mageskifter; man byttede

over, idet man stadig koncentrerede Jordbesiddelserne i en bestemt Egn. I Slutningen af det 16. Aarhundrede var Maalet naaet. Adelen havde faaet Jorden samlet, og standsmæssige Boliger var blevet bygget. Herregaardene prægede Landet. Lolland blev ad denne Vej helt samlet paa Adelens og Kronens Hænder — Selvejerbønderne forsvandt. Alle Bønderne blev Fæstebønder, idet de faa Bønder, der var sluppet gennem Landbrugets Trængselstider, nu solgte deres Gaarde til Adelen. I Eline Gøyes Jordebog har vi et Par Snese Eksempler paa denne Udvikling. Kronen var ikke den mindst ivrige i Kapløbet om Jordkoncentrationen. I den store Kildesamling, der omfatter Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods, faar man et levende Indtryk af den livlige Jordhandel. I Skøderne omtales det altid, hvor Gaardene er beliggende, hvor store de er, og hvor mange Oldensvin de har Ret til. Jeg nævner nogle typiske Eksempler:

Knud Bilde faar i Højby 1 Gaard og Kronens Rettigheder i 4 jordegne Bøndergaarde og med Ret til at tilhandle sig Ejendomsretten, samt Skov til 6 Svins Olden til alle 5 Gaarde for 2 Gaarde med Skov til 12 Svins Olden i Herritslev og 2 Gaarde med Skov til 12 Svins Olden i Døllefjelde, i Musse By 1 Gaard med Skov til 6 Svins Olden. Den 23. Februar 1608 faar Breide Rantzau til Rantzausholm: i Vester Ulslev, Musse Herred, 3 Gaarde med Skov til 10 Svins Olden til den ene og 5 Svins Olden til hver af de to andre. I Horreby 1 Gaard med 10 Svins Olden, Thirsted 7 Gaarde og 2 Gadehuse med 50 Svins Olden i Dombsteds Have og til 200 Svins Olden i Gumpehave mod at afstaa: 1 Gaard i Lindet, 3 Gaarde i Birket, i Nyby 1 Gaard med Skov til 20 Oldensvin, 1 Gadehus i Horslunde, i Svinsbjerg 3 Gaarde, hvoraf den ene har Skov i Nyby Mark til 15 Svins Olden, samt 1 Gadehus, i Ovreby 1 Gaard med Skov til 40 Svins Olden, i Kastager 1 Gaard med Skov til 10 Svins Olden, i Tjørneby 2 Gaarde i Vindeby Mader og i deres Fællesskov til 30 Svins Olden, i Vindeby 4 Gaarde, hvoraf den ene i Maderne og

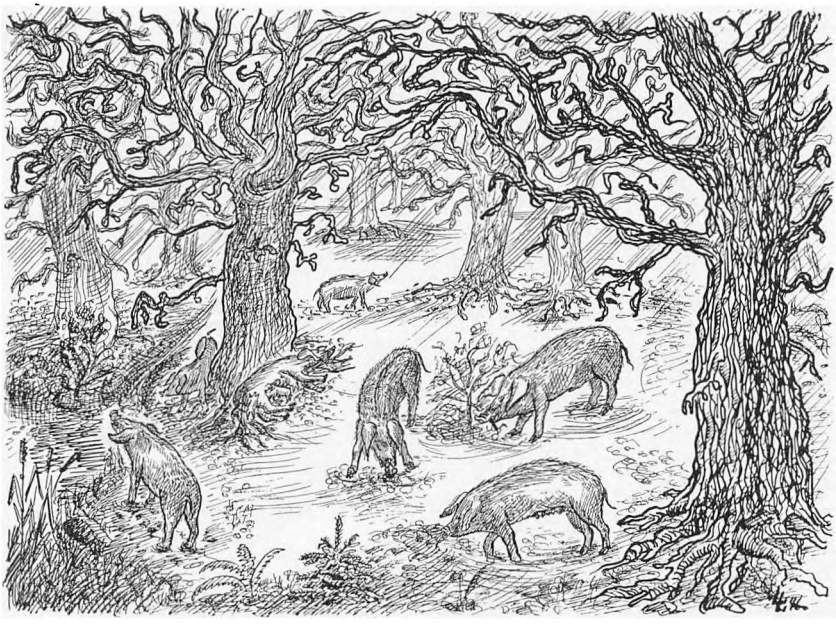

i Fællesskoven har Skov til 40 Svins Olden, den anden har ligeledes Skov til 40 Svins Olden, af hvilke dog Maribo Kloster beholder Fjerdeparten, ligesom det stadig skal oppebære Landgilden, de to andre har hver 10 Svins Olden, 1 Gadehus, i Højsmark 1 Gaard med Skov til 15 Svins Olden og 1 Gadehus.

1628, den 5. Februar, faar Fru Øllegaard Pens for en Del Gods paa Lolland, men iøvrigt det meste paa Falster: i Rudbjerg 2 Gaarde, hvoraf den ene har Skov til 64 Svins Olden, i Majbølle 3 Gaarde, 5 Gadehuse og en Gaard med Skov til 186 Svins Olden, i Støby 1 øde Jord og 1 Gaard med Skov til 14 Svins Olden, i Munkeby 1 Gaard, der giver Skyld af Krogs Eng og har Skov til 50 Svins Olden, og 2 Gaarde, af hvilke den ene har Skov til 70 Svins Olden, den anden til 20 Svins Olden, og 3 Gadehuse, i Bartofte 1 Gaard med Skov til 5 Svins Olden, i Tillitse en Gaard med Skov til 24 Svins Olden.

Fru Øllegaard Pens til Rubjerggaard handler atter i 1634 og faar da 13 Gaarde i Tillitse samt 1 øde Jord med ialt Skov til

492 Svins Olden, i Støby 1 Gaard og 1 øde Jord med Skov til 165 Svins Olden mod en Del Gaarde, der var spredt over det meste af Lolland.

Christoffer Steensen til Grimstedgaard (Frederiksdal) erhverver i Højsmark 7 Gaarde, hvoraf 3 hver har Skov til 5 Svins Olden, 3 hver til 3 Svins Olden, og 1 til 2 Svins Olden, 1 giver tillige Skyld af Vachis Jord, endvidere en Fællesskov, kaldet Lindskov, takseret til 16 Svins Olden og 4 Gadehuse, i Tjereby 1 Gaard med Skov til 2 Svins Olden, i Skovbølle en lille Ø kaldet Vendsholm, *for*: i Torrig 5 Gaarde med Skov til 139 Svins Olden og 2 Huse, i Birket 1 Gaard, i Nordlunde 1 Gaard med Skov til 3 Svins Olden og 1 Bol, i Horslunde Sogn i Nyby 2 Gaarde med Skov til 10 og 8 Svins Olden og 1 Hus i Købeløv, i Vesterbo 1 Gaard, i Sandby 1 Gaard.

Listen kunde forlænges med adskillige Eksempler endnu.

Disse tørre Tal viser, at der endnu paa Lolland holdtes et betydeligt Antal Svin, og at Skovarealerne stadig spillede den afgørende Rolle for Svineavlen. Vi har desværre ingen Tal, der kan oplyse om Skovarealets Størrelse, men vi ved, at det har været væsentligt større end det nu er.

Reformationens Gennemførelse her i Landet gjorde med et Slag Kongen til Landets største Godsejer, idet al den Jord, som den katolske Kirke tidligere havde ejet, blev konfiskeret til Fordel for Kongemagten paa faa Undtagelser nær. Hvis Bønderne havde troet, at de derved skulde opnaa Læmpelser i Brugsretten til Skovene, blev de hurtigt belært om noget andet. Allerede ved Recessen i 1537 paalægges alle kgl. Embedsmænd strengeligt, hver i sit Omraade at sørge for, at ingen Provster, Præster, Herredsfogeder, Borgere eller Bønder holder nogen Mynder eller Støvere eller lade skyde noget Dyr, store eller smaa, under Livs, Hals og Gods Fortabelse — dog skal Ulve-

jagt blive ved Magt. Kongen og Adelen vilde have Jagten for sig selv uden Indblanding af uvedkommende. Faa Aar efter — i 1542 — indskærper Christian III, at hvor en Sognepræst havde to Præstegaarde, et Forhold, der var ganske almindeligt paa Lolland med de mange Annekskirker, hvortil der ofte ogsaa hørte en Gaard, kaldet en Mensalgaard, skulde Præsten alene bo i den ene og deraf nyde fri Oldengæld til sine egne Svin samt Ildebrændsel, om der er saa megen Skov til Gaarden, men heller ikke mere. Kongen skulde nok selv tage sig af den anden Gaards Rettigheder.

Nakskov laa dengang paa en Ø, idet Fæstningsgravene gik i en stor Bue fra den ydre Fjord til den indre; Broer forbandt Byer med Omverden, men man kunde ikke komme ret langt mod Syd, før man atter blev standset af Vandet. Ved en liden Lund — paa Dialekten kaldet Lienlund — var der en Bro over til Svinholmen, hvor Byens Svin holdt til, naar de ikke strejfede om paa Byens Gader. Broen her kaldtes for Svinholm Bro. Broen skulde naturligvis holdes i forsvarlig Stand, men det kostede Penge. Kongen klarede dette Spørgsmaal ved at forpagte Broen ud til Byfogeden i Nakskov, der fik Lov til at »annamme Broens Rente og rette Tilliggende« mod at holde Broen i Orden. Her nævnes Broens Tilliggende og Rente. Var det Afgiften af Svinene? Er dette Tilfældet, maatte Svinene yde deres Bidrag til Amtets Vejvæsen!

Kongemagten var i det 16. Aarhundrede blevet betydeligt udvidet og langt mere effektiv end tidligere. Naar der opstod spændte udenrigspolitiske Situationer, forberedte man sig ved at samle Proviant — først og fremmest til Flaaden, og der skulde bruges store Mængder Fetalje. I Oktober 1557 udskrives der saaledes over hele Lolland et Svin af hver Bondegaard, at levere »hver efter sin Formue«, som de gamle Skattebreve altid lød paa.

Det vil sige, at hver Landsby blev paalignet et Antal Svin, der svarede til Gaardenes Tal; dette Antal skulde saa udredes ved, at »den rige hjalp den fattige«. I 1557 skulde Lensmændene forhandle med Bønderne derom, og naar Svinene havde været paa Skoven og var blevet fedet, skulde Bønderne lade dem slagte og salte, mens Hoveder, Fødder, Mave og andet skulde sendes til Københavns Slot. Kongen vilde altsaa have det hele med. Denne Form for Skat kaldtes Hjælpesvin. Bønderne var ikke glade for denne nye Form for Skat, og især i Vendsyssel havde Kongen Kvaler med at faa den gennemført. Bøndernes Ængstelse viste sig at være berettiget, idet Kongerne ofte senere anvendte den samme Form for Skatteudskrivning, foruden at det udskrevne Mandskab til Flaaden skulde stille med Fetalje til 4 Maaneders Forbrug. Lensmanden skulde sørge for saavel Mandskab som Proviant.

En saadan udskreven vordende Sømand skulde medbringe:

1/2 Side Flæsk, 1/2 Fjerding Oksekød, 1/2 Krop Faarekød, 1/2 Pund Smør, 1 Ol Sild, 20 Hvidlinge og 40 Flynder, 1/2 Otting Gryn, 1/2 Otting Ærter, 1/2 Td. Brød, 1 1/2 Td. Øl og 4 Potter Eddike. Ensformig maa Kosten have været, medmindre Kokken har været en Mester i Madlavningens Kunst.

Kongemagten fik Øjnene op for, at de lollandske Præster havde bevaret særdeles gode Indtægter efter Reformationen, idet en Del gamle Sædvaner var bibeholdt. Præsten Jørgen Tikke i Errindlev fortæller saaledes omkring 1560, at den præstelige Indkomst af hans to Sogne har været den største i hans Tid. Foruden Tienden svarede Bønderne ham ved forskellige Lejligheder en Bøste Flæsk, 17 Brød, en Medister m. m. Naar hver Bonde et Par Gange om Aaret skulde af med saadan en Portion, kunde det jo nok blive til noget. Men dertil kom yderligere, at man ved højtidelige Lejligheder saasom Bryllupper, Barselgilder, Begravelser etc. gerne saa Præsten med i Gildet, hvorfor han fik en særlig Gave for sin Deltagelse; man regnede til

Gengæld med, at Præsten holdt Festtalen. Dette gav Bispen Anledning til at indskærpe de lollandske Præster, at de ved saadanne Lejligheder ikke maatte holde for verdslige Taler, men benytte Lejligheden til at give Bønderne et godt Ord med paa Vejen. Ved disse Bondegilder bugnede Bordene af god Mad:

Paa Bøste, dansk Øll —
paa Grovenbrød
Tysk Øl, paa Steg, Vin, Mjød
eller Prysing.

Bonden indledte ofte Gildet med Ordene: Tager med Takke I fromme Folk, ere Retterne faa, da er Viljen god!

Og saa kom Sulet frem, Flæskestegen og Medisteren var staaende Retter, dertil Æggeretter, Kyllingesteg, Hønsekød og Mad paa toppede Fade — til hjemmebrygt Øl.

Den gode Mad var ogsaa dengang værdsat af den lollandske Bonde, hvorfor det var ham naturligt at give Præsten en Del af sin Overflod ved slige Lejligheder. Ogsaa efter Reformationen fik den lollandske Præst sin Hellemissemad: Brød, Flæsk, Gaasekød og Medister; ved en anden Lejlighed var det Korsebord, d. v. s. Brød og Ost, der dog deltes i 3 Dele, nemlig til Præsten, Degnen og de fattige, der ogsaa skulde have lidt. Degnen blev iøvrigt ikke glemt, han fik sin Degneskæppe. Men de fattige nøjedes ikke med denne Trediedel, der blev til overs, naar Præsten og Degnen havde faaet deres Part. Nej, de fattige blev udstyret med et Tegn, der gav dem Ret til at tigge sig Føden blandt Sognets Beboere. Især ved Slagtetid gled mangt et Stykke Flæsk ned i Tiggerposen, sammen med et Brød eller to — af dem, der havde ligget yderst i Ovnen med Skorpe paa de tre Sider! Ingen nægtede den fattige Brød og Sul. Især var den lollandske Befolkning kendt for sin Godhed paa dette Omraade, hvilket havde til Følge, at mange Tiggere søgte til Smaalandene for at nyde Livet; men ogsaa af Lollikerne selv var der mange, der foretrak at tigge sig gennem Livet fremfor at slide

og arbejde for Føden; det var ikke saa besværligt. Tiggeriet tog derfor Gang paa Gang Overhaand, og Regeringen maatte gribe regulerende ind.

Byerne havde stadig et stort Svinehold, der ligefrem var en Plage for Samfundet, men blev betragtet som et nødvendigt Onde. Svinene fik i stor Udstrækning Lov til at gaa løse omkring og bjærge sig Føden i det Affald, man ganske simpelt smed ud paa Gaden, netop til Føde for Svin, Gæs og Hunde. Sammen med Byens Børn gav de Gadebilledet et broget og »muntert« Liv. I vort fugtige Klima blev Gaderne en stor Del af Aaret som Følge heraf et forfærdeligt Ælte, der næsten var ufremkommeligt; og i Sommervarmen medførte det en ulidelig Stank, vi har vanskeligt ved at forestille os. Magistraten i Nakskov raadede Bod paa disse Ulemper ved med Mellemrum at dække Pløret med Ris- og Grenlag, det hjalp en Tid, indtil man besluttede sig til at brolægge Torv og Gader — glemmende at det var gjort et Par Gange før, og at den gamle Brolægning blot laa en Alen eller to nede under Byens Affald. Disse Iagttagelser var der rig Lejlighed til at gøre under Bunkergravningen paa Nakskov Torv, hvor der samtidig kom en utrolig Mængde Knogler for Dagen — ikke mindst Svinekæber. Naar

man tillige husker, at Byens Kvæg en Del af Aaret blev drevet gennem Byens Gader til og fra Byens fælles Græsgang paa Maderne, naar de skulde hjem for at blive malket, forstaar man, at Gaderne ikke var rene. ...

Et Sted vilde man dog gerne være fri for Svinene. Det var paa Kirkegaardene. Kirkegaardene var enten slet ikke eller kun meget skrøbeligt omgærdet. I en Beskrivelse af de lollandske Kirker fra 1586 klages der saaledes over dette Forhold. Mange Kirkegaarde var kun hegnet med Tjørn, der ikke kunde hindre Svinene i at bryde ind og rode i Gravene. Provsterne beder derfor om »at den christne Øvrighed vilde overveje og betænke saadan Lejlighed, at christne Menneskers Lig og Grave maatte blive med Fred og Ærlighed, som det sig bør.« Man kunde endda henvise til, at Odensebispen, hvorunder Lolland hørte, i 1578 havde forordnet, at Kirkeværgerne skulde holde Kvæg, Gæs og Svin af Kirkegaarden, og at den holdtes ren og ubesmittet. Hegnene blev i Tidens Løb bedre, men Laagerne? De blev naturligvis ikke altid lukket. Den Side af Problemet søgte man at klare med en Kirkerist, anbragt i Jorden under Laagen, saaledes at Svinene ikke kunde komme igennem, men blev hængende fast mellem Ristens Jernstænger, der naturligvis ikke maatte sidde for tæt sammen. Kom der en Gris i Kirkeristen skulde den nok selv sørge for at alarmere den nærmeste Omegn, indtil Befrielsen indtraf.

Paa Lolland sad der i Slutningen af det 16. og i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede en meget energisk og bjærgsom Kvinde, der drev sit Gods som et Mønsterlandbrug. Det var Christian IV's Moder, Enkedronning Sofie, der havde faaet Kronens Gods paa Lolland-Falster som Enkepension. Hun gik op i Ledelsen af sit store Gods som faa andre. Hun interesserede sig for enhver Detalje — og hvad der er meget vigtigt for os — hun efterlod en

stor Samling af Brev-Kopibøger, saa vi i Dag kan følge hendes Godsadministration til de mindste Enkeltheder. Hun interesserede sig for Skoven, da den gav Føden til hendes mange Svin. Hvis Bønderne derfor uberettiget benyttede hendes Skove, blev de sat paa Plads. Aar 1600 maatte Købelev og Højsmarke Bønderne finde sig i, at Grænsen mellem deres og Enkedronningens Overdrev og Græsgange blev nøje fastlagt. De Sandby-Sognemænd fik ved samme Lejlighed Skellet paavist med Besked om at rette sig derefter. Sandby-Bønderne førte nemlig deres Oldensvin ind i Købelev Skove, da deres egne Skove var forhugget og af dem selv indhegnet til Enemærker — privat Skov — saaledes at Enkedronningen hverken fik Oldensvin, Oldengæld eller nogen anden Rettighed, som de ellers var pligtige at yde hende.

Enkedronningen havde saa mange Svin paa Skoven, at hun brugte at aflønne sine Folk med Svin. Da hun saaledes i 1591 tog en Drejer i sin Tjeneste, indgik der 2 Oldensvin og 4 Gæs som Del af hans Løn; disse Ydelser skulde udredes af Halsted Klosters Beholdninger. Enkedronningens Mundkok fik fri Olden til de af hans Svin, som var opfødt paa hans Gaard — Sørupgaard — han havde i Forlening, som Løn for sit Embede.

I 1596 skriver hun til Lensmanden paa Halsted Kloster, at hun har erfaret, at der kun er ringe Olden i hendes Livsgedings Skove (Livgeding = Enkepensionsgods), og da hun selv paa sine Ladegaarde og andre Steder opføder et temmeligt stort Antal Svin, befaler hun, at han ikke maa indtage fremmede Svin, heri ogsaa indbefattet hendes egne Bønders Svin paa hendes Enemærker og andre Steder, hvor Svin i Betragtning af den ringe Olden kan holdes, men frede og forbeholde disse for Enkedronningens egne Svin. Et Par Aar efter, da »den almægtige Gud har velsignet Enkedronningens Skove med Olden, hvorfor hans Almagt være priset og takket,« befaler hun, at Lensmanden paa Halsted Kloster flittigt skal lade Skovene beride og taksere for, hvor mange Svin der kan drives ud i dem og fedes. Derefter

skal han straks indsende Takseringen til Enkedronningen, men ikke tage Svin paa Skoven, før hun har givet ham Svar. Da Enkedronningen i 1601 besøgte Familien i Tyskland (Meklenborg), var hun ude af Stand til personlig at følge Driften, men hun glemmer den ikke. Hun sender et Brev og ønsker Svar med tilbage om, hvor mange Oldensvin der har været paa Halsted Kloster, og hvor mange Svin der er døde, samt hvor megen Olden der har været i det hele taget. Hun vilde nok kontrollere de opgivne Tal.

Lensmændene maatte naturligvis gøre Rede for Drift og Udsigter for Avlen. Hun skrev tilbage til Halsted Kloster efter at have modtaget en saadan Redegørelse: Da hun har set, at der er et anseligt Antal unge Svin af hendes eget Tillæg paa Klosteret, mens der ingen Olden forefindes, saa skal han indtil videre ikke lægge flere Svin til, men naar Søerne kaster, sende Grisene

levende til Nykøbing, saa snart de bliver store nok til, at man kan bruge dem som Stegegrise. Han skal desuden passe godt paa, at de forhaandenværende Svin kommer godt gennem Vinteren.

Var der rigeligt med Olden, gik det af sig selv, saa tog man det ikke saa nøje; men kneb det med Olden, stod enhver paa sin Ret og sørgede først for sit eget. Saaledes ogsaa med Enkedronning Sofie. I 1616 havde hun erfaret, at Bønderne i Stockemarke drev deres Svin ind i hendes Skove, hvorfor hun befaler, at Svinene skulde mærkes, ligesom hendes Undersaatters, for at der kunde gennemføres en Kontrol med dem. Hun mener dermed ikke at gaa deres Frihed for nær, men blot at undgaa alt Bedrageri og Underslæb, og derved opnaa sikker Underretning om, hvor mange Svin der har været paa Olden i hendes og Kronens Skove. Svinetælling og Svinekontrol er altsaa ingen moderne Opfindelse.

Hun vilde have Orden og Rede paa, hvad der foregik i hendes Skove, hvorfor hun heller ikke vilde have Hunde strejfende omkring, de skulde skydes; og hvis hendes Skytter mærkede, at der skete Misbrug med hendes Oldenskov og Græsning, skulde det anmeldes til hende. Man kan af dette maaske faa den Opfattelse, at Enkedronningen var en streng og striks Dame. Hun var i Virkeligheden Bøndernes bedste Beskytter; mens alle andre lollandske Godsejere klagede over, at de ikke kunde faa deres Gaarde bortfæstede efter Dødsfald og kun til meget smaa aarlige Afgifter, saa havde hun ingen Vanskeligheder i den Retning. Der var Rift om at blive Fæstebonde hos hende, ja Bønderne var villige til at betale endog meget store Summer i Indfæstning for at faa en Gaard. Hun hjalp ogsaa sine Bønder, hvor det var nødvendigt. Karakteristisk i saa Henseende er Bøndernes Henvendelse fra Femø, Fejø og Askø i 1612. De søgte om Tilladelse til — naar Gud giver Olden — for tilbørlig Betaling at faa deres Svin optaget i Dronningens Skove. Det ind-

rømmes dem i Oldenaar til nogle af deres Svin, saavidt Oldenmængden kan taale det — og de skal give Oldengæld som fremmede — men hun vilde dog hellere unde sine Undersaatter disse Ting end fremmede.

Der maatte naturligvis være en Mand til at tage sig af Svinene og sørge for alle de Ting, der skulde tages Vare paa i Forbindelse dermed. I 1588 antager Dronningen saaledes en Svinemand, som røgter Svin og Grise, hans Løn var Klæder og 2 Daler, dertil formodentlig Kosten. Faaredrengen, der passede Faar og Geder, maatte nøjes med de 2 Daler. Svineavlen havde Dronningens fulde Interesse, og da denne — »Gud ske Lov« — i Aaret 1595 er taget ret stærkt til, skal der antages endnu en Svinedreng, for at Svinene kan blive desto flittigere passet. Men da en saadan Person ikke er medregnet i Lensbrevet, vil hun aarlig til en Røgter og Svinedreng give: 4½ Pund Mel, 5 Pund Malt, 16 Skp. Humle, 4 Skp. Ærter, 18 Sider Flæsk, 1½ Oksekrop, 2 Ottinger Smør, 2 Tdr. Sild m. m. Røgteren skulde desuden have 5 Rdlr., mens Svinedrengen maatte nøjes med 4 Rdlr.

Et saadant Landbrug maatte have en Mand, der forstod sig paa at kastrere Svin, Heste, Okser, Hunde etc. Han skulde naturligvis kunne sit Haandværk og blev, hvis han røgtede sit Hverv uden Uheld, en agtet Person, der fik en betydelig Løn. Frederik II ansatte saaledes Herman Baade som Svinesnider for en aarlig Løn af 100 Dlr. samt fri Befordring; ogsaa Enkedronningen havde flere af disse uundværlige Mænd i sit Brød, og de regnedes for Funktionærer, idet de fik Bestalling paa Embedet!

Enkedronningen kunde ikke selv drage Omsorg for alle Grene af sin store Virksomhed. Hun havde et lille Hof, hvor hver havde sit Embede at passe. En Kammerjunker skulde saaledes have Opsyn med Slagte- og Røgstuen, med Salt- og Madkælderen. Og man forstaar, at det var nødvendigt, ikke alene naar man tænker paa det store Antal Oldensvin, hun havde

paa Skoven, men ogsaa naar man ser paa de Kvitteringer over Beholdningerne, som hendes Lensmænd maatte udstede, naar Aaret var omme. Lensmanden paa Halsted Kloster fik i 1588 tildelt til sit eget og sine Folks Underhold: Rug, Mel, Malt, Humle, 216 Sider Flæsk, 20 Kroppe Nødekød (Fedekvæg), 175½ Faarekroppe, 176 Gaasekroppe med alt andet, som følger med de slagtede Kroppe, 5½ Tdr. Smør, store Mængder Fisk, 156 Høns samt Gryn og Ærter, Talg fra Slagtningerne at bruge til Lysestøbningen om Vinteren.

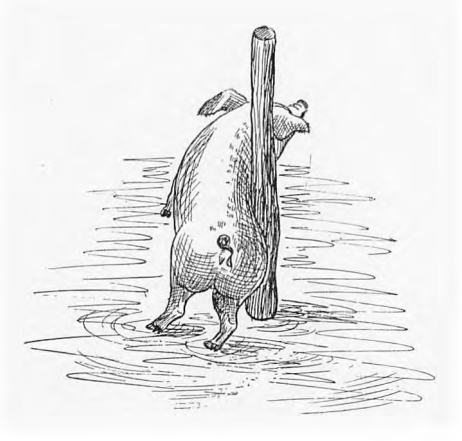

En Kløpind fordeler Fedtet

Det 17. Aarhundrede blev et tungt Sekel for det danske Landbrug og ikke mindst for det lollandske. De gode Tider, der gennemgaaende havde præget det 16. Aarhundrede, efterfulgtes nu af en Nedgang, der dog standsedes, da 30-Aarskrigen i Tyskland fremkaldte en Højkonjunktur for Landbruget, men da Danmark selv blev indblandet i Krigen og især i dens sidste Del — i Torstensson Fejden fra 1643—45 og atter i Svenskekrigene 1658—60 — udeblev Følgerne af Nederlaget ikke. Fjendens Hærgen i Landet var frygtelig. Det var denne Gang ikke blot de Egne, de fremmede Tropper drog igennem, der blev ruineret, men det meste af Landet, da det blev besat af Svenskerne. Paa Lolland var Forholdene meget slette. Svenskerne havde beslaglagt Bøndernes Husdyr, plyndret Gaardene — ja endog i stor Udstrækning ødelagt dem ved Brand eller Overlast. I Erstatningskommissionens Indberetninger om disse Forhold skildres Tilstandene i meget mørke Farver. Nøden og Elendigheden var enorm. En Forarmelse uden Lige var Resultatet paa Lolland.

Krigene havde bragt Landet paa Fallittens Rand. Statens Økonomi var i Uorden. Grundlaget for hele Skattesystemet var ødelagt med Bøndernes Forarmelse — Bønderne var de eneste, der havde Skattepligt sammen med Borgerne. — Kronen solgte store Dele af Krongodset for at komme ud af Gælden, hvorfor der maatte skabes et nyt Grundlag for Statens Indtægter. Jorden

skulde være Grundlaget. Dette Grundlag skabtes ved Matrikuleringen af al Jord i Landet. Jorden blev opmaalt og ansat til Hartkorn. Dette enorme Opmaalings- og Vurderingsmateriale er næsten fuldstændigt i Behold. Ogsaa Skovene blev opmaalt og vurderet — Grundlaget for Vurderingen var Skovskyld — hvor mange Svin der kunde holdes paa Skoven — 24 Svin regnedes for en Td. Hartkorn Skovskyld. Men Skovene var det netop gaaet meget haardt ud over, saaledes at de ikke længere var i Stand til at »fede« det Antal Svin som tidligere.

Det var et trøstesløst Arbejde at gaa igang med Genopbygningen, og næppe var denne saadan tilpas gennemført, før en ny Plage gik hen over den Del af de lollandske Bønder, der hørte under Kronen; Krongodset blev atter udlagt til Livgeding for en Enkedronning Sofie Amalie 1670—85, der misrøgtede Godserne i et oprørende Omfang. En Kommission blev nedsat og afgav en Betænkning derom. Det er trist Læsning: Forarmelse og Udplyndring var atter Resultatet.

Skovene var nu helt forbeholdt Adel og Kongemagt. Bønderne var helt fortrængt fra Skovene undtagen i Frejlev. Men Skovene var i en elendig Tilstand. Man regner med, at alene Krigen 1643—45 kostede Skovene 120,000 Bøgetræer. Krigen i 1658—60 maaske noget lignende. Dertil kommer det meget store Forbrug af Tømmer til Skibsbyggeriet, der krævede 18 Alens Egeplanker; Kulsvieningen tog ogsaa en Del, Skovtyverierne var heller ikke smaa, idet Bønderne stjal Træet og solgte det som Brænde i Byerne. Der var et stadigt stigende Forbrug af Træ — og Skovene maatte holde for. Deres oprindelige og næsten eneste Anvendelse — Svineavlen — gled herefter i Baggrunden og reduceredes meget betydeligt, efterhaanden som Skovene forhuggedes; der var nemlig kun faa, der tænkte paa at plante nye Træer i Stedet for dem, der blev fældet. Kongemagten søgte at skaane Skovene, men uden større Held. I 1662 udstedtes en ny Skovforordning, der tilsigtede at frede Dyrene

for Jagtens Skyld. Det kostede saaledes 1000 Rdlr. at skyde en Hjort, 400 Rdlr. for en Hare og 200 Rdlr. for en Agerhøne! Det manglede ikke paa Forordninger i de kommende Aar med det Formaal at sikre Skoven mod Ødelæggelser. I 1670 forbydes det at anvende »Eg og Bøg eller deslige Oldens- og Gavntømmers Træ til Staver eller nogen anden Brug.« Naar der var Olden, skulde hverken Eg eller Bøg eller anden Oldentræ omhugges, førend den 12. November er forløben. Det blev ligeledes nu paabudt for første Gang, at der skulde plantes ny Skov, hvor den gamle forhuggedes. Der skulde plantes Eg, Bøg og Ask, som skulde indhegnes med stærke Grøfter og Gærder, der skulde vedligeholdes, indtil Træerne var en Stang tykke. Skovfogederne skulde sørge for, at Kvæg, Bæster og Svin ikke kom ind paa disse afgrænsede Arealer. Bønderne, der fra Arilds Tid har haft Ret til at hente det nødvendige Træ til Stager, Tækkevender, Lysespid o. s. v. kunde fortsætte dermed — mod Betaling! I 1681 blev det paa det strengeste forbudt Bønderne at jage, og deres Hunde skulde have en Forpote hugget af, saa de ikke kunde forfølge Vildtet; yderligere siges der »ville vi aldeles have afskaffet og forbudt, at intet Vildt af nogen Slags maa spises til Bryllupper, Barsler eller andre Forsamlinger, som sker paa Landet, uden saadanne Forsamlinger sker hos dem, som har Jagtfrihed.«

I 1696 fik alle, der havde Lyst til at plante Skov, Skattefrihed i 10 Aar; naar de ti Aar var gaaet, skulde Skoven vurderes og ansættes til Svins Olden. Hver Tønde Skovskyld skulde regnes til 24 Oldensvin, og det skulde være fulde Oldensvin, d. v. s. 3-aarige Svin. Det var stadig det gamle Vurderingsgrundlag for Skovens Værdi — anden Maalestok fandtes endnu ikke.

For Bøndernes Svinehold var Udviklingen ikke gunstig; Kongemagten havde i mange Tilfælde ligefrem solgt Retten til Olden. Denne Praksis foraarsagede mange Klager fra Bøndernes Side, og Resultatet blev en Mængde Processer om Brugsret

og Ejendomsret, da de nye Ejere selv vilde nyde Indtægterne af deres Skove, men Bønderne havde nu ikke længere nogen Muligheder for at vinde disse Retssager, da Kongemagten i sin Pengenød vitterligt havde kapitaliseret Oldengælden. De nye Ejere skulde ofte have en stor Indtægt af Skovene i en Fart, dels huggedes der mange Træer, dels klagede Bønderne over, at der indbrændtes for mange Svin paa Skovene i Forhold til den Olden, der var, saaledes at Bønderne fik Svinene lige saa magre hjem, som de sendtes afsted. Disse Forhold medførte atter, at Bønderne blev meget paapasselige overfor hinanden med, at der ikke sendtes flere Svin paa Skoven, end der var givet Tilladelse til, ligesom man heller ikke taalte, at nogen tog fremmede Svin i Pleje for at sende dem paa Skoven. Opdagedes det, at en havde gjort det, skulde han betale Bøde til den, der havde lidt Skade derved. Havde ens Herskab selv Oldenskov, var man pligtig at sende sine Svin til dets Skov, fik man dem smuglet ind paa en andens Skov, slap man ikke for Oldengælden til Herskabet. Herremanden maatte ikke miste sin Indtægt.

Var der Olden i de kongelige Skove, skulde Jægermesteren lade bekendtgøre paa Tinge, at der vilde blive indbrændt Svin, eller at man ønskede Olden bortforpagtet.

Da Skoven nu var blevet lukket for Bonden og hans Dyr, maatte Følgen blive, at Skoven skulde indhegnes, saaledes at Husdyrene fra Overdrevene ikke »slap« ind i Skoven. Det blev derfor paabudt, at Skovene skulde indhegnes med forsvarlige Stengærder. Det fremhæves ganske karakteristisk i Forordningen, at det desuden er gavnligt for Markerne at blive renset for de store Sten. Hver Gang en ny Konge tiltræder, indskærpes Bøndernes Pligt til at hegne Skoven. Hver Bonde skulde aarligt sætte 3 Alen Stengærde. I 1781 var det kommet dertil, at enhver, der havde Ret til at faa anvist Gærdsel i Skovene, ogsaa havde Pligt til at sætte 1 Favn dobbelt Stengærde om Aaret omkring Skoven. Det var altsaa ikke nok med, at Bønderne var

blevet fortrængt fra Skovene, de skulde oven i Købet være med til at sætte forsvarlige Hegn omkring, saa hverken Kvæg eller Svin havde Muligheder for at komme ind i Skoven.

Fællesskabet i Driften af Jorden fremtvang ogsaa et Husdyrhold efter en fælles Plan. Det kunde ikke tillades, at en Mand lagde et større Antal Dyr til, end hans Andel gjorde ham berettiget til. Det gjaldt derfor om at finde en Maalestok for hver Gaards Tilliggende. Maaleenheden kaldtes et Reb. Et saadant Maalereb skulde være 9 Alen langt, og man regnede med en Enhed »et Reb«, der svarede til 1 Td. Hartkorn. 1 Boelgalt krævede saaledes 2 »Reb«, 1 Fed-Ko 3 »Reb«, 24 Høns = 1 »Reb«, 901 Æg = 1 »Reb«. Ved Hjælp af denne fælles Faktor kunde man saa regne hver Bondes Andel ud. Skovsvinene blev dog ikke taget i Betragtning, naar der udrebedes Jord, til dem beregnedes der ikke Agerjord. Var der Tale om Fællesskov, maatte der naturligvis Rebning til, for at hver kunde faa sin Andel.

Omkring 1660 udsendte Nordmanden Arent Berntsen en Bog om Danmarks og Norges frugtbare Herligheder, der i Dag er et værdifuldt Kildeskrift, idet det indeholder et Væld af Oplysninger om Datidens Danmark. Han fortæller saaledes, at der paa Lolland skulde 32 Svins Olden til 1 Td. Hartkorn ved Skovvurderingen, hvilket kunde tyde paa, at Svinene var mindre paa Lolland end andre Steder, hvor der kun skulde 24. Han meddeler ligeledes, at den Afgift, som Bønderne maatte give for at faa deres hjemmefødte Svin paa Olden, kaldtes for Oldenssvinspenge; det betaltes kun, naar der var Olden paa Skoven, det svarer altsaa fuldstændig til den gamle Betegnelse Oldengæld. Oldengælden kunde betales i Penge, men den kunde ogsaa svares i Aflevering af hvert 10. Oldensvin, der var Taksten her paa Lolland. Denne Form var en stor Fordel for Skovejeren og gav

ham en meget betydelig Indtægt i de Aar, der var Olden. Det bevirker, at Kongen forbyder Kronens Bønder at sende deres Svin andre Steder hen — han vilde selv have Fortjenesten.

Bøndernes Afgifter til Herremanden blev ikke alene beregnet efter hans Kornareal, men ogsaa efter hans Husdyrhold. Arent Berntsen opstiller en hel Tabel over Beregnngen af Landgildetakster, der for Lolland ser saaledes ud:

1 Boel Galt 1 Skatte Galt	mod 3 Td. hart Korn
1 feet Svin 1 Boel Svin	hvert mod 1 Td. hart Korn
1 magert Svin 1 Græs Svin 1 Skov- eller Brændesvin 1 Sommersvin	hver 1/2 Td. Korn

1 Svin naar Olden er 1 1/2 Skæp.
1 Side Flæsk hver 1/2 Td. hart Korn.
1 Daler Flæske-penge er regnet mod 1 Td. hart Korn.

Men der kunde naturligvis ogsaa være Tale om at omregne Landgildetaksterne til Penge, hvorfor Arent Berntsen giver en Liste over denne Omregning, der jo faktisk er en hel Notering eller Prisliste over Flæsk og Fødevarer:

1 Td. Hvede	2 Rd.	1 Grisekrop	1/2 Ort
1 Td. Ærter	1 1/2 Rd.	1 Gaasekrop	1/2 Ort
1 Skippund Flæsk	10 Rd.	1 Malkeko	5 Rd.
1 Side Flæsk	1/2 Rd.	1 Okse	6 Rd.
1 fersk Svinekrop	1 1/2 Rd.	1 Boel Galt	3 Rd.
1 Svinehoved el. Ryg	8 Sk.	1 Fedegalt	2 Rd.
1 Dalbag el. Ribben-spær	4 Sk.	1 Sommersvin	1 Rd.
1 Skippund Kød	5 Rd.	1 Skovsvin	1 Rd.
1 Oksekrop	4 Rd.	1 Faar	1/2 Rd.
1 Nøddekrop	4 Rd.	1 ung Kalv	1 1/2 Ort
1 ung Kalv	1 1/2 Ort	1 Lam	1 1/2 Ort
1 Faarekrop	1/2 Rd.	1 Par Høns	6 Sk.
1 Lammekrop	1 1/2 Ort	1 Gaas	1/2 Ort
		1 Ol Æg	16 Sk.

Det var den officielle Notering for Lolland ca. 1650. Priserne kan jo nok give Anledning til Eftertanke.

Saltmadsfade indtog en fremtrædende Plads i det 16. og 17. Aarhundredes Husholdning. Enhver Bonde brugte det ved festlige Lejligheder, og Bønderne skulde servere det for Kongens Folk, naar de var paa »Gæsteri« hos Bønderne. Recessen forudsætter, at Bønderne »til Redelighed kan afstedkomme det«, d. v. s. skaffe det uden at købe noget. Det skulde ligge inden for enhver Bondes Mulighed at præstere et saadant Maaltid. Den store Kedel i Køkkenet maatte da i Brug; den gik under Betegnelsen »Bøstekedlen«, der, naar det var meget flot, var af Kobber. I Skifteprotokollerne optræder denne Kedel ofte, og i de lidt større Borgerhuse er den gængs Inventar. Et saadant Saltmadsfad skulde indeholde: ⅓ Side Flæsk, Stykker af røget Okse-, Faare- og Lammekød, ⅔ af en Svineryg og 1 Oksetunge; det fremhæves, at Oksetungen er fælles for 3 Fade. Se, det var Gildesmad — værdsat og nydt ved enhver festlig Lejlighed.

Svineslagtningerne var endnu i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede af et betydeligt Omfang. Antallet af Svin, der i November 1619 skulde slagtes eller drives til København fra de kgl. Gaarde, udgjorde paa Sjælland: 5650 Stk. Svin, fra Fyn 2050 Stk. og fra Jylland 3700 Stk. eller ialt 11,400 Stykker Svin. Slagtningerne foregik i København, Nyborg og Horsens. Da Christian IV fejrede sin Søns Bryllup, medgik der: 800 Lam, 130 Kalkuner, 900 Par Høns, 180 Ol Æg, 22 Kalve og kun 40 Grise; Æggene skulde være ferske — ikke præserverede! Og Grisene skulde være gode Stegegrise. Men det var jo ogsaa kun, hvad der brugtes af ferske Varer.

Saltningen maatte naturligvis være meget omhyggelig, for at Flæsket skulde kunne holde sig under alle Forhold. Arent Berntsen meddeler saaledes, at der skal 1 Td. Salt til 20 Svins Flæsk, det samme som til 40 Faarekroppe eller 90 Gaasekroppe. Det kan vist ikke kaldes let saltet, og man forstaar, at hver Mand skulde have en Pot Øl pr. Maaltid.

I Slutningen af det 17. Aarhundrede paatænktes en Regulering af de lollandske Præsteembeders Indtægter. Præsterne havde her beholdt en Del af de Indtægter, som den katolske Kirke havde sikret sig gennem Tiderne, de var ikke blevet afløst paa Lolland, men nu var Tiden kommet. Bispen i Odense -- Salmedigteren Kingo — afgav Dissens og foreslog, at Præsterne fortsat skulde nyde deres Præsterente, Kager, Oste og Oldenflæsk, naar der er Olden, ligesom udi Sjælland og Fyn, eftersom Hellemissemad, Mikkelsmessemad og Almissemad blev frataget Præsterne — uden Erstatning.

Svinetallet var i 1685 meget lavt paa Krongodserne paa Lolland, da Sofie Amalie havde disse som Livgeding. Der fandtes da kun 678 Svin. Det lave Tal hænger sammen med hendes systematiske Udplyndring af de lollandske Krongodser, men det skyldes ogsaa, at Oldenaarene blev daarligere og daarligere, ligesom Skovbetjentene fik Skyld for i de gode Oldenaar, der indtraf, at »afpresse Bønderne en Hoben Oldengæld og Skriverpenge ud over det sædvanlige, som er for hvert Svin 29 Skilling dansk«. De indbrændte flere Svin, end Skovene kunde føde, stak Fortjenesten i deres egen Lomme, og Bønderne fik Svinene lige saa magre hjem, som de havde sendt dem afsted.

I 1685 sælges i Horslunde Sogn, Hyld By, en Bolig under Halsted Kloster, Rasmus Jensen sidst boede paa, aarlig Landgilde 18 Skilling Mønt og 2 Svins Olden. Peder Rasmussen, Vesterbo, Kobeløv Sogn, gav i Landgilde 2 Tdr. Havre, 2 Sletmark Penge og 2 Svins Olden, i Horslunde, Høydtz Gaard, som Anders Hansen Smed har, 2 Svins Olden. I Utterslev By nævnes Christen Jeppesen med 1 Svin, i Torrig Hans Hansen med 1 Svins Olden. Disse Landmænds Ydelser skulde tilfalde Kirkerne i Nørre Herred, der anvendte Indtægten deraf til Anskaffelse af Brød og Vin til Herredets Kirker. Man maa indrømme, at Svinet var et alsidigt Dyr, der maatte tjene saavel til Daglejerens, Kongens som til Kirkens Bord.

I Byerne var Svineholdet lige saa stort som tidligere, dog var man nu begyndt at føle sig plaget af de rodende Svin. Christian IV forsøgte at faa dem væk fra Gaderne i København, men det lykkedes næppe, saalænge der i Byerne var Erhvervsvirksomheder, hvis Affaldsprodukter benyttedes som Svinefoder (Bryggerier, Bagerier, Møllerier o. s. v.). Magistraterne i de lollandske Byer gjorde sig de hæderligste Anstrengelser, men med ringe Held. I 1635 udstedtes der i Nakskov en ny »Politivedtægt«, der fornyedes i 1650, og hvis § 14 handler om Svin, Giedebukke og andet Kvæg: Hvo som holder sine svin, giedebukke og andet kvæg herpå byens gader, på kirkegårde eller byens volde sine naboer, byen, kirkegården eller voldene til skade og fortred, da skal vægterne og markvogteren sætte dem udi folden, og der skal gives af støkket første gang 8 skilling, og anden gang være forfalden til de fattige. Fanger samme svin, giedebukke eller andet kvæg skade, da at beholde det for hjemgæld. Og dersom vægterne her udi findes forsømmelig og ikke tvende gange om ugen driver her i byen saavel på voldene, da derfor at sættes i stocken for samme deres uflittighed.

Man var aabenbart ikke selv sikker paa, at disse Bestemmelser blev efterkommet, hvorfor samme Vedtægts § 31 paalægger Byens Kæmnere at føre Tilsyn med, at Svin og andet Kvæg holdes af de nye saavel som af de gamle Volde, og holde Vægteren til, at samme Kvæg bliver indsat i Folden. Dersom Kæmnerne heri bliver forsømmelig og der gøres Skade, da de første Gang at bøde 10 Rdlr., anden Gang dobbelt og tredie Gang som en ulydig agtes og holdes. Vi vilde vel i Dag sige: miste almen Tillid. Bestemmelsen er iøvrigt ganske interessant, idet der her tales om Byens gamle og nye Volde. Byens Forsvarsværker blev jo netop i denne Tid udbygget ved, at der lagdes et helt nyt Voldsystem uden om det gamle.

Svinesnideren var endnu i Aarhundredets Begyndelse en fornem Person, der skulde have Bevilling for at drive sit Erhverv.

I 1636 fik Laurits Jensen i Svendborg Bevilling paa at »bruge sit Erhverv paa Fyn, Sjælland og i Smaalandene (Lolland-Falster), hos dem, der har det Behov, men dermed skulde dog ikke formenes andre, som kunde samme Haandværk, at bruge det«. Det skulde dog ikke vedblivende være et saa fint Erhverv. I Løbet af Aarhundredet sank det ned til at blive en lidet agtet Bestilling. I 1683 bestemtes det, at Hestegildere og Svinesnidere samt Skorstensfejere og Natmænd — de var øjensynligt ligestillede — ikke maatte føre lange Bøsser, Karabiner eller »andet skydendes Gevær« med sig, hvor de rejser. Hvis de træffes dermed, straffes de i Jern paa Bremerholm paa Livstid. Denne Bestemmelse gentages atter i 1732. Se det var jo en helt anden Tale, end da der blev stillet fri Befordring og kgl. Bevilling til Hvervets Udøvere.

»Foraarsplejning«

Det 18. Aarhundrede er et af de mørkeste Aarhundreder i det danske Landbrugs Historie. Priserne paa Landbrugets Produkter faldt og faldt, Kvægsygdomme rasede med en hidtil ukendt Voldsomhed. Den nye Adel, der havde afløst den gamle efter 1660, skulde føre et standsmæssigt Liv, og der fandtes ingen anden Udvej end at presse yderligere Afgifter og Ydelser ud af Landbruget og dets Udøvere. Naar dertil kommer ganske forældede Redskabsformer og Dyrkningsmetoder, et hæmmende Fællesskab, Fæstevæsenets Vilkaarlighed, forstaar man, at Lysten absolut ikke drev Værket. Paa Lolland var Vornedskabet ophævet i 1702, Bonden blev en fri Mand — men allerede i 1733 blev alle Danmarks Bønder stavnsbundne under Paaskud af at sikre Soldater til Hæren, fordi Bønderne havde benyttet den erhvervede Frihed til at unddrage sig den militære, forhadte Forpligtelse. Mange var endog ligefrem rømmet fra Landet. Men i Virkeligheden indførtes Bestemmelsen for at sikre Landbruget Arbejdskraft, men vel at mærke, det meget store Landbrug — Grevernes og Baronernes — paa det almindelige Gaardbrugs Bekostning. Hoveriydelserne steg til et ganske ukendt Omfang og til en Vilkaarlighed, der gjorde det næsten umuligt for den lollandske Bonde at passe sin egen Bedrift, der i stor Udstrækning fik Lov at skøtte sig selv. Resultatet blev et Landbrug, der i enhver Henseende var elendigt. Disse Forhold fik ogsaa Indflydelse paa Svineavlen og Svineholdet, skønt der vel ikke i

Europa fandtes et Land, hvor der spistes mere Flæsk end i Danmark. »Den uformuende Bonde tillægger de fleste, men da han ikke fodrer dem hjemme, gør de ikke alene megen Skade paa hans egen, men ogsaa paa Naboernes Marker. De bliver forsultne og forknytte i Væksten og naar sjældent, selv naar de har en Alder af 3—4 Aar og bliver fodret med et Par Tønder Korn eller Ærter, over 5 Lispunds Vægt, og der regnes med, at hver Gaardmandsfamilie aarligt bruger 45—50 Lispund Flæsk.«

Produktionen var paa Lolland ikke større end, at den dækkede Hjemmeforbruget — om Eksport var der ikke længere Tale. Aarsagen til dette nedslaaende Resultat af et Husdyrhold, der tidligere var af et betydeligt Omfang, ligger uden Tvivl i, at Bønderne mistede Adgangen til Skovene og de naturlige Græsgange, der laa som uopdyrkede Arealer mellem Landsbyernes Marker, Lysninger i Skovene, Engdrag og side Arealer, man ikke kunde tage under Kultur, fordi man endnu ikke var klar over Dræningens Betydning.

Det er et Træk, der gaar igen flere Steder, at det primitive Landbrug ikke kan undvære de naturlige Græsgange. I Rusland gik Husdyrholdet saaledes stærkt tilbage efter Livegenskabets Ophævelse efter 1861 og de Reformer, der adskilte Bøndernes og de store Godsers Jorder fra hinanden. Herremændene tog Græsgangene og udelukkede Bønderne. Saaledes var Forholdene aabenbart ogsaa paa Lolland, hvor Bønderne klager over, at Dronning Charlotte Amalie (død 1714) forbød Bønderne at benytte Skovene, da Vildtet skulde fredes. Bønderne kunde derefter ikke engang købe Træ i Skoven. Der var intet til Salg. Der stod Skoven grøn og lokkende med Olden og Græsgange, men Skovbetjentene var paa Vagt. Det kostede Bønderne en Omgang i Hullet, eller en Tur paa Træhesten, der først nu kom i Brug — den første Klage over Træhesten er fra 1683.

Stort bedre stod det ikke til med de Skove, der laa under Kronen, og som for Lollands Vedkommende blev udlagt til Ryt-

tergodserne, idet Kongen udtrykkelig forbeholdt sig selv Skovene og forbød de militære Chefer at tilegne sig nogen Ret over Olden, som falder i de dem anviste Kobler og Vange — alene Høet og Græsningen maatte anvendes til Rytterhestene. Naar der saa endelig et Aar kom Olden, blev den benyttet til at presse endnu nogle Dalere ud af de i Forvejen forarmede Bønder; Antallet af Svin, der ved en saadan Lejlighed indbrændtes paa Skoven, var ofte alt for stort — større end Skovene kunde taale og Svinene blive fede af. Værre blev det ogsaa af, at Svinene fik Lov til at gaa for længe i Skoven, saa ogsaa Efterolden blev ædt af dem. I Økonomisk Magazin 1761 skrives der saaledes: »Skovene er dels ganske ophuggede og øde, dels saa tynde og nær ved Undergang, at ingen som elsker sit Fædreland, kan uden Græmmelse se derpaa.« I Løbet af det foregaaende halve Aarhundrede var Skovenes Areal formindsket med 50 pCt. Lollands Skovareal var i 1770 endnu 42,000 Tdr. Land, men i Aaret 1800, altsaa paa kun 30 Aar, var det reduceret til 20,000 Tdr. En saa væsentlig Forringelse af Arealet maatte faa meget følelige Virkninger for Svineholdet, der derved mistede

det Tilskud, som Olden gav til Svinefedningen. Brændselet blev af samme Grund ogsaa et Problem af stigende Betydning for den lollandske Bonde, i samme Grad som Skovene mishandledes af Godsejerne. Tørveskær fandtes dengang som nu ikke i et saadant Omfang, at det kunde tilfredsstille det nødvendige Behov. Bønderne brændte derfor Halm, tørrede Kokasser som Erstatning for Brændsel. Halmen vilde ellers have været bedre anvendt som Foder til Dyrene, men Kulden tvang Bonden til at handle saaledes. Græstørv blev ligeledes anvendt i stort Omfang, men da de helst skulde være godt laadne paa Græssiden — fredede man de Arealer, der skulde bruges til Brændsel — atter til Skade for Husdyrholdet og især for Svinene, der var henvist til de naturlige Græsgange, der netop anvendtes til disse Formaal.

Omkring 1760 fortæller E. Pontoppidan om de lollandske Skove og Underskove, som mest bestod af Hassel, at de gav en Mængde Nødder, af hvilke mange Tønder aarligen udskibes. Skovene gav ogsaa Olden, der gav Lejlighed til at fede Svin og at sælge en Del Flæsk foruden det meget, som deraf fortæres i Landet. Af Øxen, Køer, Faar og Svin sælges vel aarlig en Del til Sjælland, dog lægges derpaa ikke saa megen Vind som i andre Provinser, og det af den Grund, at Græsningen er liden, fordi Jorden agtes kostbar og mest anvendes til Sædeland.

Der kunde altsaa endnu blive Tale om lidt til Eksport, men det var i væsentlig Grad Herregaardene, der havde en Overskudsproduktion. Bønderne producerede nu kun til eget Forbrug. Skovforordningen af 1733 regner først et 3-aarigt Svin for et fuldvoksent Dyr — det manglede blot Fedningen. Naar der var Olden, skete det paa Skoven. Skovfogeder og Forpagtere skulde da indlevere Lister paa Amtstuerne over de Svin, der indbrændtes paa Skoven med Angivelse af Areal og Antal, ligesom det atter paabydes, at alle Svinene skal være ringede. De uringede Svin, hvad enten de fandtes paa Skov eller i Mark,

skulde nu drages til Ansvar for de Ulykker og den Skade, de eventuelt maatte forvolde. Der skulde være Opsyn med Svinene, og hvis han forsømte sin Pligt, skulde han straffes enten med Bøde eller med Klø!!! Skovfogederne søgte stadig selv at skaffe sig en ekstra Indtægt ved enten selv at holde Svin paa Skoven eller ved at indlade flere Svin, end han opgav Tallet paa. Taksationen til Oldensvin var nemlig altid udtrykt i fulde Svin, d. v. s. 3-aarige Svin. De øvrige Aargange regnedes ud i Forhold hertil. 3 Stykker 2-aarige Svin regnedes saaledes kun for 2 fulde Svin. Skovene kunde saaledes rumme et meget større Antal Svin end Taksationen gav Udtryk for, men man skulde se Svinene for at kende de rigtige Tal, og det var der ingen andre end Skovfogederne, der gjorde. Opdagedes en saadan Trafik, var Straffen — Konfiskering af Gevinsten, men der var jo ogsaa Forskel paa en Bonde og en Skovfoged.

Regeringens Interesse for Skovene var dog stadig usvækket, men Statsmagtens Ønsker og Hensigter blev ikke efterkommet ude i Landet, hvorfor de samme Forordninger atter og atter maa gentages med omtrent samme Resultat. Skovforordningen af 1781 drager til Felts imod Svinene. Hvis de beskadiger Grøfter eller Diger om Skovene, skal Svineejeren betale Skaden, selv om Svinene har været ringede. Og dersom der træffes uringede Svin paa Marker eller Overdrev, grænsende op til Skovene, koster det 16 Skilling til den, der optager Svinet. Bliver der beskadiget Planter, bødes der 32 Skilling for hver Plante. Angiveren faar Halvdelen af Bøden, og han forbliver anonym! Det var ikke let at holde Svin mere.

Omkring 1750 begyndte man i ledende Kredse at faa Øjnene op for Landbrugets forfærdelige økonomiske Tilstande og den aabenbare Rovdrift, der blev drevet fra de jordejende Godsbesidderes Side overfor saavel Jord som Mennesker. I en meget

lang Række Skrifter slaaes der til Lyd for Reformer; først forsigtigt og pænt indpakket, senere dristigere og med tiltagende Heftighed. Brodden vendes imod den tyske, importerede Proprietærstand, der ved sin Dygtighed havde sat sig i Besiddelse af en meget stor Del af Landets Herregaarde. Mange af dem drev aabenlyst Rovdrift paa saavel Jord som Skov, Dyr og Mennesker; andre, men det var de færreste, var levende interesserede i Erhvervets Ophjælpning. De blev Foregangsmænd, idet de ofte ogsaa havde den Kapital, den gamle Adel manglede. I et af disse Skrifter slaaes der til Lyd for en bedre Skovkultur. De tilsaaede Arealer skulde indhegnes, for at Svinene ikke skulde kunne komme til at æde den saaede Agern og Olden; »men hvis Olden nedfalder, førend den er moden, kan den af de der inddrevne Svin opædes«. I et andet af disse Skrifter fra 1757 gives der Anvisning paa Ringning af Svin, for at de ikke skal oprode Ager og Eng. I Stedet for Staaltraad kan man bruge en tør Hassel, saa »tyk, som en god Finger«, hvoraf skæres et Stykke 5—6 Tommer langt og dannes som en Pæl til Hestetøjr; denne stikkes da igennem Svinets Tryne.

Det er karakteristisk i denne brogede Samling Skrifter, der betegner Begyndelsen til den danske Landbrugslitteratur, at mens Faarene hele Tiden faar meget store Afsnit, levnes der kun nogle faa Sider til Svinene. Ja, for visse Landsdeles Vedkommende omtales de slet ikke, fordi de ingen Rolle spillede. Det gælder saaledes Lolland, hvor Svineavlen, som Indtægtskilde, havde mistet sin Betydning. I en Skildring fra 1757 hedder det om Svineavlen: »At holde mange Svin uden i Skovegne er ikke tjenligt, thi de oproder Engene. To Søer faar gennemsnitlig om Aaret 3 Gange Grise, 6 eller 8 hver Gang. Fastelavnsgrise er de bedste at tillægge. Men de, som falder senere, er tjenligst til at spises. Svin maa holdes i Overdrev eller langt ude paa Marken i en Jordhytte og fodres med Skiælde eller Smaakorn og have noget Halm at ligge udi.

Naar Søerne skal have Grise, tager man dem hjem; naar Grisene begynder at ville æde og er voxne, maa de fodres med Rug, Mælk etc., at de kan tiltage i Vækst; naar de er vel voxne, sendes de ud paa Marken til de andre«.

Svinet var blevet et Skadedyr, der taaltes, fordi man skulde have Flæsk. I et lille Skrift om et Lands Lyksalighed (1778) siges det ligefrem, at »Svin — hvoraf en hel Skare ikke er saa god, som et fuldvoksent, vel underholdt og af god Art. Ja, Svin — jeg skammer mig ved at sige det — som paa Engen og Græsningen, jeg vil ej tale om Skoven, giøre i Landvæsenets Kiæde langt større Skade, end de nogentid ere eller blive værd«.

Det blev efterhaanden den almindelige Opfattelse. Paa Lolland holdt en Præst i 1774 paa Præstegaarden med 6 Tdr. Hartkorn: 60 Faar, 30 store Høveder — og kun 3 Svin. Da Gaardens Jorder efter Udskiftningen blev samlet, svandt Svineholdet ind til kun 2 Svin. P. Rhode, der har beskæftiget sig indgaaende med Beskrivelsen af Lolland, fortæller, at der i »en lollandsk Bondegaard sjældent træffes mere end 3 Malkekøer, 10—20 Faar og 5—6 Svin, 20 Gæs, saaledes at intet sligt udføres af Landet. Vi kunne fortære alt dette selv.«

Saa vidt var det altsaa kommet med Svineholdet paa Lolland. Det var dog ikke alene Svinene, det var gaaet ud over — ogsaa de andre Husdyr var decimeret gennem Sult og Indavl gennem Aarhundreder. I et andet Skrift om Forbedring af Bøndernes Forhold siges det, at Bonden skulde holde færre Bæster til Arbejdet, men bedre end de, der nu findes overalt. I Stedet for at en Bonde nu har 10—12 eller flere Bæster til sit Arbejde, de fleste af Størrelse som Giede-Bucke, kunde han komme det afsted med 6—7, naar han saaledes fik Lejlighed til at græsse og fodre dem vel. Holdt Bonden nu færre Bæster, kunde han jo holde mere Fæ, ja han kom i Stand til at faa Tillæg af større og bedre Bæster end hidtil, saasom Bæster og Fæs Opdragelse beror paa Græsningen.«

Men nu var Bunden ogsaa naaet. Landbrugets Foregangsmænd slog ogsaa til Lyd for et større Svinehold. Det kunde godt komme til at svare sig at holde Svin, selv om man skulde fodre og holde dem paa Stald. Endnu i 1774 var Priserne paa Svin meget smaa, saaledes kostede et ungt Svin kun 2 Rdl., men nu begyndte Flæskepriserne ogsaa at stige. I 1782 meddeler en af Landbrugets Fremskridtsfolk, at han har solgt 5 fede Svin for 40 Rdl. De havde kostet ham for 19 Rdl. Korn, og til selve Mæskningen var der da 21 Rdl., hvad den absolut ikke havde kostet. Der var et pænt Overskud. En rationel Svineavl kunde betale sig.

Men det var ikke saadan i Løbet af kort Tid at overbevise Landmændene om, at Svinet var et nyttigt Dyr, naar man ogsaa hørte, at det var et af de skadeligste og mindst rentable af alle Husdyrene. Svineholdet var sunket ned til at blive et ubetydeligt Bierhverv for det lollandske Landbrug. Slagtningerne var af samme Grund svundet ind til det, Husholdningen krævede. Til Gengæld anvendte man saa ogsaa alt paa Svinet. Svinebørsterne blev omhyggeligt samlet sammen, idet de var særlig velegnet til Tøjr — de andre Husdyr kunde ikke lide at gnave i et Reb lavet af Svinebørster, eller med Svinebørster indspundet. Det skulde ogsaa være godt til »Skiælkalk«. Isterhinden regnedes for særlig tjenlig til at svøbe om Benbrud paa Kreaturerne.

Det er ogsaa paa denne Tid, at Interessen for Husdyrene gav sig Udslag i Oprettelsen af Landbohøjskolen — og dermed ogsaa i Studiet af Husdyrenes Sygdomme. Den første danske Haandbog i Husdyrsygdomme: Abildgaards Dansk Heste- og Kvæglæge 1770 og 1783 er en Bog paa 118 Sider. Hestens 35 Sygdomme omtales paa 74 Sider, Koen har 8 Sygdomme, der skildres paa 26 Sider, Faaret har 4 Sygdomme — 6 Sider; Svinet omtales ogsaa, der nævnes 3 Sygdomme, og

de kan gøres færdige paa 3 Sider. Dermed var Husdyrenes Betydning for dansk Landbrug karakteriseret.

De tre Svinesygdomme, der omtales, er følgende:

1. Bakbrænde — Lammelse i Bagkroppen. I Munden Blegner, ligeledes paa Tungen og i Halsen. Middel herimod: hver Morgen gives en Bolle lavet af et halvt Lod Antimonium, et Quintin Svovel og et halvt Quintin Kamfer blandet med lidt Mel og Honning.
2. Tinter: Hævelse paa Siden af Halsen og Knuder i Fedtet, som ikke udvortes kan kendes. Middel: Den læges ved at gnide Stedet vel med varm Lud og derefter give den 3—4 Morgener i Rad et halvt Lod stødte Laurbær og lige saa meget stødt Antimonium blandet med Honning; nogle bruger tillige at aarelade dem under Tungen.
3. Naar Svinene tæres og bliver mavre saa siges de at have Galde eller Svindesygen. Middel: Et Lod Antimonium og et halvt Lod venetisk Sæbe smeltet i Vand og indgnedet dem hver Dag, hjelper mod denne Sygdom.

I 1776 gives der følgende Beskrivelse af det gode Svin: de har store Ører, langt Liv og føre Ben. De sorte Svin holdes for de bedste og fasteste i Kødet, men de røde holdes for at have det møreste og lækreste Kød. Jo mere det tamme Svin ligner Vildsvinet, desto bedre troes det at være.

Ornen bør have et middelmaadigt stort Hoved, store, hængende Ører, smaa Øjne, kort og tyk Hals, langhaaret Bryst, brede og tykke Skuldre, stærk og undersætsig Krop, korte og tykke Ben, og slaa Krølle paa Rumpen; thi en Orne med lige Rumpe er ikke stærk og altsaa utjenlig til Avl. Ornen kan gøre tjeneste fra den er 2—3 Aar gammel.

En god Griseso bør være langlænd, rund over Ryggen og kortbenet, med to hængende Patter under Halsen foran ved Kæften, samt mange Vorter under Bugen. De bedste har 12 saadanne

Vorter, andre kun ti, »saadan en So bør være 2 Aar inden hun faar Ornen. Den Gris er god og værd at lægge til som er hurtig, munter og frisk af sig og kører sine Kammerater bort af Vejen for sig, naar de ville disputere den Moderens Patte«.

Til Vinterføde kan man give dem en Sammenblanding af Mask, Avner, malet Bark, Klid o. l. samt alle Haande Affald, Roeblade og gemte Olden. De æder det gerne, selv om det er blevet surt. Svinene fik et Maaltid om Morgenen hvorefter de blev sluppet ud for at forsyne sig selv Resten af Dagen. Om Aftenen fandt de hjem, naar der atter vankede et Foder, bestaaende af Rugaffald, Byg, Blandkorn og Havre, som blandedes med Drank og Klid. Drank er baade en skiøn og god Føde for disse Kreaturer. Om Vinteren er det bedre at give Snebolde end Vand at drikke.

»De Galte, som er to eller 3 Aar maa ikke fødes for vel om Vinteren, saa de bliver fede, thi det er skadeligt for dem.«

Anvisningen giver gode og fornuftige Raad med Hensyn til Fodring, Husene, Strøelse og Behandlingen af Søerne, ligesom der raades til at give disse en god og nærende Kost, for at Avlen kan blive god. Det hedder videre: »Naar man sætter Svin op for at fedes, bør de ikke staa for trangt, eller paa et saadant Sted, hvor de kunde høre de andre Svin skrige, thi saa bliver de ikke fede. Man bør da give dem lidt og tidt: Bønner, Ærter, Kartofler, der feder dem stærkt. De er fede nok til at slagtes, naar de begynder at sidde.«

Skønt Svineholdet ikke var stort, blev der dog stadig fra de store Gaarde lidt til overs til Eksport. I Indberetningerne om den økonomiske Tilstand paa Lolland Falster hedder det: De Varer, som herfra udskibes er mest Kornvarer og nogen Hollændervarer fra Landet: Ost, Smør og Flæsk som udskibes med vore egne Fartøjer til Holsten.« En halv Snes Aar senere staar det lidt bedre til, da omfatter Listen foruden Kvæg, Faar, Korn, Smør,

Huder, Uld, Dun, Pennefjer, Flæsk og Svinebørster, ja endog Tobak. Pontoppidan fortæller, at Lollands 5 Købstæder har en god Handel paa inden- og udenlandske Havne, »men til Fabrikker og Manufakturer hos dem selv at anlægge, synes de hidtil ikke at have nogen synderlig Drift.« Han havde næppe i sin livligste Fantasi forestillet sig, at der 130 Aar efter denne Udtalelse netop i Nakskov skulde grundlægges en Fabrik, der tog sig af Svineslagtningen.

Priserne paa Landbrugsprodukterne havde bedret sig betydeligt i Aarhundredets Slutning. De europæiske Krige bragte ogsaa dengang Topnoteringer paa Landbrugsprodukter. Aarhundredet, der begyndte sort i sort, tegnede sig lyst ved sin Udgang. De store Landboreformers Virkninger var begyndt at gøre sig gældende.

Aarsregnskabet for en Gaard paa 8 Tdr. Hartkorn i 1774 ser for Husdyrholdet saaledes ud:

20 Høns, hver aarlig 24 Skilling.....	3 Rdl. 2 Mk.
6 gamle Ænder à 4 Mark.....	4 Rdl.
Magre Svin aarlig solgt for	5 Rdl.
Tvende fede Svin à 6 Rdl.....	12 Rdl.
12—16 Faarehøveder à 4 Mark	8 Rdl.

Det er jo overraskende, at en saa stor Gaard kun har kunnet sælge 2 fede Svin paa et helt Aar, men lige saa overraskende virker Betalingen 6 Rdl. Det var jo ikke mange Penge for et Fedesvin. Nu skal man naturligvis ikke omregne til Kroner efter den sidste Dalerkurs paa 2 Kr., men selv om vi tager Hensyn til Prisen paa en Td. Byg, der var ca. 8 Mark, bliver det dog, omregnet til Byg og denne atter til Kroner, en meget lav Betaling.

I Marts 1796 noteredes følgende Priser paa Nakskov Torv:

1 Pund Kød	4—5 Skilling
1 Pund Ost	4—5 Skilling
1 Pund fersk Flæsk	6—8 Skilling
1 Pund Smør.....	16—18 Skilling
1 Pund Talg	10—12 Skilling
1 Pund røget Flæsk	10—12 Skilling

Trods de daarlige Kaar har Lollænderen dog forstaaet at faa noget ud af Tilværelsen. I en Skildring fra 1760 fortælles der, »at Levemaaden hos mange ikke er langt fra Overdaadighed. Denne viser sig ikke saa meget i Klædedragten som i Kræsenhed, mange daglige Maaltider, mange Gildeslag, og megen stærk Drik, nemlig gammelt Øl og Brændevin. Det sidste kræver Tyendet, ikke en, men nogle Gange om Dagen.

Den lollandske Bonde er af Vækst fyldig og middelmaadig høj, og har gerne vel tykke Ben, men hans Kræfter have i Almindelighed noget forud, da man jævnlig ser ham tage en dansk Tønde Hvede, som visselig er tungere end Rug, og uden Vanskelighed at bære samme indtil den anden, ja til den 3. Etage ... Men skønt Laalandske Almue elsker Gilder og Gæstebude, som ved alle Lejligheder anstilles, saa fortjener de dog den Ros, at de ikke gerne slaas, kives og klamres ved deres Sammenkomster, ikke heller forglemmer den fattige, men i Almindelighed findes saa godgørende, at dette lokker endel fremmede Tiggere til Landet«.

Stavnsbaandets Løsning og de Love, der kom i Forbindelse dermed, ændrede fuldstændig den danske Landsby. En ny Tid begyndte, og der blev sat Punktum for en Tilstand, der havde varet gennem mange Hundrede Aar. En Mængde Sædvaner og Skikke, oprindelig dikteret af praktiske Grunde, var fortsat. Mange havde mistet deres Betydning og svandt hen, andre var holdt i Live, fordi Livet levedes paa samme Maade, som da de blev til. Vi har endnu bevaret tydelige Spor af mange af disse Foreteelser i de gamle Vider og Vedtægter, hvor vi ser Bonden midt i Fællesskabet. Hver Landsby var et Ejerlav med sine egne Love (Vedtægter), som man havde at følge af Hensyn til Helheden. Det var et Demokrati, der efterhaanden var blevet ganske forbenet, saa det forhindrede enhver Form for Fremskridt.

Alle skulde have samme Ret og samme Byrde. Det gjaldt Adgang til Jorden, det gjaldt Antallet af Husdyrene, det gjaldt Antallet af Svin, der blev drevet paa Olden eller Overdrev. Oldermanden førte Forsædet, naar Bønderne samledes til Bystævne for at blive enige om Arbejdet, der som Følge af Fællesskabet skulde gaa efter en forud lagt Plan. Men med Hensyn til Husdyrhold det var man hurtig blevet klar over, at det var Spild af det kostbare Foder, at hver Bonde havde et Handyr til Avlens Fortsættelse. Engang i en fjern Fortid var man blevet enige om, at naar blot Landsbyen havde en Tyr, saa var det tilstrækkeligt. Bytyren blev derfor et agtet og skattet Væsen i Landsbyen, idet alles Køer var afhængige af den. Men det samme gjaldt Ornen. Der var heller ingen Grund til, at hver Bonde havde en Orne — det var dyrt og besværligt — men en Landsby kunde og skulde have en Orne — og i Fællesskab havde man Raad til at holde sig et ordentligt Dyr. Byornen blev derfor et lige saa nødvendigt Led i Landsbyens Liv som Bytyren. Ornegilder — eller som vi i vore Dage vilde kalde det, Svineavlsforeninger — fandtes i enhver Landsby. Endnu i vore Dage er der bevaret Spor af disse gamle Foreninger, idet deres Vedtægter ved en gunstig Skæbne er blevet gemt til vor Tid. Desværre er der kun lidt bevaret fra Lolland, nemlig fra Thoreby i Radsted:

I Thoreby maatte Husmænd og Inderster, som holdt Kvæg, betale 8 Skilling for en Ko, 2 Skilling for et Faar, 4 Skilling for et Svin og for en Gaaseflok — uden Hensyn til Størrelsen — ogsaa 4 Skilling. Markfreden var det store Problem; de løsgaaende Køer og Svin var en Plage for Kornmarkerne. Det kostede Penge hver Gang en Ko eller en Gris maatte hentes ud af Kornet. Taksten var dobbelt op hver Gang. At enhver kun maatte holde det Antal Dyr, der blev tildelt i Forhold til Gaardens Andel i den fælles Jord, nævnes kun for Fuldstændighedens Skyld. Man maatte naturligvis heller ikke optage fremmede Dyr i sin Flok. Den første, der fik indhøstet, var ivrig efter at faa »opgivet

Ævret«, det vil sige fjernet Hegnene omkring Kornmarkerne, saaledes at Dyrene nu kunde komme ind paa Stubmarkerne og nyde godt af alt det grønne, der stod i Bunden af Kornet; men det kunde ikke tillades, før alle var færdige og saaledes, at alle Dyr fik Adgang til at faa Del i Overfloden. Overtraadtes denne Regel, kostede det i Thoreby 1 Tønde Øl. Svinene skulde naturligvis være ringede, ellers maatte de ikke komme paa Marken.

Desværre er der ingen Vedtægter bevaret fra noget lollandsk Tyre- eller Ornelav, men det skyldes vist blot, at de meget tidligt er blevet uden Betydning for Landsbyens Liv paa Grund af Kvæg- og Svineholdets efterhaanden meget reducerede Betydning. Men fra det øvrige Land kan vi se, hvorledes det er gaaet til i et saadant Ornelav. Ornen blev staldet op hos en af Bymændene, der derefter drog Omsorg for Dyret et Aar, hvorefter en anden fik Ornen i Pleje og saaledes Ejerlavet rundt. Aarligt maatte Bønderne betale Foderværten en bestemt Afgift, som oftest 1 Skæppe Havre. Naar Ornen var blevet for gammel, blev den ved en festlig Sammenkomst — Ornegildet — kasseret, og en ny blev budt velkommen efter et Ritual, der dog kunde nuanceres lidt. Den nye Orne var først blevet synet af et sagkyndigt Udvalg, der anbefalede den til »Posten« som Byorne.

Ornegilderne indgik ogsaa i den lange Række af Gilder — festlige Sammenkomster med god Mad, Mængder af Brændevin — som var den eneste Adspredelse i det daglige Slid, den danske Bonde gennem Aarhundreder har været henvist til. Paa Lolland var man særlig glad ved Gilderne, og den lange Række Emner, der blev benyttet til at lave Fest for, bekræfter det. Familiens Liv fra Fødselen til Graven fejredes her som i det øvrige Land, men herudover træffer vi: Møddingsgilder, Legilder, Tyregilder, Høstgilder, Arveøl og Ornegilder, der tydeligt viser Festens Ophav. Men det maa ikke glemmes, at det var faktisk Bondestandens eneste Adspredelse. Stavnsbundet og forhaanet

naar han kom ind til Købstaden, som han havde at forlade inden Solnedgang, var Landsbyen det Sted, hvor han følte sig hjemme, sammen med Dyrene og sine Standsfæller. I det festlige Lag glemte han Misvækst, Landgilde, Ridefoged og Træhest — Herremand og Soldatertjeneste —. Brændevinen skabte Solskin for en Stund — til Dagen og dens Bekymringer atter meldte sig.

Den gamle danske Landsby var virkelig et Fællesskab, der først gennem vore Dages Andelsvirksomhed har faaet et moderne Sidestykke med alle Fordele bevaret og med et Faatal af Gener eller Indgreb i den personlige Frihed og Dispositionsret.

Før Udskiftningen var Svineavlen næsten ren Indtægt for Landmanden, thi det kostede ham kun en Smule ussel Sæd; da der kun holdtes faa Køer, som malkede daarligt paa de magre Græsgange, holdt man Smaakreaturer og Svin, der dog altid var magre. Efterhaanden var man kommet dertil, at det tog et Aarstid mere, ja helt op til mellem 3 og 4 Aar, at faa et Svin fedet til

slagtefærdig Stand. Kartofler og Roer fandtes næsten ikke i Fællesskabets Driftsplan, hvorfor der maatte fodres med Korn, hvis man havde noget at fodre med — og det var sjældent, hvorfor man maatte lade Svinene sulte om Vinteren og tære paa Sommerens »Overskud«. Naar en So fik Grise, blev det sjældent til mere end 4—5 usle smaa Grise, der saa skulde bruges til Avl, ofte blev de desuden født paa helt gale Aarstider, men det raadede Naturen Bod paa, idet Halvdelen som Regel døde af Sult og Kulde.

I en Skildring af Agerbruget fra 1790 levnes der ikke Svinene ret megen Ret paa Gaarden. De løber omkring i Gaarden, smutter ind alle Vegne, af enhver Dør, som aabnes eller ikke tilgavns er lukket, eller bryder ind i Haverne, ødelægger Lervæggene, æder Æg og Kyllinger, ja foretager en saadan Skadelighed, som næppe kan afværges, naar de løber frit omkring. Derfor anbefales det at holde Svinene paa Sti — der skal være forsynet med Brolægning langs Bygningen, ellers roder Svinene Grunden bort under Huset, hvorfor de ogsaa bør have Ring i Trynen.

I kgl. Anordning af 1794 foreskrives det, at i alle Enge, Græsmarker, Fælleder, hvor flere Mænd har Kreaturer gaaende løse, bør alle Svin være ringede — »prynet« — i den Aarets Tid, i hvilken Jorden kan oprodes — under 1 Mark Straf til de fattige for hvert Svin, som findes uringet. Ejeren skal flittigt efterse Ringen — mindst hver anden Uge. Dog er det tilladt at lade Svinene gaa uringede i Brakmarken, som pløjes hele Sommeren igennem, naar Hegnet omkring den er et dobbelt Stengærde eller enkelt, naar det vender Stensiden til Marken. Hvis Svinet bryder igennem Hegnet og ind i Kornmarkerne, efter at Kornet har skudt Aks, saa skal den, paa hvis Lod det er brudt ind, være berettiget til at dræbe det, da det ikke plejer at lade sig drive ud af en Kornmark, hvor det kan skjule sig, men det dræbte skal han straks levere tilbage til dets Ejer og ikke forlange Optagelsespenge derfor.

Vejforordningen af 1794 forbyder ogsaa løsgaaende Svin og fastsætter Bøde for hvert Svin, der optages rodende i Vejen. Vejopsynsmanden havde endog Lov til at skyde saadanne Svin, hvis han ikke kunde faa fat i dem paa anden Maade.

Udskiftningen havde den ubehagelige Følge for Bønderne, at de mistede Overdrev og Fælleder, der blev delt mellem Lodsejerne, som tog dem under Kultur. Kun Svinestien stod tilbage, og de fleste Bønder havde ikke faaet en saadan indrettet endnu, man lod Svinene gaa løse — til Skade for alle — ogsaa for Svinene selv, der blev forfulgte og hadede Dyr, man kun satte Pris paa i saltet og røget Tilstand. Lovgivningen fastsatte Bødestraf for løsgaaende Svin — men et var Love, et andet Praksis. En So med Grise skulde saaledes koste 4 Rdlr. i Bøde, samme Takst som for en løs Tyr, naar Soen var uringet! Var den derimod ringet, kunde man nøjes med 3 Rdlr., det samme som for en Ko.

Kunde man fange saadan et Svin, maatte Ejeren betale en Mark i Optagelsespenge, 3 Mark anden Gang, men tredie Gang skulde han have Svinet forbrudt. Bøderne var imidlertid for smaa til at tvinge Bønderne til at holde Svinene hjemme. Der er adskillige Eksempler paa, at det ligefrem kunde svare sig at betale de Bøder, der fulgte med — og saa faa Svinene fodret paa andres Bekostning og selv tage Fortjenesten hjem, naar Slagtetiden indtraf. Klagerne over de rodende Svin er derfor talrige. Nye Grøfter, unge Hække og andre nyttige Anlæg led stor Skade og forstyrredes ofte ganske ved denne Praksis. Det tilraadedes enhver Landmand, der havde udskiftet Jord og forstod at dyrke den tilbørligt og ikke holdt Svin paa den sædvanlige fordærvelige Maade og ofte maatte taale Naboens Svin paa sine Marker, at hegne sine egne Marker solidt og godt med Grøfter og Pilehegn eller at anskaffe sig et Par gode, afrettede Hunde til at holde de skadelige Gæster fra Markerne — dog uden at bide dem.

Da Svinene saaledes var blevet hjemløse i Skov og paa Mark, blev det nødvendigt at give dem Husly og Foder hjemme. Dermed blev Fodringen et, hidtil ukendt, Problem. Sulte Svinene hele Aaret kunde man dog ikke, og hvorledes faa dem fedet op? Avlen fik ikke Lov til at passe sig selv. Svinene kom under daglig Røgt og Pleje — og de vandt derved. »Oplysningstiden«, som vi kalder den sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede, gav sig Udslag i en Vrimmel af Smaaskrifter, der gav Oplysninger om næsten alle Livets Foreteelser — og ikke mindst Landbrugsforhold, der netop da var det store, brændende Problem. Svinene kommer ogsaa til at nyde godt af denne Interesse for Landbruget og dets Produktionsforhold. I meget stor Udstrækning var Bønderne, der gennem Aarhundreder var holdt i Uvidenhed, mistænksomme over for alt det nye og den store Interesse, der pludselig blev vist dem og deres Erhverv. Det hele var nok blot noget, Staten gjorde for at kunne kræve nogle flere Skatter! En vis Konservatisme gjorde sig derfor gældende, og kun langsomt vandt de nye Anskuelser frem.

Interessen for Svineavlen maatte naturligvis give sig Udslag i, at man ogsaa beskæftigede sig med Svineracerne. Det fremhævedes omkring 1790, at den bedste Race var de hvide Svin, som »havde lang Krop og Mule, korte Ben, lange Øren og fyrige Øjne samt en lang Hale, der naar ned over det første Led, men som dog undertiden af Svinet selv slaaes i Krølle og er Tegn paa godt Huld.« Desuden regnedes de for at være af en særlig Art, som har to lange Patter under Halsen ved Forboven og forresten er korthaaret uden for megen Loddenhed. Det anbefales at lægge denne Race til og kun tage to Kuld om Aaret, hvoraf det første Kuld skulde komme i Februar-Marts. Det sidste Hold skulde da overvintre og slagtes i efterfølgende November.

Soen maatte ikke anvendes til Avl, før den gik i sit andet Aar, da Afkommet ellers vilde blive smaa og utrivelige Grise. Her laa en af Aarsagerne til de »forpurkede« Bondesvin.

Soen kan bruges, til hun er 5 Aar, men heller ikke længere. Den kan føde 8—10 Grise, men bør dog kun beholde de 6, der lægges til, de andre anvendes til Stegegrise. Ornegrisene bør kastreres, naar de er 6 Uger gamle, ligesom Sogrisene bør udskæres, da de derefter trives bedre uden at tabe Hulden ved Gejlhed.

Ornens Hjørnetænder maa afbrækkes, da den ellers kan være farlig og vanskelig at holde indespærret. En god Orne kan bespringe 8—12 Søer uden Afmattelse, men ej heller flere, og ingensinde burde han bruges dertil, førend han er omtrent fyldt det andet Aar, hvorefter han i 4—5 Aar kan bruges og være en duelig Springer. Efter endt Brug kan den kastreres, og efter Fedning slagtes den. Den ramme Smag, der altid findes ved Orneflæsk, afhjælpes ved en Haandfuld Persille og Bøgeaske i Vandet, hvori det koges, men Suppen maa kasseres.

Et mærkeligt Svinefoder anbefales som særdeles fortræffeligt, nemlig Hestekød. Det skulde give et velsmagende og fast Flæsk. Det meddeles, at 10 Aarsgrise har fortæret 4 Heste om Efteraaret og behøvede 6 Uger for at blive fede — men Hestene var smaa og magre, næppe mere end 20 Lispund. For at Eksemplet ikke skal virke for afskrækkende, meddeles det, at man i Rusland fodrede Svinene med Faarekød fra Talgslagterierne.

Det var da heller ikke mærkeligt, at Foregangsmændene undersøgte Spørgsmaalet om den rette Fodring. De finder ud af, at Kartofler — især naar de er kogte, er et ganske fortræffeligt Svinefoder. Men de skal være kolde, da varme Kartofler kan fremkalde en »pludselig Død eller Tarmenes Sammenkrympning, saa de hensvinde lige meget, hvor meget de senere æder«. Et godt Foder fik man, naar kogte Kartofler udtværedes og blandedes med Rugmel og Bygskraa, af hvilket Svinene vilde blive gode og slagtefærdige paa 8—10 Uger. Ærter var ogsaa et godt Foder til Fedekuren, især hvis Flæsket skulde gemmes og

røges. Strøelsen var om Vinteren den halve Føde, og især i Frostvejr maatte der ikke spares derpaa.

Det anbefaledes at indhegne et passende Stykke Jord, hvor Svinene kunde græsse om Sommeren sammen med Gæs, Kalkuner og Ænder, og der skulde være et Vandingssted i Indhegningen. Svinene kunde ogsaa tøjres og med behørig Flytning og Vanding trives meget godt. Arbejdet med at flytte et halvt eller helt Dusin Svin aflastedes ved at anvende den rigtige Race — nemlig den jyske, hvorved man kunde nøjes med 3—4 Svin, der vilde være tilstrækkelig til en ikke for stor Husholdning — derved vilde Arbejdet blive overkommeligt — især naar Fordomme ej alt for meget hindrede samme.

En Forfatter anbefaler at slaa Natpottens Indhold ud i Svinedrikken og give Svinene denne Blanding i Truget! Det skulde være et godt Middel mod hvide Blærer eller smaa Knuder i Kødet, især paa og under Tungen — dog tilføjes det, at lidt Sennopskorn har samme Virkning.

Der var trods ovenstaaende ved at komme mere Forstaaelse af Svinefedningens Betydning, saaledes fordømmer en Forfatter Sultefodringen gennem 3—4 Aar. Fedningen skulde begynde i Oktober paa de Grise, der var født ved Fastelavn; selv om det koster noget i Korn og Ærter, vil det betale sig, naar Regnskabet skal gøres op. Flæsket bliver nydeligere, bliver bedre at koge, da det svinder mindre ind end paa de gamle Svin. En god Fodring i et Aar giver et bedre Resultat end Sultefodring gennem flere.

Men ellers kunde Affald fra Bagerier, Bryggerier, Brændevinsbrænderier, Stivelsesfabrikker, Mejerier, Slagterier, Garverier anvendes til Svinefoder med et godt Resultat. Sild, Hundestejler og Fisk i Almindelighed kan ogsaa bruges, men giver Flæsket en trannet Smag. Skildpadder skal derimod give et godt Flæsk.

Mælken er bedst til Svinefedningen, men naturligvis maa det ikke gaa ud over de fattige, Husmænd o. l., der ikke selv holder Køer, »thi da bør Lysten til Svineavl aldrig undertrykke Kjærligheden til Næsten«. Grøn Kløver giver fremragende Resultater, især naar Svinene tøjres paa Kløvermarken, men Kløveren kan ogsaa slaaes og skæres til Hakkelse, gæres i Vand eventuelt sammen med Korn, Vikker, Ærter, der skal ligge deri et Døgn — hvorefter der fodres dermed.

Paa Lolland fedede man Svinene med Ærter; man regnede med, at der skulde 2 Tdr. Ærter til de smaa Svin paa 8—10 Lispund, hvorimod de store krævede en Tønde mere. Ærterne fedede bedst, naar de havde spiret, var blevet tørret og malet. Boghvede anvendtes ogsaa med Held paa Lolland, men der skulde mere til, idet man gik ud fra, at 6 Tdr. Boghvede svarede til 4 Tdr. Ærter.

En Svinegaard paa 36 Kvadratalen skulde være nok til 4 Svin; den skulde bygges af Brædder eller Lægter og med Brolægning ved Huset og Fald, saaledes at Urenlighed og Tagdryp kan nedflyde. Den skulde helst være beliggende i Solsiden, da Svinene efter deres Natur om Foraaret bader sig i Solen. I Muren maa der være et Hul med Adgang til Huset, saa de kan komme i Læ, da de ikke taaler Regn og Snefog, Blæst eller skarp Frost. En nedrammet Pæl til at gnide sig op ad vil være gavnlig. I en saadan Svinegaard kan der fodres med Valle, Affald fra Haven og Køkkenet om Sommeren, og siden i Efteraaret kan man fede dem bedre end i den almindelige Svinesti, hvor der er for lidt Plads til at røre sig, og hvor de led af Urenlighed eller Stanken derfra. Om Vinteren manglede de den nødvendige Varme, som de sætter stor Pris paa.

Det havde sine Vanskeligheder at holde Svinene inde i de afgrænsede Omraader. Et Aag om Halsen forsynet med en Tværstang var glimrende til at hindre dem i at bryde igennem Gærde og Hegn, men de kunde ogsaa være farlige, idet Svinene kunde

kvæles, hvis de faldt i Grøfter. Et andet Middel var at knæle dem, d. v. s. opbinde det ene Ben paa dem, men det medførte store Smerter og senere ofte Halten. En Ring i Øret, hvortil der var tøjret en solid Klods, blev ogsaa brugt til at forhindre dem i at bestige Diger eller bryde igennem Hegn.

Alle Kneb blev anvendt for at faa den nye Viden listet ind i Bønderne. I »Samleren for Landboen« fra 1791 er der saaledes en Forfatter, der aflægger et Besøg hos en oplyst Bonde: Jeg spurgte ham straks, om han kunde holde Svin, efter at hans Jord var blevet udskiftet af Fællesskabet? »Jeg forundrer mig ikke over Spørgsmaalet, da jeg meget vel ved, at man i Almindelighed tror, at det ikke er muligt at holde Svin, hvor Fællesskabet er ophævet; jeg maa tilstaa, selv at have været lige saa taabelig tilforn, førend jeg blev overbevist om det modsatte. Saalænge jeg var i Fællesskabet med mine Bymænd, havde jeg mange og forsultne Svin, som tillige med andre oprodede Fælleden, saa de øvrige Kreaturer var færdige at forsmægte af Hunger. Nu derimod har jeg faa, men gode og velfødte Svin, som ingen Skade gør paa min Jord, eftersom de altid staar indelukket i en Gyde her uden for.«

»Eksemplet virker bedst« er Mottoet for en lille Bog »Den værdige Landboquinde«, der fortæller om Gaardmandskonens Arbejde med Svineslagtningen omkring Aar 1800. Hun slagtede mere, end hun behøvede i sin Husholdning; thi da hun boede i en Skovegn, havde hendes Mand Lejlighed til at holde Svin paa Skoven. Hendes Svineslagtning var betydeligere end hendes Kvægslagtning og kostede hende mere Tid og mere Møje, thi hun gik selv med overalt.

Flæskeslagtningen maatte en af hendes Karle forrette efter hendes Anvisning baade i Henseende til Gnidning og Nedlægning. Nu laa det under hendes daglige Tilsyn i 3—4 Uger, indtil det var i Stand til at modtage Røgningen, hvorefter det blev

hængt op i Bryggersskorstenen, hvor det stedse blev passet, indtil det havde faaet nok — og fik den brungule Røg-Kulør, som syner saa meget, naar Bønderne kommer til Torvs.

Foruden Flæsket samlede hun et velegnet Forraad af Svineister, Indmad, Hoveder og Fødder, som alt kommer hendes Husholdning til Gode, og endda har hun Forraad nok til at sælge og glæde den fattige med. Hun fik saaledes mere Fedt, end hun kunde bruge, men solgte mange Bøtter og Krukker deraf til Købstadsquinderne. Svinehovederne flækkedes og saltedes, en Del røgedes; desuden lavede hun Medister, som satte Smag paa Ærter og Kaal.

Man havde ikke bekymret sig ret meget om Svinet som Husdyr, hvilket bevirkede, at man sjældent lagde Mærke til, at det var sygt; naar et eller andet omkom og fandtes som Aadsel paa Marken eller i Skoven, var det sædvanlige Omkvæd: Ja, det har drukket ondt i sig, det var nu ikke beskiæret, at jeg skulde holde det. — Man kan jo heller ikke faa Gavn af alt, hvad man tillægger m. v. Klog af Skade blev man jo ikke saa let ved en saadan Opfattelse.

Her er et Udtog af en gammel Haandbog i Svinesygdomme med Raad og Vejledning:

Salt og Peber er dødelig forgift for Svin, derimod er Angelica, baade Roden og Urten, en ypperlig Sundhedsvækst for disse Kreaturer. Samme Urt lægges i deres Drikkevand jo før jo hellere om Vaaren og adskillige Gange frisk. Længere frem paa Sommeren maa man lægge hvid Prustrod i Drikket til dem, hvorved de bliver vel rensede. Krebseskaller har samme gode Virkning. I Sommervarmen bør de have »sure Sager«, f. Eks. surt Øl, Kærnemælk, Surmælk og nu og da blandet med »Svinedødsrød«.

Laurbær, Svovl og Kridt, fint pulveriseret og sammenblandet, givet hvert Svin et Lod deraf hver Fjerdingaar, vil holde dem sunde og raske.

Kvægsølv nedsat i begge Ender af Svinetruget holder alle Sygdomme borte — nedsættes det i Spiltovet i Hestestalden holdes Hestene raske.

Spisglas og Salpeter holder Dyrene friske og sunde, Hønsene maa dog ikke faa noget af dette at æde, eller »rode i Møget, da de ellers kreperer deraf«.

Grønne Rønnebær, surt Øl indgik ogsaa i Rækken af Lægemidler og skulde endog anvendes til udvortes Brug mod et indvendigt Onde. Imod Svinepest anvendtes Svovl og Havremel en Gang om Ugen, men det var ogsaa godt at bore et Hul i Truget og komme Kvægsølv deri. Imod giftige Urter, Svampe o. l., som Svinene let kunde faa i sig under deres Roden efter lidt spiseligt, anbefales hakket Tobak, Malurt og Hvidløg iblandet Svinefoderet.

Imod Svinefeber og Svimmelhed skærer man et Stykke af Rumpen eller Øret, kommer der Blod ud, saa er det et godt Tegn til, at Sygdommen kan kureres, hvorefter Dyret aarelades under Rumpen.

Naar Kreaturerne have tykt Blod, saa er de tunge; naar de har for meget Blod, har de kort Aandedrag og bliver snart stakaandet, naar de løber. Kreaturer med tykt Blod faar let Betændelsessygdomme, naar de udsættes for pludselig Forandring fra Varme til Kulde, de have besværlig Uddunstning og udtømme tyk Urin. Aareladning er et godt Middel her imod. Af et Svin maa man tage tre Pæle til en Pot.

Nogle er skabt til ikke at fange Grise

Det moderne Landbrug grundlægges gennem de store Landbrugsreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Jordene blev udskiftet, og Bønderne erhvervede Ejendomsretten til Gaardene, Fæstebønderne blev atter Selvejerbønder. Samfundet blev klar over Landbrugets grundlæggende Betydning for det danske Erhvervsliv. Men der forestod et vældigt Genrejsningsarbejde af Bonden, saavel aandeligt som materielt. I stor Udstrækning var Bønderne blevet mistænksomme over for alle Foranstaltninger, der kom fra Regeringens Side — de kunde ikke overskue Virkningerne. Det krævede sin Tid, inden det gik op for Bønderne, at det var ærligt ment. Landbrugets Foregangsmænd var utrættelige i deres Agitation og i Arbejdet for at oplyse Bønderne om de rigtige Dyrkningsmetoder, de nye Redskaber, Avlens rette Form etc.

Mange Steder saa man paa Svinet som et skadeligt Dyr, hæderlige Folk skulde omgaas det mindst mulige. Arbejdet med Svinene blev overladt til de ringeste i Samfundet. Det var »uærlige« Folk, der gav sig af med den nødvendige Haandtering at gilde og udbøde Svin. Det var ikke alene i Danmark, at Forholdene var saaledes; da Professor Wiborg rejste rundt i Europa for at studere Svineavl, opdagede han, at det var »Natmænd, Skarprettere og overtroiske Hyrder«, han maatte have med at gøre for at faa noget at vide om dette Dyr saavel i sund som i syg Tilstand. Han fremhæver, at Svinets Kød, der er

stærkt nærende, er lige saa uundværligt for den arbejdende Befolkning som for Lækkermunden til utallige Retter. Af alle Husdyr kostede Svinet mindst at opføde og underholde. Alt hos Svinet kunde anvendes og gøre Nytte. Kun hos Jøder og Tyrker er Svinet af ringe Værdi, da deres Religion forbyder dem at spise Svinekød — samt hos vore Landmænd, uagtet disse sætter stor Pris paa Flæskestegen. Grunden er at søge i Ligegyldighed med Valg af Avlsdyr, passende Røgt og Pleje, hvorved Resultatet er meget smaa Svin, der behøver meget Foder og kun giver ringe Udbytte.

Paa Lolland var man i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede kommet til den Opfattelse, at Svinet var et Skadedyr, foraarsaget af den Udvikling, Landbruget var kommet ind i her paa Øen. Kornavlen var blevet det væsentlige, Husdyrholdet var svundet ind til et ubetydeligt Minimum. Det bevirkede imidlertid, at den Mængde Gødning, der stod til Raadighed for Jorden, blev meget lille. Det sagdes om den lollanske Bonde, at han brakkede mere, end han kunde gøde godt. Han oversaa Nytten af en god Besætning — og den, han holder, giver han ikke engang ordentlig Græsning. Svin, Faar og Gæs maa ernære sig kummerligt paa Udlægget, der gnaves ganske bart.

Svinene var ikke af den store, langstrakte Race, men den lille korte. Grisene opfodrede man en kort Tid med Mælk, men ellers maatte de ernære sig selv paa Brakmarken. Det kunde lade sig gøre paa Lolland efter Udskiftningen, hvor man netop roser Landsdelen for dens gode Hegn. Pilehegn og Grøfter om alle Markerne gav et solidt Hegn om de løsgaaende Dyr. Om Vinteren fodrede man Svinene med »Skjelde«, en Blanding af de største Avner og det svangre Korn. Det kunde de ikke blive fede af; det fremhæves ogsaa, at de kun var i maadelig Stand, naar de kom paa Eiglen for at fedes. Et 1½ Aars Svin kostede 8—10 Rdl.

Det kneb for Landmanden at afpasse Antallet af Svin efter den Fodermængde, der stod til Raadighed paa Gaardene. Resultatet var gennemgaaende, at der holdtes for mange Svin, hvorfor de blev smaa og underernærede — og Familien fik for lidt Flæsk — man maatte holde flere Svin — og Aaret efter mindre Flæsk. Midlet maatte være at gaa den modsatte Vej: færre Svin og bedre Fodring vilde give mere Flæsk.

Foderet maatte ogsaa blive bedre. Mange af Datidens Smaaskrifter om Husdyrholdet omtaler ogsaa den rette Fodring af Svinene. Wiborg nævner saaledes et svensk Foder, der skal være ganske fortræffeligt. Her er det: Man tager et stort Kar, der anbringes paa et varmt Sted, det fyldes halvt med frisk Hestemøg, derpaa slaaes Klid, Rugavner, goldt Korn, Karvand eller Spøl og til sidst varmt Vand. Man rører det omkring, sætter Gær til, dækker det til og lader det gaa i Gæring. Det anvendes til Foder hele Vinteren, idet det blandes med varmt Vand, naar det skal bruges til Svinene. Mere tiltalende er det saakaldte sjællandske Foder: Kløverhø af rød Kløver skæres til Hakkelse, blandes med Korn smaat eller groft, derpaa slaaes koghedt Vand.

Der slaas til Lyd for at behandle de 1-aarige og ældre Svin med samme Omhu som de unge Grise, selv om de ikke behøvede at faa Kærne, men Foderet maa være nærende og afvekslende, hvis det skal give Resultat. Deres Opholdssted skal være rent, lyst og varmt og saaledes indrettet, at de kan faa Lejlighed til at lægge sig i Solen. Hans Fodringsanvisninger er iøvrigt saa-

dan, at enhver Landmand vil give ham Ret i, at det er Foder, Svinene nok skal kunne trives af.

I Købstæderne holdtes der stadig en Del Husdyr — derimellem ogsaa en Del Svin. Begtrup kunde med Rette sige, at de danske Købstæder i Virkeligheden blot var teglhængte Landsbyer, der drev et udstrakt Landbrug. Dette Landbrug var i Virkeligheden til Skade for Byerhvervene og de bymæssige Opgaver. Vi skal højt op i det 19. Aarhundrede, før Svinene forsvinder fra Købstædernes Købmandsgaarde.

Købeløv leverer atter et Bidrag til Belysningen af de Ændringer, der skete med den danske Landsby efter Udskiftningens Gennemførelse. »Saalænge Fællesskabet varede, græssede Heste, Kvæg, Svin og Gæs imellem hinanden paa Heden eller i Brakmarken og led Hunger. Bonden havde kun lidt Malkekvæg — en Gaard paa 8 Td. Hartkorn havde kun 2—3 Køer, men 10—12 Heste. Bonden manglede Mælk og Smør i Huset og maatte købe Smør og Ost fra Herregaardene i Langeland. Det har nu forandret sig; ved Hjælp af Kløveren holdes mere Kvæg, som malker bedre — saa Bonden har Smør nok — endog lidt til Salg. Derimod haves nu ikke saa god Lejlighed til at holde Faar, Svin og Gæs. De holdes derfor i et mindre Antal. Fællesskabets Ophævelse har bidraget til den almindelige Sædeligheds og Velstands Højnelse. Bonden bor bedre, har bedre Indbo, klæder sig bedre. Drukkenskaben var før en almindelig Last, thi saalænge der var Fællesskab, kunde man høre Byhornet, saasnart en Gris var kommet ind i en Kornmark. Naar da Bymændene kom sammen, maatte de have Brændevin, hvorved der jævnlig opkom Skænderi, og Dagen hendreves uden at noget nyttigt blev udrettet.«

Paa Lolland maatte man saavel som paa Falster raade Bod paa det ringe Kreaturhold, der gav for lidt Smør, ved at holde Svin for at faa Fedt til Brødet i Stedet for Smør. Forbruget af Svin i den lollandske Husholdning var derfor meget stort i Sammen-

ligning med andre Landsdeles. En Gaard paa Fyn vilde bruge 2 Svin og i Jylland noget lignende, og Bonden vilde sælge Flæsket deraf, men paa Lolland vilde Hjemmeforbruget være mellem 5 og 8 Svin, og man solgte ikke noget!

I Agitationen for Brakmarkens Indførelse og Renholdelse kom Svineavlen til at spille en Rolle; det anbefaledes nemlig at dyrke Roer, Kartofler og Gulerødder til Svinene i Brakmarken. Svinene vilde desuden give en Del Gødning, som Brakmarken vilde have godt af. Disse Afgrøders Anvendelse som Svinefoder var velkendt, men man slog atter et Slag for at faa Bønderne til at bruge dem. En Opgørelse for hele Landet i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede gav til Resultat, at der kun fandtes 3 Svin for hver 10 Køer, et Forhold der ikke engang holdt Stik paa Lolland. I »Oekonomiske Annaler« for 1804 siges det, at Svinet altid vil være den gode Landmands vigtigste Genstand i et velordnet Landbrug. Man ser desværre Avlsgaarde, hvor man ikke holder en Tiendedel af de Svin, man burde og kunde ved en god Indretning. Svinenes Antal skal staa i Forhold til Køernes og disses atter i Forhold til Arealet af Kløver og Rodfrugter.

Trods energisk Agitation lykkedes det ikke paa Lolland at oparbejde en Stemning for større Svinehold i Løbet af det 19. Aarhundredes første Halvdel.

Der manglede fuldstændig Interesse for Svinet — ud over det, der skulde bruges i Husholdningen paa Gaardene. Det er karakteristisk, at paa det Skema, det kgl. danske Landhusholdningsselskab i 1820-erne udsendte, og som dannede Grundlaget for Amtsbeskrivelserne, var der overhovedet ikke afsat nogen Rubrik til Svinehold. Kun i Jylland var der lidt Interesse.

Sognefoged Hans Mikkelsen i Nørre Herred havde paa sin Gaard — 21 Tdr. Hartkorn — 8 Heste, 3 Plage, 25 Faar, 20 Køer med Tillæg samt en Tyr. Ja, det var hele Besætningen — ingen Svin. Det er derfor heller ikke mærkeligt, at Landsdelen

kan prises for sin gode Markfred. Det var en Sjældenhed at se en anden Mands Kreaturer inde paa ens egne Marker — endog i Ævrets Tid.

Det kgl. Landhusholdningsselskab udsatte i 1803 en Præmie paa 50 Rdlr. til den Bonde, som opfødte og tillige fedede et betydeligt Antal Svin paa den mest økonomiske Maade, fik dem slagtet og saltet inden et Aars-Alderen. Opfodringen skulde ske i Indelukke og med mindst Forbrug af Korn. Men ingen meldte sig, ikke heller efter at Beløbet var blevet sat i Vejret!

Grev Reventlow, Pederstrup, oprettede paa Pederstrup og Skielstofte et lille økonomisk Selskab, bestaaende af Godsets Bønder. Selskabet udsatte Præmier for den bedste Rodfrugtavl, større Produktion af Fedevarer, Høravl og ren Sæd paa Markerne. Allerede ved den første Præmieuddeling var der en Bonde, der vandt 10 Rdl. for Fodring af Svin med Korn, Kartofler og Roer. To andre Gaardmænd fik hver 5 Rdl. for det samme. Paa denne Maade maatte man nu oparbejde en Svineavl paa Lolland. Bønderne skulde lokkes til at holde Svin i større Tal.

Aarsagen til dette sløje Resultat maa vist søges i mange forskellige Forhold: Udskiftningen medførte saa mange Problemer, som Bonden maatte tage Stilling til, at Svinet blev slaaet ud i første Omgang, da den almindelige Svineavl ikke kunde føres over i den nye Form for Landbrug. Mergling, Dræning, Jordbehandling, Sædafgrøderne, Foldudbyttet og de stigende Kornpriser lagde fuldstændig Beslag paa den lollandske Bondes Opmærksomhed og bevirkede, at Husdyrholdet blev indskrænket til et Minimum. Først da Kornpriserne begyndte at svigte, fremkaldte det en Ændring i Opfattelsen af Husdyrholdet og dermed Svineavlen paa Lolland.

Da Svinene skulde holdes hjemme paa Gaardene, fik de i mange Tilfælde de elendigste Rum, der overhovedet kunde skaffes dem. Om Vinteren fik de ikke sjældent Lov til at løbe om-

kring paa Gaardene, hvor de naturligvis kastede sig over Møddingen. Ofte maatte de dele Rum med Høns, Ænder og Gæs. Resultatet af et saadant Fællesskab kender vi alt for godt i Dag. Det er i saa Henseende karakteristisk, at paa Tegningen af en Mønstergaard, der offentliggjordes i 1806, findes der overhovedet ikke noget Svinehus eller Rum alene til Brug for Svinene.

Et Gode var det dog, at Svinene nu ogsaa gav Gødning, og det havde Landbruget stor Trang til, men gammel Fordom maatte ogsaa her udryddes, idet Svinegødningen ikke var anset for nogen god Gødning. Den blev karakteriseret som »meget fedt og geilt«, hvorfor den maatte blandes med megen Strøelse og derefter ligge og forraadne. Denne Gødning var bedst til Humle og — nogle andre Havevækster, desuden til haarde og lerede Jorder.

»Men skulde Møget enten i Faare- eller Svinestien ved denne Blanding vokse saa højt, at det bliver til Hinder for Kreaturerne, er det en naturlig Følge, at man faar udrenset det overflødige, men da maa det lægges vel sammen i Møddingstedet og dækkes med gammel Halm, at det ej for meget skal uddunste!«

Mange foragtede dog Svinegødningen, da den skulde give mange Tidsler og meget Ukrudt og dermed urent Korn. Wiborg hævdede, at disse Gøner skyldtes Foderet, især urent Korn. Han hævdede, at Svinegødningen tværtimod var særdeles velegnet til mange Formaal og var stærkt nærende for en Del Planter. Han fortæller saaledes, at Englænderne holdt Svin paa Fold i den nysaaede Hvedemark, hvorefter Folden flyttedes omkring, efterhaanden som Stykket fik Gødning nok.

Men ogsaa til Klædesvalkningen var Svinegødningen anvendelig sammen med Urin. Kvaksalvere og Kursmede anvendte den til mange Formaal, saaledes ordinerede de Svinegødning til Heste, der havde Kolik. Som Husmiddel anvendtes en varm Svinelort til at standse Næseblod og Durkløb. I første Tilfælde holdes den varm under Næsen, og mod sidste Sygdom indgives

den quintvis. Den blev ogsaa brugt imod Koldfeber. — Ja, usædvanlige Varer er jo altid blevet udstyret med særlige Egenskaber!

Svinemælken skulde være et særlig godt Middel mod Øresusen. Wiborg slutter: Det er Oldtidens Vankundighed, som har gjort saadanne ubehagelige og lidet virkende Midler navnkundige som Lægedom — og Held for Menneskeheden, at sand Oplysning har givet os bedre Midler mod vore Svagheder. Og det kan vi give ham Ret i.

I Agitationen for et større Svinehold medfulgte ogsaa Anvisningerne paa at behandle Svinet rigtigt og helbrede det for de almindeligste Sygdomme. Blandt disse omtales ogsaa Mund- og Klovsyge. Aarsagen hertil menes at være Vejrliget, daarlig Pleje og Foder, ja i Virkeligheden ethvert Middel, der kan svække Dyret og derved fordærve dets Vædsker. Sygdommen beskrives ganske indgaaende, og som Kur angives følgende Behandling, der dog ikke kan anbefales i Dag: »Fordøjelsen maa bringes i Orden, og Saarene vaskes med Saltlage, men er mange Svin angrebne, kan man ikke indlade sig paa at behandle hvert enkelt, hvorfor Flokken drives i Vandet 2—3 Gange, hvorved Saarene renses og læges, og Hævelsen fordrives.« Blot Skade, at Midlet ikke har vist sig særlig virkningsfuldt i Længden. Man kunde ogsaa forsøge en Kur med Blaastensvand og Kønrøg, der sammen med Klid og Blyvand skulde være virkningsfulde Medikamenter.

Gale Hunde var jo desværre dengang et ikke helt ukendt Fænomen, og det kunde let gaa ud over Svinene — dog kunde Sygdommen ogsaa fremkaldes ved Sult, slet Behandling eller Undertrykkelse af en vedvarende heftig Parrelyst eller ved Dyrets vedvarende Ophidselse og grusom Irritation. Svinene skulde omgaaende drives i Vandet og holdes svømmende en halv Time, hvorefter de bidte Steder brændes grundigt med gloende Jern, eller, hvis det er gørligt, afskæres, hvilket er muligt med Hale

og Ører! I 3 Maaneder maa de derefter holdes afspærret fra de andre Svin, og hvis de da ikke bliver syge, er de reddet fra den forfærdelige Sygdom — der ogsaa kaldes Vandskræksygen. — Sikrest er det dog at skyde dem straks og grave dem ned — og alt hvad der har været i Forbindelse med de syge Dyr skal brændes; er der Metal derimellem, udglødes det grundigt. Se — det er jo en ganske moderne Foranstaltning.

Romerne lavede af det slagtede Svin mange Retter, som vi nu slet ikke kender. Saaledes var stegte So-Patter af den farende So agtet højst af alle Svineretter, ligesom Børsprækkens Læber (Vulva) af den golde So eller af den, som nylig havde faret eller skulde fare, regnedes for en udsøgt Lækkerbisken, ligesom Bugstykket af drægtige Søer var højt skattet.

Romerne nød kun Svinelever af Grise, der var fodret med Figner eller havde faaet Vin, sødet med Honning, at drikke. Flæsket skulde efter en saadan Fedning blive særligt velsmagende og eftertragtet.

»Svineflæsk bliver ofte paa Grund af daarlig Behandling dyrere end Okse- og Faarekød; det gælder derfor om at faa den rette Behandling af Flæsket gennemført, da der saa vil være et stort Marked for Flæsk. De søfarende sætter stor Pris paa Flæsk, ligesom det paa de fornemmes Bord giver mange umistelige Retter, skønt det regnes for at være mindre fordøjeligt end andet Kød. Men da Nydelsen af Flæsk formindsker Legemets Uddunstninger, fraraades denne Spise i Febertilfælde. Bulmende Saar giver ogsaa en slettere Materie, naar den syge spiser Flæsk; derfor maa Folk med Fnat og gamle Saar og Brand ikke spise Flæsk.«

Utallige var de Pølser, der kunde laves af Svineprodukterne: Grødpølse, Medisterpølse, Blodpølse, Kødpølse, Leverpølse, Lungepølse, Servelatpølse, Andouiller, Hjernepølse o. s. v. Kryd-

derier blev naturligvis anvendt i stor Udstrækning til disse Pølser; her er en Samling af de duftende Sager: Merian, Timian, Rosmarin, Basilicum, Salvie, Løg, sort og hvid Peber, spansk Peber, Nelliker, Muskatnødder, Citronskaller og Salt ikke at forglemme.

Oldenflæsk blev stadig betragtet som lidt ud over det sædvanlige, men det var jo kun de færreste beskaaren at erhverve det. Skifteprotokollerne over Lolland viser tydeligt, at Svineholdet var væsentligt større i Skovegnene, hvor Bønderne havde Adgang til at forsyne sig med Agern og Olden fra Skovene.

I enhver Bondegaard var Sulekammeret et uundværligt Rum. Der stod de store Suleolder, som rummede de mange Flæskesider mellem Aar og Dag. Ofte var Sulekammeret paa den lollandske Bondegaard en særlig lille Bygning, der ragede ud i Haven, og hvorudover Taget var forlænget.

Mørket — vi kender det nu efter Besættelsen — lukker tæt og uigennemtrængeligt for det menneskelige Øje, Horisonten indskrænkes til Næsetippen, uden for den raader det ukendte. Langt bedre forstaar vi den Rædsel, der greb Fortidens Mennesker, naar Mørket sænkede sig, og alle mærkelige Væsener tog til at drive deres Spil. Man kunde jo høre deres Færden og Raslen paa Loft og i tilstødende Rum. Ude vrimlede det med Lyde, der maatte have et Ophav. Mørket blev befolket med talrige Væsener, der ikke taalte Lyset, og derfor var af det onde. Det var Menneskets Fjender. Højen staar paa gloende Pæle, Grave aabner sig, de døde driver deres Spil, den myrdede gaar igen, det udsatte Barn klager sin Nød, Trolde, Hekse, Vætter, Varulve drages af det svage Lys mod Menneskets Boliger, hvor omkring de driver deres Spil. Glosoen grynter uhyggeligt i Mørket, saa Mennesket ræddes for at møde den. Det er et stort, hvidt Svin med gloende Øjne og Ild gnistrende ud af alle Børster. Den er stor som en Sneplov og forsynet med vældige Hugtænder og farer frygtindgydende af Sted. Ryggen er skarp og savtandet — og ve den, der sætter sig op paa den — f. Eks. ved at Glosoen farer ind mellem Benene paa en — han flækkes ret igennem!

De ulykkelige Mennesker, der blev udpeget som staaende i direkte Forbindelse med Mørkets Magter, blev udlært i en særlig Skole. Hekseprocesser er jo ikke ukendte i Danmark. I Thoreby levede der endnu omkring 1850 en klog Kone, der fik Skyld for,

at hun engang havde set paa en anden Mands Grise — med det Resultat, at de blev syge. Hun fik Skylden — men Grisene kom sig ikke alligevel. I 1665 var der paa Fejø en Trolddomssag, hvor selve Præsten spillede Hovedrollen. Han blev anklaget for at have kaldt en Mand til Øen, der var i Stand til at mane »Mosegrise« bort. Sagen faldt paa Grund af manglende Bevis — om det var Mosegrisene, der var forsvundet som Følge af Mandens Manen, melder Historien intet om.

Men det er ellers en kendt Ting over hele Europa, at Svinet skulde være i Besiddelse af særlige Evner. Det gik jo ogsaa saa stille med det. Fra det 13. Aarhundrede foreligger der en lille Beretning om de kloge Grise og deres Underværker. En lærd Dommer i en lille italiensk By hørte Byhyrden synge over sine Svin, der ikke vilde gaa ind i Folden. »Svin, Svin, gaa ind i jer Sti, som Lovkyndige og Dommere gaar ind i Helvede!« Det hjalp; Svinene gik føjeligt ind i Folden. — Episoden gjorde et saadant Indtryk paa Dommeren, at han gik hen og blev Munk!

Svinet har ikke for intet været Menneskets Husdyr i et meget langt Spand af Aar. Og, som vi har set, oprindelig æret og agtet, senere misrøgtet og foragtet, i sig selv et Billede paa Livets Omskiftelighed. Livet var jo en broget Mangfoldighed, der i det skjulte rummede den menneskelige Skæbne. Kunde man mon ikke bare lette lidt af Usikkerheden, faa et Fingerpeg om i hvilken Retning Skæbnen vilde føje sig, kunde man dog forberede sig i Tide. Varsler er i vore Dage gaaet af Mode — men endnu for hundrede Aar siden udgjorde det en Del af Almuens Aandsliv at have Rede paa Varslingerne. Slagtningerne gav rig Lejlighed til at tage Varsler. Forekom der noget usædvanligt, maatte det betyde noget; det maatte være et Varsel. Saa gjaldt det blot om at tyde det.

Var der saaledes en »Grav« i Julegrisens Milt, varslede det Dødsfald i Familien blandt de tilstedeværende, inden Aaret var omme.

Vilde man være sikker paa, at Blodpølserne ikke revnede under Kogningen, maatte man sørge for, at Milten af det slagtede Dyr kom i Gryden til Pølserne. Milten blev derfor paa Lolland ogsaa kaldt for »Pølsevogteren«.

Naar man slagtede Svin paa Lolland i gamle Dage, maatte man ikke nævne Blod eller Børste. Nævnte man Blod, kunde man ikke faa Livet af Grisen — og Børste, ikke faa Grisen skrabet ren for Børster.

Chr. P. Fugl beretter saaledes om en Slagtning, hans Far deltog i som Dreng: En Gaardmand i Horslunde skulde slagte — han var Tjenestedreng der — og skulde derfor være med til at slagte en stor Gris op mod Jul. Manden stak selv Grisen, Konen rørte Blodet, Pigen holdt Forbenene og Karlen Bagbenene, og Fortælleren fik naadigst Lov at holde Rumpen. Da nu Manden havde jaget Kniven i Grisen, raabte Drengen: »Nu kommer Blodet!« Manden slap Kniven og gav Drengen en saadan varm Lussing, at han nok senere skulde huske ikke at snakke over sig.

Nytaarsny, Flæskebørste,
Vorherre giver os godt Korn at høste!

er et Vers, man fremsagde ved Nytaarstid, naar Maanen var nytændt, idet man ønsker meget Sul i det kommende Aar. Man skulde da have et godt Stykke Sul i Haanden, mens Verset fremsagdes. Var der andre Ønsker, maatte man have den ønskede Genstand i Haanden, og dette Ord indsættes da i Stedet for Flæskebørste.

Det er en kendt Sag, at det daglige Livs Foreteelser giver sig Udslag i Ordforraadet. Man kan jo ogsaa i vore Dage af et Menneskes Ordforraad og Talemaader slutte sig til en hel Del om Personens Erhverv. Det er da heller ikke mærkeligt, at Svinet har sat sit Præg paa Sproget. Adskillige Talemaader er fælles

for hele Landet, men hver Landsdel har dog ogsaa paa dette Omraade sit eget. Her er et lille Udvalg, der altsaa ikke kan opfattes som alene forekommende paa Lolland:

»Han kiker saa højt, ret som han har Svin i Skoven«, hedder det paa Lolland om en hovmodig Person. Det er utvivlsomt en ret ung Talemaade, der først er kommet frem, efter at Bønderne i Almindelighed ikke havde Svin paa Skoven.

»Skovly er godt,« sagde Svinedrengen, »han krøb i Ly under sit Svøbeskaft.« Det fortæller jo ogsaa lidt om Svinehyrdens Kaar, efter at han var henvist til Overdrevene, hvor der ikke fandtes megen Ly eller Læ for Vind og Vejr.

»Han er saa nyttig, som en So i et Stegers«, taler for sig selv. Meget sigende er ogsaa: Han stritter af Hovmod som en mager So i Frost. Enhver So synes bedst om sine egne Grise, er aabenbart kendt over hele Landet. Ofte gælder Gris, hvad gammel So har gjort. At gaa i Seng med Hønen og staa op med Soen. En

tintet So og en skurvet Orne kan bedst sammen. Mange tager Soen for Trugets Skyld. Oldermanden var heller ikke Øret af Soen, d. v. s. ikke tabt bag en Vogn. Den, der vil have Grisen, maa holde Sækken op. Paa Lolland var det efterhaanden god Sædvane at købe Pattegrisene og lade andre om at lægge dem til. Han duer ikke til at genne Grise — om en hjulbenet. Det er ej borte, man giver sin Gris. Samme Motiv gaar igen i Kælenavnet til Sparebøssen, der i Lertøj fik Form af en god, velnæret So.

Moderne Tale henter ogsaa sine Udtryk fra Svinets Verden. Det er saaledes ikke ualmindeligt, at Rangérlokomotivet kaldes for »Grisen«, muligvis en Hentydning til den Prusten og Grynten, hvormed det bevæger sig. Mærketønder paa Fiskegarn lyder samme Navn. Tidligere fandtes i ethvert ordentligt Tegnebestik et lille Stykke Metal til at spænde Passeren sammen med. Det Stykke lyder ogsaa Navnet »Grisen« paa Grund af sin Form. I den moderne Ovn er der ogsaa en »Gris«. I Kortspil forekommer der ligeledes en »Gris«. — En blodig Næse i Slagsmaal kaldtes i hvert Tilfælde tidligere en »Gris«. Jo, Svinet og Grisen har sat tydelige Spor i det danske Sprog. Et nyttigt Dyr til mange Formaal.

Børnenes Leg afspejler ofte meget gamle Rester af de voksnes Liv eller er Udtryk for en Livserfaring, som Børnene faar ind gennem Legen. Svinedrengens Moral i H. C. Andersens Eventyr er velkendt, men samme Opfattelse findes i den gamle Juleleg, der hedder »Svinepisker«. I denne Leg trak man Lod om forskellige Livsstilinger, en skulde være »Svinepisker« — Svinerøgter — det ikke særligt attraaede Hverv. I Legen gik det da ofte saadan, at Kejseren endte som Svinepisker og denne som Kejser, hvorved Legen blev Udtryk for Livets Omskiftelighed. »Hvad vil du have af Præstens Gris?« og »So i Hul« er endnu levende Børnelege, der har deres Rødder i tidligere Tiders Dagligliv.

Paa Lolland har Grisen endog meget fine Ahner, idet den har givet Navn til en gammel dansk Adelsslægt, der bar Navnet »Gris af Lolland«; det kunde dog blive lidt finere endnu, idet vi finder en Slægt med Navnet Galt. Hvem tør saa paastaa, at Grisen ikke er et alsidigt Dyr. Det har forsynet vort Sprog med et pragtfuldt Udvalg Talemaader, giver Stof til Børnenes Leg, forsyner Adelen med Slægtsnavne — og saavel den rige som den fattige med det nødvendige Sul.

Den lollandske Bonde kunde med Rette i 1774 rime:

Jul=Griis og Fast=Kal
giøre Bonden gal.
Jule=Kal og Faste=Griis
giøre Bonden viis.

Kal – Kalv. Den skal fødes ved Juletid, som Grisen ved Fastetid, hvis der skal komme noget godt ud af dem.

Svinet i dets mest fornedrede Skikkelse, rodende i Pløre og Snavs, har ogsaa givet Anledning til Gloser, der drager Sammenligning med Svinet, naar det er bedst tilpas. En Somikkel eller Sohas kan være af begge Køn, mens en So alene betegner en ikke ren Kone. Tjenestedrengens Bylt med snavset Tøj kaldes for en »So«. Sogræs er det lange Græs, der staar mellem Roerne. Somelde eller Svinemelde repræsenterer Botanikken. Jo — Svinet er virkeligt et af Menneskets nyttigste Husdyr.

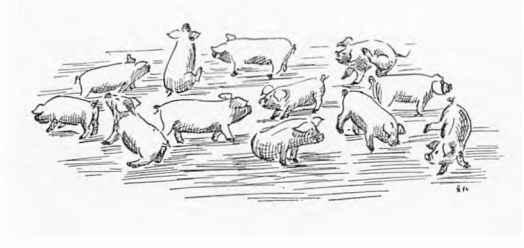

Den første Kreaturtælling i Danmark blev foretaget i 1838; for første Gang blev der skabt en virkelig Oversigt over Landets Husdyrbestand, og gennem de periodiske Tællinger er det muligt at følge Udviklingen paa en helt anden Maade end tidligere. Jo nærmere vi kommer vor Tid, des vigtigere er det for Myndighederne at have Rede paa, hvor mange Husdyr der holdes. Under Krig med Rationeringer af Foder og Fødevarer er det indlysende nødvendigt at have Tal paa de Munde, der skal mættes; men under normale Forhold er det ikke mindre vigtigt, idet Grundlaget for Handelsaftalerne med Udlandet skaffes gennem de nu flere Gange aarligt foretagne Tællinger af Dyr.

Tællingen i 1838 greb ogsaa tilbage til 1837, saaledes at de første Tal omfatter dette Aar; der er dog en vis Usikkerhed mellem 1837 og 1838-Tallene, idet Begrebet Tillæg ikke er opfattet ens ved de to Tællinger.

I 1838 fandtes der paa Lolland 11.220 Stk. Svin, hvoraf en ringe Del holdtes i Byerne. I Nakskov var der 178, Maribo 162, Rødby 288, Nykøbing F. kun 44 Stk. Svin. Ved Beregningen af Svinetallene for 1837 var disse Tal lidt højere for samtlige Byers Vedkommende. Tallene faar dog først deres rette Baggrund, naar de sammenholdes med Tallene fra andre Landsdele, hvorved det bliver muligt at afgøre, om Svineholdet har været stort eller lille paa Lolland i den her skildrede Periode. Dette Overblik faas lettest ved at se paa Tallene for Svineholdet pr. 100 Tdr. Hart-

korn. Herved viser det sig, at Møen er den Landsdel, der har de fleste Svin, nemlig 74 Stykker, derefter følger Sjælland med 67, Falster med 56, Lolland med 54 og det øvrige Land derunder, lavest ligger Aalborg Amt med 16 Svin pr. 100 Tdr. Hartkorn. I disse Tal er den aarlige Tilvækst, der regnedes lig den aarlige Slagtning, ikke medregnet. Regnes Tillægget med for Lollands Vedkommende, bliver Tallet 67, og i de øvrige Landsdele stiger det tilsvarende.

Oversigt over Svineholdets Udvikling i det 19. Aarhundrede

	1837	1861	1866	1871	1876	1881	1888	1893	1898
Nørre Herred...	3333	3260	3219	3762	3545	3848	6123	5914	10463
Sønder Herred..	3058	3242	2941	3372	3016	3215	5044	5170	8392
Ialt.....	6391	6502	6160	7134	6561	7249	11167	11084	18835
I Amtet.....	14754	22631	23074	25157	23282	26951	39196	41454	63038
pr. 1000 Indb....	312	260	259	275	246	276	391	412	608
pr. 100 Td. Hartk.	67			80					230
pr. 100 km².	1178	1393							4300
Kapitelstakst ...	25	37	48	52	53	55	47	48	44

Kapitelstaksten er beregnet i Øre pr. Pund Flæsk ved 5-aarigt Gennemsnit.

Tallene afslører, at Svineavlen blev drevet i størst Udstrækning paa Sjælland og Øerne og mindst i Jylland. Der viser sig en vis Forbindelse mellem Faareavlen og Svineholdet, idet disse to Husdyr konkurrerer om Foderet og Pladsen i Gaardenes Drift. Paa Lolland fandtes der nu kun 177 Faar pr. 100 Tdr. Hartkorn, mens der i Jylland var 449. Disse Tal giver dog ikke Størrelsen af den aarlige Flæskemængde, idet de jyske Svin var meget større end Øernes. Det aarlige Forbrug af Flæsk blev i Perioden 1838—42 i København beregnet til 36 Pund pr. Indbygger, i Provinsbyerne til 24 Pund og for hele Landet 30 Pund.

Paa Øerne arbejdede man hovedsagelig med det saakaldte sjællandske Svin. Det var ikke noget stort Dyr. Ornen var en

Del større end Soen og skulde i 3-Aarsalderen være 6 Fod lang og 3 Fod høj. Slagtesvinene var sjældent tjenlige til Slagtning, før de var ca. 1½ Aar gamle og vejede saa ca. 7—8 Lispund slagtet Vægt, hvilket vist maa siges at være et temmelig kummerligt Resultat. Da Hjemmeforbruget paa Lolland stadig var meget stort, forstaar man, at der kun kunde blive Tale om en ringe Eksport i Aarhundredets første Halvdel. Paa de lollandske Gaarde var der i Vinterhalvaaret sjældent mere end 2—3 Svin, der skulde slagtes det følgende Efteraar. Paa Herregaardene holdtes der et lidt større Antal, og det var stadig herfra, at Eksportvarerne kom. I Bergsøes store Værk om den danske Stats Statistik meddeles, at den lollandske Svinestald ikke var velegnet til Svinefedning, da der gik for mange Svin sammen, saa Dyrene ikke fik Ro til at blive fede, ligesom Staldene heller ikke var rene nok — og ikke mørke nok! Han angiver ogsaa, at Prisen paa en Pattegris i 1825 var 2 Rdl. og at et voksent Svin, der skulde fedes, kostede mellem 12 og 15 Rdl., mens et Fedesvin kunde komme op paa 15—30 Rdl. Disse Priser virker overra-

skende høje, men herved maa huskes, at Statsbankerottens Virkninger endnu gjorde sig gældende. Omkring Aarhundredets Midte anslaas Værdien af en voksen Gris til 5 Rdl. — det samme som et Faars. En lollandsk Gaard paa 36 Tdr. Land — 4½ Td. Hartkorn — havde da en Besætning paa 8 Køer, 12 Faar og 2 Grise.

Som berørt er der lidt Uklarhed med Hensyn til Beregningen af Tillæggets Størrelse efter Tællingen i 1838, men tages dette i Betragtning, kommer vi til det Resultat, at der da holdtes knapt 20,000 Svin paa Lolland-Falster; men Svineholdet var ikke ligeligt fordelt paa de to Øer, idet Falster altid har ligget lidt foran med Hensyn til Svineavlen. I 1838 ser det ud til, at der paa Falster har været omtrent lige saa mange Svin som paa Lolland. Heller ikke paa Lolland var Svineholdet jævnt fordelt. I Nørre og Sønder Herred var der i 1837 efter Tællingen 6391 Svin, men i 1838 kun 4735 Svin. Iøvrigt viser Oversigten over Svineholdet op til Aarhundredskiftet, at Antallet af Svin er temmelig konstant indtil omkring 1880. Det er først efter dette Aar, at Antallet stiger — og stiger stærkt. Endnu i 1837 var der dobbelt saa mange Svin paa Øerne som i Jylland, men omkring Aarhundredskiftet er det lige omvendt. Svineavlen tog et meget stærkt Opsving fra 1880 i det øvrige Land, hvor Antallet var ca. 5 Gange saa stort omkring Aar 1900 som i 1837. Paa Lolland gaar Udviklingen noget langsommere, idet Antallet kun er ca. 3 Gange saa stort. — Disse Tal giver imidlertid ikke det rigtige Billede af Antallet af Svin, idet Svinenes Levetid i samme Periode er reduceret til det halve. Et stort Antal Svin omkring Aarhundredeskiftet betyder derfor mere end det samme Tal i 1837 for Flæskeproduktionen.

Som naturligt er, forefindes et mindre Antal Svin i Sønder Herred end i Nørre Herred, idet Arealet er betydeligt mindre, men da den nye Inddigning og Udtørring af de inddæmmede Arealer begynder at gøre sig gældende, stiger Antallet ogsaa her,

selv om Sønder Herred ikke naar op paa de Tal, der findes i Nørre Herred. Tabellen viser ogsaa, at Svineholdet i Amtet som Helhed gennemgaar en stærkere Udvikling end i de to vestlige Herreder. Men for Svineavlen gælder det, at den hurtigere Rotation bevirker, at de periodiske Tællinger ikke giver et nøjagtigt Billede af Bevægelserne i Svineholdet, idet de skiftende Flæskepriser meget hurtigt kan paavirke Antallet af Svin.

Bemærkelsesværdigt er det, at den Stigning i Flæskepriserne, der havde fundet Sted fra 1837 og indtil 1890, ikke gav sig Udtryk i et større Svinehold. I Aarene omkring 1870 spores der tilmed en Nedgang i Svineholdet paa Lolland, idet de stigende Kornpriser, foraarsaget af de europæiske Krige, sinkede Udviklingen af Lollændernes Overgang til Svinehold; men først da Priserne i Aarhundredets Slutning begyndte at vige, optog den lollandske Landmand Produktionen af Flæsk. Aarsagerne hertil maa først og fremmest søges i de gode Kornpriser, der holdt sig op til omkring 1880, da det oversøiske Korn i stedse større Mængder kastedes ind paa det danske Marked og tvang Landbruget til at stille om fra Korn til dyriske Produkter. At Omstillingen alligevel ikke skete omkring 1880 paa Lolland skyldes, at Landsdelen allerede før havde faaet en Erstatningsproduktion i Sukkerroerne, der gav en god Indtægt i Sammenligning med Kornet. Det maa heller ikke glemmes, at netop det lollandske Maltbyg var af en saa fremragende Kvalitet, at det stadig beholdt et sikkert Marked hos Bryggerierne, hvorved der opnaaedes gunstigere Priser for disse Kvaliteter end for tilsvarende Kornsorter andre Steder fra. Derfor kunde det lollandske Landbrug fortsætte efter den gamle Driftsform i endnu en Aarrække — eller hvis man regner Sukkeravlen for en ny Driftsform — hvad man vist bør gøre i denne Forbindelse — saa var Omstillingen allerede sket paa Lolland, før den endnu var paa Tale i det øvrige Land. Men det hænger ogsaa sammen med, at Kvægholdet paa Lolland var relativt lille.

Der var ingen Problemer med Mælken. Der produceredes ikke mere, end der var Brug for og Landsdelen selv kunde aftage. Den rationelle Kvægavl begynder før paa Lolland end i det øvrige Land, idet Maribo Amts økonomiske Selskab allerede i 1869 viste Vej frem til en bedre Behandling af Mælken og Smøret, saaledes at Forsøg og Erfaringer var indhøstet, da Omlægningen virkelig blev nødvendig.

Før 1860 var der ikke Tale om nogen Eksport af Betydning. Det er først herefter, at Eksporten kommer igang. Svinene eksporteredes i det store og hele levende til Hamborg eller Lybæk, hvor de enten gik til det tyske Hjemmemarked eller blev behandlet paa de hamborgske »Baconslagterier«, hvad de egnede sig godt til, da de ikke var saa store og overfedede. I Aarene op til 1875 er der Udvikling, selv om det dog ikke er meget. Men derefter sætter der en voldsom Eksport ind, der kulminerer i Aaret 1884, hvorefter den falder stærkt og helt ophører i 1888, da Tyskland lukker Markedet for de danske Svin. De gode Priser havde drevet Produktionen i Vejret, hvilket atter havde et Prisfald til Følge. Den gunstige Stilling var benyttet til en kraftig Agitation for et større Svinehold — med de rigtige Racer. De hamborgske Baconslagterier ønskede et langstrakt Svin paa ca. 150—190 Pund levende Vægt, da disse Dyr gav det Produkt, der var lettest at afsætte i de engelske Fabriksbyer, hvor der var et sikkert Marked for Bacon. »Baconslagterierne« sorterede Svinene efter Størrelse og gav de Svin, der egnede sig til Bacon, en helt anden Behandling end de Dyr, der var beregnet til det tyske Hjemmemarked.

Baade i Danmark og i Tyskland var det almindeligt at skolde Svinene for at faa Børsterne fjernet, men de Svin, der skulde til England, maatte ikke skoldes, da Svinekroppen derved fik et kedeligt — og undertiden endog slimet Overtræk, der gjorde et meget daarligt Indtryk. Englænderne selv brændte Børsterne af. Det var denne Metode, de store Slagterier i Hamborg havde

Eksport af Svin over Nakskov Havn

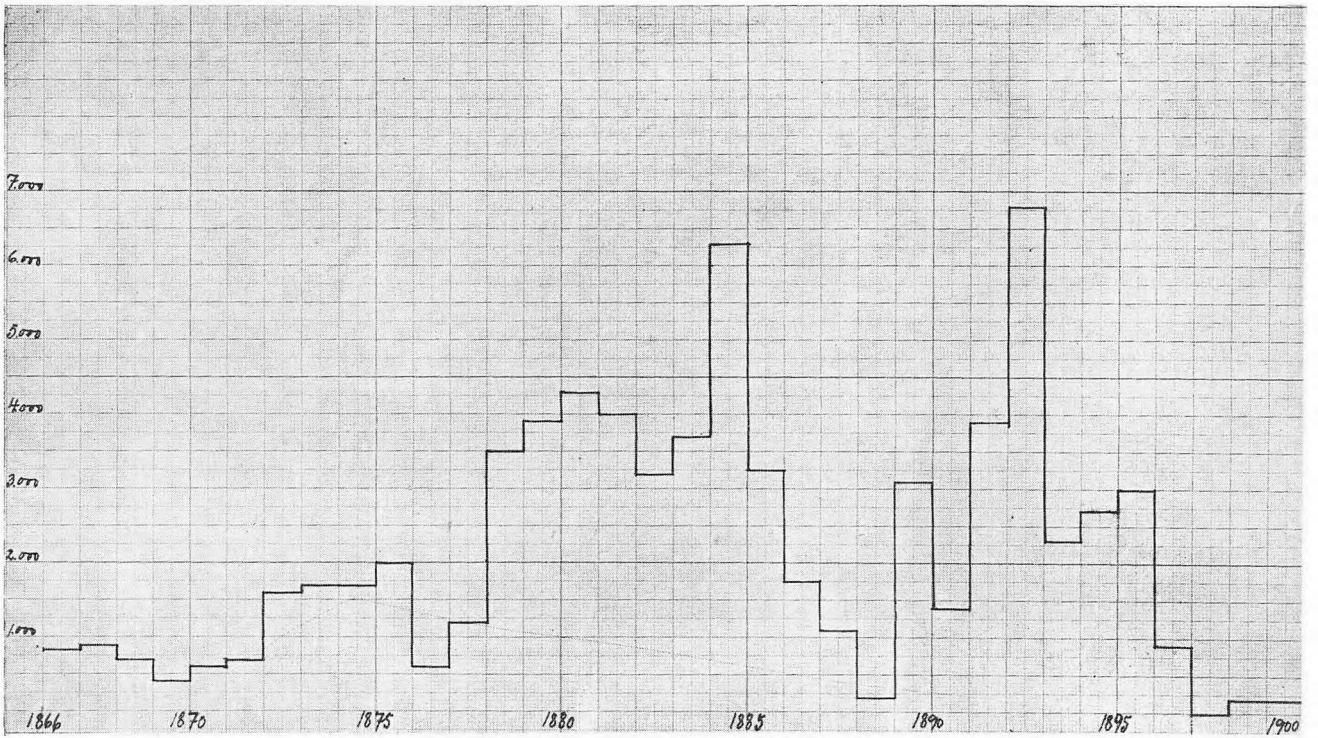

gjort sig til Specialitet. Paa Tysk kaldtes Processen at afbrænde Børsterne for »zu sengen« (at svide), derefter blev de Svin, der blev underkastet denne Behandling, kaldt for »Sengsvin«, hvilket altsaa vil sige et letfedet, langstrakt Svin, beregnet til det engelske Marked. Paa Dansk anvendte man Ordet i almindelig Omtale som en Typebetegnelse. Og det var Produktionen af Sengsvin, man ønskede at slaa ind paa.

Eksport af Flæsk over Nakskov Havn 1884—1900

	Flæsk og Kød Pund	heraf Flæsk til Udlandet Pund		Flæsk og Kød Pund	heraf Flæsk til Udlandet Pund
1884	3000	2300	1893	153910	153710
1885	2771	2741	1894	137907	137257
1886	29976	29976	1895	133310	133510
1887	51803	51680	1896	159079	158639
1888	154811	154811	1897	345957	345957
1889	332599	332099	1898	350305	346841
1890	204723	203964	1899	1085394	1085394
1891	140765	140645	1900		313602
1892	171953	171753			

I Tyskland havde man ofte følt sig generet af Importen fra Danmark, idet den tyske Landmand ikke kunde følge med i Konkurrencen og opnaa Fedningen paa saa gunstige Betingelser som den danske Landmand. Aarsagen hertil laa i den stigende Mælkemængde, der var en Følge af det forøgede Kvæghold. Skummetmælken viste sig at være et aldeles fortræffeligt Svinefoder. Hver Gang Konkurrencen blev Tyskerne for generende, fandt man paa et eller andet Paaskud til at forbyde den danske Eksport. I 1888 var der vel nok Grund dertil, idet Tilfælde af Svinedifteri blev konstateret i Danmark, men en større Epidemi blev forhindret ved en energisk Indskriden, hvorved ca. 6000 Svin blev slaaet ned. Sygdommen blev ogsaa konstateret paa Lolland, men fik ikke anrettet Skade. I disse Aar fandt der ogsaa en Eksport Sted af levende Svin til Sverige og Norge, men denne

Eksport standsedes af samme Aarsag. Til England var der ind imellem forsøgt Eksport af dansk Flæsk og levende Svin, men Resultatet havde hidtil været kummerligt. Englænderne syntes ikke om de store Svin, ligesom Flæsket ogsaa var for fedt. Svinenes Sundhedstilstand gav ogsaa der Anledning til forskellige Indskrænkninger i Importen af levende Svin, der fra 1888 kun maatte leveres til visse Importhavne, hvor de skulde slagtes.

Danmarks Eksport af Svin 1886—1890

	Til Tyskland Stk. Svin	Til England Stk. Svin	Ialt Stk. Svin
1886—1887	272854	559	280282
1887—1888	49916	13239	63168
1888—1889	0	20676	21589
Oktober Kvartal 1889	0	3520	3520
Januar — 1890	2182	1353	3535
April — 1890	5578	65	5690
Juli — 1890	52017	0	52022

Oversigten over Eksporten 1886—90 viser tydeligt Krisens Forløb og Virkninger. Af Danmarks samlede Eksport var langt den overvejende Del hidtil gaaet til Tyskland. Da der blev lukket for Adgang til dette Land, forsøgte man omgaaende at sende Dyrene til England, men saa snart det tyske Marked atter blev frit, vendte Svinene tilbage dertil. Eksporten til England havde vist, at vi lige saa godt selv kunde sende Svinene dertil som lade denne Del besørge af de tyske Slagterier. Baconmetoden kunde vi vel ogsaa selv lære, hvis vi lagde os derefter. Det første Andelssvineslagteri blev Resultatet.

Paa Lolland stod man i 1888 ved Lukningen af det tyske Marked med ca. 40,000 Svin, som man ikke kunde blive af med. Det var meget mere, end man kunde bruge selv. Der var intet andet at gøre end at gaa igang med Slagtningerne og sende Flæsket til Tyskland. Eksporten af Flæsk over Nakskov Havn stiger derfor

stærkt i dette Aar. Men da Tyskland allerede Aaret efter giver Tilladelse til Import, vender man delvis tilbage til den gamle Form med Eksport af levende Svin. I 1892 kulminerer denne Eksport over Nakskov Havn med 6800 levende Svin, mens der samtidig eksporteres 172,000 Pund Flæsk. Der var ved at komme Format over den vestlollandske Svineavl. Det varede imidlerid kun et Par Aar, før der atter kom et nyt Importforbud fra de tyske Myndigheder. Saa stod man der igen med en Mængde stærkt fedede Svin, beregnet paa det tyske Marked — som man nu selv maatte slagte og forsøge at sælge andre Steder, naturligvis først og fremmest i England, hvortil en Import fra andre Landsdele allerede var godt igang. Englænderne fandt imidlertid ikke Behag i det fede Flæsk, der maatte sælges til smaa Priser, og da Aaret samtidig gav en daarlig Høst, forstaar man, at mange var betænkelige ved Svineavlen. Der var for mange Skuffelser forbundet dermed i den gængse Form. Man forstaar, at Tanken om at følge Eksemplet andre Steder fra med Andelsslagterier maatte vinde frem hos de mere energiske lollandske Landmænd. Da Mund- og Klovsyge Aaret efter lagde Hindringer i Vejen for Eksport af levende Svin, var det tydeligt, at Svineavlen var ved at blive et Problem for de Landmænd, der havde kastet sig over denne Gren af Landbrugsproduktionen for at have en Streng til paa Instrumentet til Modgaaelse af de skiftende Konjunkturer. Sukkerroerne var afhængige af Vejret, Kornpriserne bestemtes af Høsten i Rusland, Syd- og Nordamerika, og hele Danmark var nu i Stand til at producere Maltbyg af en tilfredsstillende Kvalitet. Kapitelstaksten for Halsted Amt viser Bevægelserne i Bygprisen op til Aarhundredskiftet. Der var ikke længere nogen Fortjeneste at hente. De økonomiske Udsigter var i 90-erne ikke lyse. Men den meget lange Række Aar med daarlige Resultater for det danske Landbrug havde alligevel vist Vejen fremover til de Midler, der senere viste sig at være de rigtige: Forædling og Standardisering af Produktionen.

Det tyske Indførselsforbud i 1895 satte en Stopper for Eksporten af levende Svin til Tyskland. Slagteriprodukterne blev nu eneraadende i Eksporten. Overskudsudførselen af Svineprodukter var i Løbet af de foregaaende 12 Aar blevet mere end tredoblet; mens i 1885—86 omtrent 4/7 af vor Overskudsudførsel gik bort som levende Svin, saa foregik hele vor Eksport i 1896—97 i Form af Flæsk og Skinker.

Trods Nedgang i Mængden bragte denne Eksport dog flere Penge hjem end Aaret før. Der klagedes imidlertid over, at Eksportmængden ikke var konstant nok, der var for mange Svingninger, fremkaldt af de skiftende Priser. Landbrugets Foregangsmænd ankede over, at der var for ringe Forskel i Priserne paa 1. og 3. Klasse, saaledes at der ikke i Prisforskellen laa en Spore til at fremskaffe et fint Produkt. En større Prisforskel vilde medføre, at Bønderne holdt igen med Majsfedningen.

Aaret 1897 var ikke saa lidt gunstigere for Svineavlen end Aaret før, idet Priserne paa Flæsk var betydeligt højere. Den jyske Fællesnotering gav i 1897 en Gennemsnitspris paa 37,4

Øre pr. Pund mod kun 29,75 Øre i 1896. Det var en Opgang, der kunde mærkes, men den fristede samtidig Landmændene til at anvende større Mængder Majs paa selve Svinefedningen end godt var, idet »Majsflæsket« blev af en løsere og blødere Konsistens end Bygflæsket.

I 1897 kostede en god Pattegris fra 5—9 Kr. Stykket, men i Januar 1898 gik de helt op til 10—14 Kr. Stykket, idet Priserne naturligvis varierede med Flæskepriserne. Forbruget af Majs til Kreaturfoder viser sig i de store Mængder, der indførtes over Nakskov Havn, idet der i dette Aar indførtes 46,166 Tdr.

»Majsflæsket« var ikke af en tilfredsstillende Kvalitet; en Forbedring maatte til, hvis det lollandske Flæsk skulde komme op paa Siden af det sjællandske og jyske Flæsk. Kvaliteten kunde kun fremmes ved et energisk Avlsarbejde i Forbindelse med en fornuftig Fodring. Forædlingsarbejdet havde imidlertid været i god Gænge paa Lolland i 1860-erne; men det var blevet stillet noget i Skyggen af Sukkerroerne, der omkring 1870 tiltrak sig hele Opmærksomheden. Adskillige Svineavlere havde eksperimenteret med Orner af engelsk Race ved Siden af den danske Race. Dette Arbejde fortsattes nu med det Formaal at renavle de to Racer og derefter ved én Gangs Krydsning at fremskaffe det ønskede Baconsvin. Der skulde dog gaa endnu nogle Aar, inden man fandt frem til den rigtige engelske Type. — Paa det engelske Marked maatte det danske Flæsk kæmpe en haard Kamp med det irske og det kanadiske Flæsk, der laa tæt ved det danske i Kvalitet, men betaltes med en lidt ringere Pris.

Netop i Aarene omkring Aarhundredskiftet fik Staten Øje for, hvilke Værdier der stod paa Spil, hvad der gav sig Udslag i, at Staten begyndte at støtte det Arbejde, der her udførtes.

En rentabel Flæskeproduktion var ganske afhængig af den Værdi, man tillagde Mejeriernes Affaldsprodukter. Tillagdes der disse en selvstændig Værdi, maatte Flæskepriserne være af en saadan Højde, at det kunde betale sig at anvende dem til Svine-

fodringen; var dette ikke Tilfældet, vilde Flæskeproduktionen alene være afhængig af Priserne paa de udenlandske Foderstoffer, idet Affaldsprodukterne ikke kunde frugtbargøres paa anden Maade. Det afhænger af den enkelte Landmand, hvorledes han ser paa dette Spørgsmaal. Men karakteristisk er det, at et Fald i Flæskepriserne som Følge heraf ikke behøver at give sig Udslag i Produktionen, hvilket ofte kan iagttages for den danske Flæskeproduktions Vedkommende. Der er derfor god Grund til at tale om Svineavlen som en Gren af Mejerivirksomheden. Svinene er Køernes trofaste Følgesvende saavel i det 20. Aarhundrede, da begge Dyrs Produkter sendes ud i Verden under Lurmærket, som da de delte Skæbne paa Fælled og Overdrev.

Paa Vestlolland var der indtil omkring Aarhundredskiftet oprettet 48 Andelsmejerier og 19 Fællesmejerier. Disse Mejerier havde naturligvis visse Vanskeligheder med at blive af med Affaldsprodukterne fra Smør- og Ostefabrikationen. Det var derfor ganske almindeligt, at der til Mejerierne var knyttet et endog betydeligt Svinehold. Det gjaldt naturligvis først og fremmest Fællesmejerierne, der — ledet af driftige Forretningsfolk — først var klar over, at der var Muligheder for at tjene Penge paa Affaldsprodukterne. Men Vestlolliken begyndte ogsaa at faa Færten af, at der maatte være Penge i Svineavlen, naar der kunde være saa mange Opkøbere, der rejste rundt i Herrederne og købte Svin op til de allerede bestaaende Slagterier i Nykøbing, Svendborg, Assens, Køge og Roskilde. Slagteriet i Nykøbing var oprettet af Falstringerne, der hele Tiden havde været meget flittige Svineavlere, allerede i 1889, og det klarede sig fint. I Maribo oprettedes et nyt Slagteri i 1896, foraarsaget af de usikre Afsætningsforhold. Det var de store, lollandske Godsejere, der sluttede sig sammen om et Slagteri for at komme ud over Vanskelighederne og opnaa bedre Priser. Til disse Slagterier leverede den vestlollandske Befolkning en meget stor Part af sin Svineproduktion. Men Betalingen var for ringe, idet der var for store

Fragtudgifter forbundet med at levere Svin saa langt bort. De svigtende Kornpriser, de lave Priser paa Sukkerroerne, det stigende Overskud af skummet Mælk og de mere stabile Priser paa de dyriske Produkter paatvang en forøget Svineavl, men denne krævede for at være rentabel et Svineslagteri, der ikke laa for langt borte. Tanken om et Svineslagteri i Nakskov til at tage sig af Svinene fra Vestlolland meldte sig med stigende Kraft. Aarhundredet var ved at være udrundet — et af de tunge i Landbrugets Historie — men ogsaa et af de lyseste. Men endnu var der Tid til at skabe noget nyt. Og det blev gjort. Tanken om et Andelssvineslagteri i Nakskov, det 22. i Landet, blev udkastet, fandt Jordbund og voksede sig fast i Bevidstheden.

Tovtrækning!
De tre har fat i den rigtige Ende

Svineavlen paa Vestlolland havde nu faaet et Omfang, der gjorde Landmændene interesseret i at opnaa lønnende Priser paa deres Produkter. Dette var saa meget vigtigere, som Eksporten til det tyske Marked i 90-ernes Begyndelse atter blev underkastet skiftende Forbud fra den tyske Regerings Side, men dertil kom yderligere, at Priserne som Helhed var faldende fra 1893, hvorfor det var nødvendigt at søge fuld Udnyttelse af Svinet og dets Produkter.

Den gældende Praksis tiltalte ikke Landbrugets Foregangsmænd i det lange Løb, da de Priser, der blev opnaaet, var meget ugunstige for de vestlollandske Svineproducenter, idet der var et Misforhold mellem de Priser, som Slagteriet i Maribo gav Producenterne paa Midtlolland og Vestlolland. Den vestlollandske Landmand opnaaede saaledes i 1889 at faa en Gennemsnitspris af 29 Øre pr. Pund, men i December 1895 kun 19 Øre pr. Pund. Samtidig med denne ugunstige Prisudvikling var Svineholdet steget en Del som en Følge af det stadigt stigende Kreaturhold, idet Skummetmælkens bedste Anvendelse var til Svinefoder.

Det var derfor en nærliggende Opgave for Vestlollands Landmandsforening at tage dette Spørgsmaal op til nærmere Undersøgelse. Landmandsforeningen mente, at det vilde rette paa Priserne og Afsætningsmulighederne, hvis man kunde faa et Slagteri i Nakskov, eventuelt i Forbindelse med det

offentlige Slagtehus, der netop skulde bygges i Byen, ligesom en rigtig Torvedag i Byen maaske ogsaa vilde virke fremmende, idet Handelen med Pattegrise spillede en meget stor Rolle, da det ikke var almindeligt, at Landmændene selv lagde Svinene til. Dette Spørgsmaal maatte naturligvis i høj Grad interessere Byens Næringsdrivende, da en stor Torvedag vilde trække mange Landboere til Byen. Da det tyske Marked blev lukket i December 1895, stod de vestlollandske Landmænd med en ret stor Svineproduktion beregnet paa dette Marked. Svineavlen maatte under disse Forhold give et endog betydeligt Tab. Og da Kornpriserne samtidig ikke var meget opmuntrende og ikke gav Sikkerhed for en rentabel Drift, var der ikke nogen anden Udvej for en Bedring af den økonomiske Situation end at følge Eksemplet fra det øvrige Land og lægge Svineavlen om efter helt andre Retningslinjer, men dertil krævedes bedre Svineracer og forstandigere Opfodring samt et Sted, hvor Svinene kunde afsættes til den højest mulige Pris. Vestlollands Landmandsforenings Bestyrelse indbød derfor Bormesteren i Nakskov og det af Byraadet nedsatte Udvalg for det kommunale Slagtehus til et Møde den 4. Februar 1896 i Byraadssalen med Foredrag og Diskussion om et offentligt Slagtehus og Muligheden for et Eksportslagteri i Tilslutning dertil. Indlederen, Redaktør Erhardt Frederiksen, Stifteren af Højbygaard Sukkerfabrik — en af Landbrugets Pionerer — havde samlet et betydeligt Materiale, der støttede hans Foredrag. Aarsagen til den foreliggende Kalamitet paa Svineavlens Omraade var det tyske Forbud, og da man havde oplevet den meget omskiftelige tyske Toldpolitiks Virkninger gennem en halv Snes Aar, mente Taleren, at nu var Tiden kommet til energisk at gribe Sagen an paa en anden Maade. Avlen maatte lægges om, saaledes at man producerede smaa og letfede Grise, der passede for det engelske Marked. Kvantumet fra Lolland var heller ikke af en saadan Størrelse, at man kunde regne med en direkte Eksportrute herfra til det

engelske Marked, men man maatte regne med en Omvej over København, Odense eller Esbjerg, hvilken sidste maatte regnes for den sandsynligste. Spørgsmaalet var blevet aktuelt, da Diskussionen om det offentlige Slagtehus nu var rejst. Det var en Fejl, at Byen ikke for længe siden havde faaet et Eksportslagteri. Nu var Spørgsmaalet, om det vilde trives, da der allerede var to Slagterier i Stiftet, og da Flæskepriserne var lave. Det maatte være et Andelsslagteri, da det havde flere Fordele for Landboerne, idet de vilde faa Udbytte af saavel Opdræt som Slagtningerne. Et Slagteri vilde ogsaa fremme Svineproduktionens Kvalitet, som var meget tarvelig paa Vestlolland. Slagterierne havde alle givet et godt Udbytte. Maribo Slagteri havde udbetalt 9 % til Aktionærerne, Horsens havde efterbetalt 3½ Øre pr. leveret Pund Svin. Hvorfor skulde et Slagteri da ikke ogsaa kunne gaa i Nakskov, hvis der blev tegnet tilstrækkeligt med Svin. Det forudsatte imidlertid, at der blev knyttet en dygtig Direktør til Slagteriet, og man maatte i den Forbindelse ikke knibe paa Lønnen. Der maatte regnes med 10,000 Svin til at begynde med, senere skulde man dog op paa 30—40,000 Svin, for at den nødvendige Sortering kunde finde Sted, og Varen kunde blive af en saadan Mængde, at det var muligt at skaffe den en sikker Placering paa det engelske Marked, ligesom Driften ogsaa først da vilde blive tilstrækkeligt lønnende. Der udkrævedes en Driftskapital paa ca. 70,000 Kr., og Anlægget vilde komme til at koste noget lignende. For Nakskov By vilde det betyde en Fordel, da et Slagteri vilde give saavel Arbejde som Indtægter, hvorfor man ogsaa saa, at en By som Roskilde havde givet 60,000 Kr. i 1. Proritet og Byens Borgere 25,700 Kr., fordi man der indsaa Betydningen af en saadan Virksomhed. Fra Nakskov blev der aarligt udført mellem 6—7000 Svin, men hvis Interessen var der, og Priserne bedredes gennem bedre Afsætningsforhold, skulde man kunne komme op paa ca. 10,000 Svin uden Vanskeligheder. Han foreslog derfor, at der blev nedsat et Udvalg til at

arbejde videre med Planerne og undersøge, om der var Mulighed for at tegne 10,000 Svin. Kunde et Slagteri ikke oprettes i Nakskov, mente han, at der burde indledes et Samarbejde med Maribo Slagteri. Dette Slagteri havde for et halvt Aar siden givet et Tilbud til Vestlolland om bedre Vilkaar for de vestlollandske Svin, men havde da betinget sig et meget større Antal Svin end de 2500 Svin, der var blevet tegnet, og det var for lidt at forhandle med Maribo om. Maribo Slagteri var imidlertid villig til at forhandle videre, hvis et ordentligt Antal Svin blev tegnet. Det var de to Muligheder, der maatte regnes med.

Borgmester Hoskier tilsagde Forslaget om et Slagteri i Byen dennes Støtte og største Velvilje. Proprietær Bay, Rolykke, mente, at man vilde opnaa samme Resultat med et lille Slagteri som med et stort, og man kunde regne med en stadig stigende Svineproduktion. Hvis ikke Slagteriet kom nu i Nakskov, kom det aldrig, thi hvis Folk først bandt sig til Maribo, var alle Veje spærret. Køge Slagteri var begyndt med 6000 Svin og var i Løbet af 3 Aar kommet op paa 10,000 Svin og havde 4 Aar efter modtaget 22,000 Svin. Var Slagteriet først kommet i Drift, skulde Svinene nok komme. Proprietær la Cour foreslog, at man satte Lister igang og foretog en Prøvetegning for at se, hvor stor Interessen var for et Andelssvineslagteri. Bestyrer Faye, Sukkerfabrikken, meddelte, at Fodringsforsøg havde vist, at det kostede 20½ Øre at producere et Pund levende Svin, hvortil Redaktør Frederiksen bemærkede, at det da vilde blive en daarlig Forretning, da man kun fik 18—19 Øre pr. Pund, men maaske kunde de fodres paa en bedre Maade. Redaktør Th. Petersen, »Tidende«, lovede Pressens Støtte til Sagens Løsning, hvorefter Forpagter Skebye, Haugaard, sluttede Mødet, idet man vedtog at indbyde til et offentligt Møde om Sagen.

Den 18. Februar 1896 afholdtes efter Indbydelse af Bestyrelsen for Vestlollands Landmandsforening dette Møde paa »Harmo-

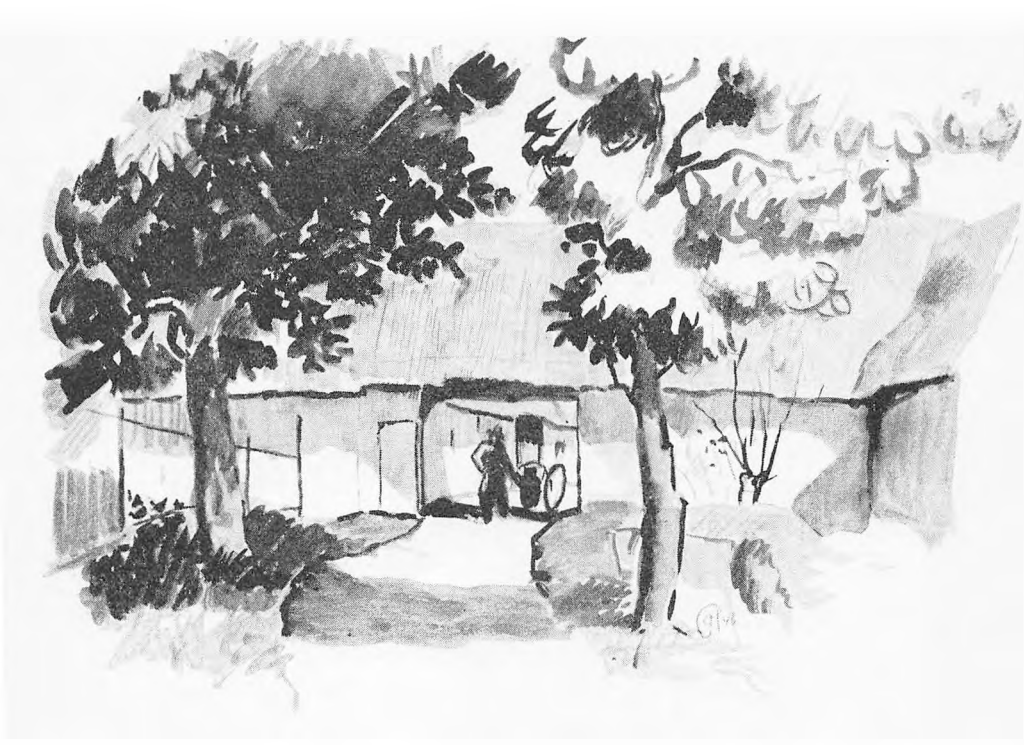

nien«. Det var meget stærkt besøgt af Landmænd og Svineopdrættere — smaa og store — og en Del af Nakskov Købstads Indvaanere. Erhardt Frederiksen indledte atter her Forhandlingerne med en Redegørelse for den aktuelle Baggrund.

Redaktør Frederiksen havde indsamlet et meget stort Materiale til Belysning af Spørgsmaalet: Slagtehuset i Nakskov, det tyske Indførselsforbud og dertil den stigende Mælkeproduktion med Skummetmælken, der skulde anvendes paa en rentabel Maade. Svinene skulde være mindre, hvorfor de ogsaa vilde blive billigere at fremstille end de store tyske Svin. Redaktør Frederiksen meddelte ogsaa, at paa det engelske Marked blev det irske Flæsk betalt bedre end det danske. Skulde Svineproduktionen kunne betale sig, maatte der foregaa en meget væsentlig Kvalitetsforbedring af Flæsket, saaledes at dette kom i samme Prisklasse som det irske og helst over dette.

1. Klasses Flæsk betaltes i England med: Irsk 40—49, Dansk 34—43, Kanadisk 34—36 sh. 2. Klasses: Irsk 37—45, Dansk 30—41, Kanadisk 30—31 sh.

Disse Priser viste Vejen. Proprietær Bay havde i en Artikel i Vestlollands Avis paavist, at han fik 33 % mindre for sine Svin, end den irske Notering. Det var i denne Forskel, at Fortjenesten laa. Maribo Slagteri betalte Svinene med 23 Øre pr. Pund levende Vægt og regnede med et Svind paa 25—26 % af levende Vægt, hvilket mentes at være lidt rigeligt; der var altsaa ogsaa et Punkt, hvor man kunde regne med en Fordel.

Redaktør Frederiksen pegede paa, at de fleste Slagterier var daarligt anlagte, idet man raadede over for sparsom Driftskapital, ligesom de næsten alle havde maattet tilbygge Pølsefabrikker og Køleanlæg for at faa rentabel Drift. Disse Ting maatte tages med i Beregningen. Nakskov By var maaske heller ikke uvillig til at følge Eksemplet fra Roskilde. Spørgsmaalet blev derefter, hvor mange Svin man kunde regne med. Man gik i Almindelighed ud fra en Gris pr. Ko. I Nørre og Sønder Herred var der 17,604 Køer, men kun 11,084 Svin. Der skulde altsaa være Mulighed for at opnaa 10,000 Svin, hvilket skulde være et passende Begyndelsesgrundlag for et Slagteri. Redaktør Frederiksen mente, at dette Resultat nok skulde kunne naas. Muligheden for at opnaa en Ordning med Maribo Slagteri burde dog undersøges, og hvis alle mødte i Flok, skulde man kunne opnaa gode Aftaler. Han foreslog derefter, at man forsøgte en Prøvetegning, for at se om man kunde naa de 10,000 Svin til et Slagteri, og med denne Tegning i Ryggen forsøge en Overenskomst med Maribo og der stille Kravet skarpt op eller skride til Oprettelsen af et Slagteri i Nakskov. Erhardt Frederiksen foreslog Nedsættelsen af et Udvalg paa 11 Mand og med Repræsentanter i hvert Sogn til at tegne Svin. Slagtermester Rasmussen, Sandby, gik meget stærkt ind for Oprettelsen af et Slagteri i Nakskov, da det vilde gavne den store Befolkning, men rigtignok skade Slagterne.

Den af Vestlollands Landmandsforenings Bestyrelse udarbejdede Liste vedtoges derefter enstemmigt.

Udvalget kom til at bestaa af: Proprietær I. Salicath, Strandholm. Proprietær Harald Bay, Rolykkegaard. Forpagter Lacoppidan, Pederstrup. Forvalter Elius Larsen, Hedegaard. Mejeriejer Christensen, Tvede. Gaardejer H. Rasmussen, Taars. Forpagter C. Kromphardt, Baadesgaard. Gaardejer A. Jørgensen, Klønge. Mejeriejer Nielsen, Abed. Redaktør Erhardt Frederiksen, Nakskov. Formanden for Nakskov Handelsstandsforening, Købmand Johs. Huus.

Dette Udvalg fik derefter overdraget at sætte Sagen i Bevægelse, vælge Mænd i Sognene, som vilde paatage sig at skaffe Leverancer af Svin, tegnet til Levering i Nakskov til et Andelsslagteri der, eller alternativt til et andet Slagteri, hvor de bedste Vilkaar kunde opnaas.

Vestlollands Landmandsforenings Bestyrelse bemyndigedes til at indkalde Udvalgsmedlemmerne til et konstituerende Møde, som fandt Sted den 24. Februar, hvor Proprietær Harald Bay blev valgt til Formand og Konsul Dan blev anmodet om at fungere som Sekretær. Man drøftede Muligheden af at faa en Eksportslagtning af Kreaturer i Forbindelse med et Eksportslagteri i Nakskov, hvorom Arbejdet nu maatte koncentreres. Udvalget gik straks igang med Arbejdet. Sognemændene blev udpeget.

De tog fat paa Tegningen, samtidig med at et Opraab af følgende Indhold blev udsendt:

Andels-Exportsvineslagteri i Nakskov.

Ved Forbudet mod Indførsel af Svin og Flæsk i Tyskland er Prisen paa store Svin falden saa meget, at det ikke mere kan betale sig at fede saadanne til Salg. Vi maa saa i Stedet producere et større Antal smaa Slagterisvin paa 140—200 Pd. Disse produceres ogsaa meget billigere pr. Pd. Ved den stadige stærke Forøgelse af Mælkeudbyttet stiger Svineproduktionen Aar for Aar. Selv med lave Priser er det den bedste Maade at benytte Valle og Kjærnemælk paa. Og Prisen maa ventes at stige igjen.

Ved et godt bestyret Andels-Svineslagteri opnaas den højeste Pris for Svinene. Producenterne faar da ogsaa Udbyttet af Slagtningen. Der spares

1 Øre pr. Pd. Flæsk i Omkostninger. Og fremfor Alt stiger Svinenes Værdi og følgelig deres Pris meget ved et Andels-Slagteri, som betaler efter Kvalitet (Slagtevægt).

De veldrevne Andels-Slagterier, som have Svin nok, betale sig godt. Faaborg har saaledes med 18,000 Svin, hvoraf ikke en Gang Halvdelen Andelssvin, i 6 Aar afbetalt 30,000 Kr., opsparet et Reservefond paa 26,000 Kr. og betalt i Udbytte til Andelshaverne 225,000 Kr. (i 5 Aar fra 10 til 12½ pCt., i 1894 5 pCt. I 1895 8 pCt. = 2½ Øre pr. Pd. Flæsk.) Det har i 1895 havt en Tilgang af 600 Andelshavere og vil nu ikke kjøbe Svin af Andre.

Roskilde opførtes 1895, har i 8 Maaneder slagtet 20,000 Svin, har foruden Afdrag og Henlægning til Reservefonden betalt i Udbytte 24,137 Kr. (2 Øre pr. Pd. Flæsk.) — Kun de Andels-Slagterier, som have havt for faa Svin, ere gaaede daarlig.

Svinene paa Vestlolland ere af daarlig Kvalitet og betales daarlig. I Nakskov betaltes i 1895 Svinene til Maribo Svineslagteri med 22,10 Øre pr. Pd. levende Vægt i Gjennemsnit, hvilket svarer til en Pris efter jyske Fællesnotering mellem 2. og 3. Klasse. Men ved de ældre Andels-Slagterier i Jylland kommer betydelig over Halvdelen af Svinene i 1. Klasse og betales med 2—3 Øre mere pr. Pd., og kun forholdsvis faa komme i 3. Klasse.

Kapitalen til et Andels-Svineslagteri tilvejebringes ved Laan, paa Afbetaling i 28 Aar, tildels ved Garanti fra Andelshaverne. Disse kautionere, hvert Sogn for sig solidarisk, i Roskilde f. Ex. for et Beløb af ca. 6 Kr. pr. Svin, dog ikke under 12 Kr. og ikke over 1200 Kr. Man binder sig for 7 Aar ad Gangen. I flere Byer have Byraadet og Borgerne privat støttet Sagen ved Laan og Garanti (i Roskilde saaledes henholdsvis med 60,000 Kr. og 25,700 Kr.). For Salg af Slagterisvin andre Steder hen betales en Bøde af 10 Kr. Udbyttet fordeles efter Svinenes Vægt. For længere Afstande gives Kjørselsgodtgjørelse. Paa Generalforsamlingen har hver Andelshaver sædvanlig kun 1 Stemme uden Hensyn til, hvormange Svin han leverer. Bestyrelsen vælges af Generalforsamlingen og bestaar f. Ex. i Roskilde af 9 Andelshavere og 2 Garanter fra Byen, valgte paa 3 Aar ad Gangen. Bestyrelsen vælger selv sin Formand, ansætter og afskediger Direktør, Bogholder og Kasserer.

Hvis alle Producenter, som ikke ere bundne andet Steds, Store og Smaa, ville holde sammen og gaa med, kan der utvivlsomt skaffes 10,000 Andelssvin om Aaret til Nakskov. Dette er et passende Antal at begynde med. Dertil udkræves en Anlægskapital af ca. 70,000 Kr. og en Driftskapital af ca. 30,000 Kr., i Alt ca. 100,000 Kr. Der kan ventes al mulig Imødekommen fra Nakskov By og dens Borgere.

Udvalget vil efter den foreløbige Tegnings Slutning nøje undersøge, om det vil være fordelagtigst at etablere et Slagteri i Nakskov eller søge Forbindelse med et af de andre Slagterier i Stiftet med saa vidt muligt lignende Fordele.

I alle Tilfælde er den foreløbige Tegning ikke bindende og vil først blive dette, naar Vedkommende gaar ind paa de Love og den hele Plan for Ordningen, som derefter vil blive forelagt de Producenter, der have tegnet sig for Svin.

For at erholde et Overblik over, hvad der kan ventes tilført af Svin til et Andels-Svineslagteri i Nakskov, og muligvis af Kvæg, anmodes alle Producenter, som eventuelt ville slutte sig dertil, om at tegne sig paa omstaaende Liste i hver af de paagældende Rubriker.

Da Udvalget den 24. Marts atter mødtes for at drøfte de indtil da opnaaede Tegningsresultater, der lovede godt, besluttedes det at nedsætte to Udvalg; et der skulde forhandle med Maribo paa dette Grundlag, og et der skulde udarbejde et Lovudkast til et Slagteri, ligesom man enedes om at indhente Tilbud fra en Arkitekt paa et Slagteri i Nakskov.

Det næste Udvalgsmøde afholdtes den 7. April, hvor Resultatet af Forhandlingerne med Maribo blev forelagt. Da man erfarede disses Resultat og det nye Krav, besluttede man at handle — og at handle hurtigt. Det vedtoges at lade to Mænd fra hvert Sogn træde sammen med Udvalget og drøfte Lovudkastet og at indkalde til den stiftende Generalforsamling. Dagen blev fastsat til Lørdag den 11. April Kl. 10 for de tilkaldte Mænd og Kl. 4 for Generalforsamlingen.

Og der blev arbejdet hurtigt. Nævnte Lørdag Kl. 10 samledes Udvalgets Medlemmer med Sognemændene — de Mænd, der havde foretaget Tegningen i Sognene — paa »Harmonien«, hvor de gennemdrøftede det udarbejdede Lovudkast til »Landmændenes Andels Eksportslagteri i Nakskov«. Paa Eftermiddagsmødet aflagde Udvalgets Formand, Proprietær Bay, Rolykkegaard, Beretning om det udførte Arbejde. Borgmester Hoskier blev valgt til at lede det Møde, der betegnede et Samarbejde mellem Land og By. — Bay udtalte, at Udvalgets Opgave havde været at forsøge Tegning til et eventuelt Slagteri, at udarbejde Love for et saadant, og at forhandle med Maribo om en Tilslutning til Nakskov med Nedlæggelse af det i Maribo værende Slagteri og at søge at faa Nakskov By interesseret i Sagen.

Tegningen havde givet ca. 8000 Svin. Den største Tilslutning havde Tanken faaet i Købelev, hvor der var tegnet 2 Svin pr. Td. Hartkorn, mens Gennemsnittet for de to Herreder kun var 0,87 Svin. De to Herreder raadede over 9000 Td. Hartkorn, og man skulde nok kunne komme op paa ca. 18,000 Svin.

Udarbejdelsen af Lovene havde ikke været let, da ingen af Udvalgets Medlemmer havde Forudsætninger for saadant et Arbejde; man havde taget det bedste fra andre Slagterier; og dette Forslag blev forelagt Forsamlingen, hvoraf 3/4 stemte for og ingen imod Lovene, efter at forskellige Paragraffer var blevet forklaret og enkelte Spørgsmaal besvaret af Redaktør Erhardt Frederiksen. Paa Formiddagsmødet var det blevet bestemt, at hvis ikke der blev fasttegnet 8000 Svin, opgives Slagteriets Opførelse foreløbig. Saafremt der ikke tegnes 10,000 Svin, indkaldes til en konstituerende Generalforsamling, der da skal træffe Bestemmelse om, hvad der skal foretages.

Nakskov laa centralt for Landmændene, de kunde forrette deres Ærinder samtidig, Transportudgifterne vilde derved blive lig intet, det tyngede ellers de andre Slagterier; man haabede, at Vestlollands Landmænd ikke lod sig lokke af Maribos Tilbud. Maribo Slagteri havde oven i Købet solgt Svin til Roskilde, fordi det ikke selv kunde overkomme Slagtningerne, det var for lille til ogsaa at tage hele Produktionen fra Vestlolland. — Tilbudet til Maribo lød paa 45,000 Kr., men pludseligt blev der forlangt 60,000 Kr., og Maribo Slagteri blev Dagen efter lavet om til et Andelsselskab. — Manøvre?

Spørgsmaalet gav derefter Anledning til stor Diskussion, hvor bl. a. Kammerjunker Rosen, Christianssæde, og Proprietær Rasmussen, Ejer af Lindet Mejeri, anbefalede en Tilslutning til Maribo Slagteri og fraraadede et Slagteri i Nakskov (de var begge Aktionærer i Maribo Slagteri). Slagtermester Rasmussen, Sandby, takkede for deres Ord, thi de viste, at Maribo var blevet bange. — Den af Tillidsmændene trufne Beslutning blev derefter

vedtaget. la Cour, Holmegaard, fremhævede, at ingen behøvede at være ængstelige for Garantien, naar Slagteriet kunde bygges for 70,000 Kr. til 10,000 Svin, var det kun 7 Kr. pr. Svin; havde Slagteriet bestaaet sidste Aar, havde han faaet mellem 3—4 Kr. mere pr. Stk. Maribo Slagteri havde Isafkøling, det var gammeldags og dyrt; bedre var Afkøling ad teknisk Vej. Slagterierne inde i Landet: Skjern, Skanderborg og flere andre Steder klarede sig daarligt, da Transportudgifterne blev for store, derfor krymper Maribo sig.

Slagtermester Rasmussen, Sandby: Vi skal have en Direktør, der er dygtigere end Maribos, og for de 7000 Svin har vi tjent 14,000 Kr. til os selv. Vi skal have vort Slagteri — ikke i Maribo, men i Nakskov, for Nakskov er og bliver Hovedstaden paa Lolland. (Bravo og dundrende Klapsalver).

Eftermiddagsmødet vedtog derefter, at Udvalget skulde snarest mulig og med al Kraft lade Lister til bindende Svinetegning affatte og udsende til de engang benyttede Listeførere.

Aaret 1896 stod helt i Slagteridiskussionens Tegn. De lokale Blade vrimler med Indlæg — for og imod — mest dog for. 96 Numre af »Tidende« indeholder saaledes Indlæg i Slagterisagen; i Dagene omkring Møderne var der ofte mere end et Indlæg pr. Dag. Det viser, med hvilken vaagen Interesse Spørgsmaalet blev fulgt paa Vestlolland. Efterfølgende Indlæg viser, med hvilken Saglighed Diskussionen førtes:

Exportslagteri ved Nakskov.

Maa det være mig tilladt i Deres ærede Blad at fremsætte nogle Bemærkninger til »En Landmand paa Vestlolland«? Det forekommer nemlig mig:

At det netop under de lave Konjunkturer gjælder om at bringe det mest Mulige ud af de Svin, vi nødvendigvis maa producere;

at Vejen hertil er Oprettelsen af et Andelsslagteri, idet de bestaaende Andelsslagterier jævnlig have betalt 1 à 2 Øre pr. Pund i Overskud foruden den ene Øre, som holdes tilbage ved Afregningen;

at et Andelsslagteri ved Nakskov, hvortil der har viist sig Tilslutning baade blandt store og smaa Leverandører, maa antages at komme til at virke

under særlige gunstige Vilkaar, idet det fornødne Antal Svin da vil kunne tegnes i et mindre Opland;

at Afregning efter slagtet Vægt og Kvalitet langtfra bør afholde nogen Landmand fra at slutte sig til Andelsslagteriet, idet f. Ex. Nykjøbing Andelsslagteri med denne Afregningsmaade har opnaaet saa stor Tilslutning, at det for Tiden ikke modtager Kjøbesvin, ja, ikke engang optager nye Andelshavere;

at Landmændene her paa Vestlolland ligesaa lidt have Raad til nu at opgive Svinefedningen som de ifjor havde Raad til at opgive Sukkerroedyrkningen;

at de nuværende Priser maa ansees for Minimumspriser;

at det fremfor Alt gjælder om at forbedre Kvaliteten af vore Svin, hvilket i det Store kun naas ved Oprettelsen af Andelsslagterier, der betale efter slagtet Vægt og Kvalitet;

at Antallet af de Svin, der fremtidig fedes her paa Egnen, næppe vil blive synderlig indskrænket, idet der, da der ikke mere kan produceres Tyksvin, maa produceres et større Antal Svin end hidtil for at faae fortæret den samme Mængde Mælkeriaffald, hvilket sikkert vil opveje Svineholdets eventuelle Indskrænkning paa enkelte Gaarde;

at der som Følge heraf og som Følge af det tyske Indførselsforbud vil være Trang til et nyt (eller større) Slagteri her paa Lolland, idet Maribo Svineslagteri til sine Tider har været saa overfyldt — eller maaske af andre Grunde? — og har havt ondt ved at holde Pris med Opkjøbere til andre Slagterier i Nakskov og Saxkjøbing:

at Tilslutning til Maribo Svineslagteri — hvilken jeg forøvrigt aldeles ikke har Noget imod, hvis der ikke tegnes de 10,000 Svin paa Vest- og Midtlolland — derfor vil, hvis den faar nogen Udstrækning, hurtig føre til, at der maa foretages en betydelig Udvidelse af Slagteriet, hvad altsaa Andelshaverne ville komme til at betale;

at der ved Oprettelsen af et Exportslagteri ved Nakskov vil kunne spares Fragt for Flæsket fra Maribo til Bandholm, Fragt for Hovedmassen af Svinene og kunne paaregnes en bedre Afsætning for Slagteriaffaldet;

at Tilslutning til Maribo Svineslagteri eller Opgivelse af hele Planen næppe vil forhindre Oprettelsen af et offentligt Slagtehus i Nakskov — hvis uheldige Følger for Landmændene jeg ikke anseer mig for kompetent til at bestride;

at Indlederens Besindighed — Forslaget om Tilslutning til Maribo Svineslagteri, hvis de 10,000 Svin ikke tegnes — borger for, at Sagen vil blive godt ledet, og

at Landmændene paa Vest- og Midtlolland derfor have al Anledning til uden Betænkning at tegne det Antal Svin, de nødvendigvis maa producere, samt

at den første og sidste Tanke, man uvilkaarlig faar ved Gjennemlæsningen af den ærede Indsenders Artikel, er den: Mon han ikke er Aktionær i Maribo Svineslagteri?

Den 7. April drøftede man Spørgsmaalet i Nakskov Handelsstandsforening, hvor man vedtog sammen med Haandværker- og Industriforeningen at udsende et Opraab til Byens Borgere om at tegne Andele til en Garantikapital for Svineslagteriet og at indkalde til et Borgermøde den 10. April, hvor Spørgsmaalet blev drøftet, og hvor man vedtog at lade Listebærere gaa rundt i Byen for at tegne Andele. I Løbet af en Dag var der tegnet 45,000 Kr. som Garantisum; der var vel nok nogle enkelte, der var lidt ængstelige, men de blev overtydet om det modsatte. Resultatet af denne Opfordring blev, at der tegnedes 2027 Portioner à 25 Kr. eller ialt 50,675 Kr. Med Rette kunde man her tale om et Samarbejde mellem Land og By.

Borgermødet var et Haandslag fra Byen til Landboerne, idet man gik ud fra, at Handelen fulgte samme Veje som Landboerne, og det viste Borgernes Velvilje over for Landboerne. Maribo Slagteris »Manøvre« blev derfor uden Virkning. Byen selv kunde ikke give noget Tilsagn, da Ministeriet havde forbudt en saadan Fremgangsmaade. Maribo Slagteri fik endog Roskilde og Frederikssunds Slagteriers Direktører til at komme med et Indlæg til Fordel for Slagteriet i Maribo, det centrale Slagteri. Det affødte et meget hvast Indlæg i de lokale Blade under Overskriften: »Hvad vil han her?«

Den 8. April indeholdt de lokale Blade en Meddelelse fra Aktieselskabet Maribo Slagteri — i Avisartikler af Modstanderne kaldet for Junkerslagteriet, fordi Aktionærerne bestod af en ganske lille Kreds af de store Godsejere paa Lolland —, om at Slagteriet havde udkastet Tanken, efter at Forslaget om Salg af Slagteriet for 60,000 Kr. til Nakskovinteressenterne ikke var blevet accepteret, om et Andelsslagteri for hele Lolland. Slagteriet kunde tage 25,000 Svin aarlig. Det nye Andelsslagteri skulde da overtage Aktieselskabet til en Værdi af 60,000 Kr. pr. 1. Juli d. A. Artiklen slutter: Det overlades altsaa hermed Stiftets Svine-

producenter at vælge imellem paa favorable Vilkaar at slutte sig til et centralt beliggende Slagteri i fuld Drift, hvis nuværende svineproducerende Aktionærer vil tegne sig som Andelshavere, eller at slutte sig til et nyt Nakskovanlæg, der fra Begyndelsen vil være dømt til at virke med halv Kraft i Henhold til den Kendsgerning, at Maribo Slagteri uanset Dispositionerne paa Vestlolland fortsætter Driften.

Maribo Slagteri lader da den 15. April indrykke følgende Annonce i de lokale Blade:

»Af Bladene har vi set, at Nakskov By ønsker billige Fødemidler, og vi tilbyder derfor Byens velgørende Foreninger vor Produktion af Grisetæer gratis indtil videre; vi tager kun en Bagatel fra til eget Brug; der vil antagelig blive ca. 1000 Stykker ugentlig. Forskelligt andet Affald kan faas gratis eller næsten gratis; det dyreste vil blive Hovederne, som kan leveres for 7 Øre Pundet f. T., men kun i store Partier, og Tilbudet gælder kun velgørende Foreninger.«

Der blev ligeledes sendt en Agitator rundt i Sognene til Tegning af Andele i det nystiftede Andelssvineslagteri i Maribo, men han havde absolut ikke Heldet med sig, idet næsten ingen kom til Møderne.

Tegningen til Nakskov Slagteri havde derimod givet det ønskede Resultat — mindst 8000 Svin var naaet. Nu maatte en Generalforsamling tage Stilling til Spørgsmaalet. Denne Generalforsamling blev indkaldt til Tirsdag den 2. Juni 1896 med Dagsorden:

Meddelelse til Andelstegnerne om Resultatet af Tegningen.
Valg af Bestyrelse.
Valg af Revisorer.

Og ganske karakteristisk kommer som en Tilføjelse i Protokollen: »Afgørelse om Slagteriet skal anlægges paa dette Grundlag, som Punkt 2.« — Det afslører Udvalgets Indstilling — men Formaliteterne maatte jo overholdes.

Den konstituerende Generalforsamling fandt da Sted den 2. Juni Kl. 4 paa »Harmonien«. Salen var forbeholdt Andelshaverne

af Hensyn til Afstemningerne, mens Pladserne paa Balkonen var tilgængelig for Garanter og andre interesserede, der fyldte den til Trængsel. — Redaktør Erhardt Frederiksen maatte atter her trække det tunge Læs, idet Udvalgets Formand, Proprietær Bay, der havde deltaget i et Formiddagsmøde, var bleyet upasselig. Erhardt Frederiksen fremhævede, at det opnaaede Resultat var lykkedes uden betalte Agenter eller overdreven Agitation, men alene ved Sognemændenes Samtaler med Naboer og Venner. De ca. 8000 Svin var langt fra hele Produktionen, idet næsten Halvdelen af Nørre og Sønder Herred var bundet enten til Maribo eller Nykøbing og først senere kunde blive løst fra disse Forpligtelser. Købelev Sogn havde med sine 490 Tdr. Hartkorn tegnet sig for 957 Svin, Sandby med 386 Tdr. Hartkorn for 727 Svin o. s. v. Der var altsaa gode Udsigter til en stor Forøgelse af Produktionen, naar alle Sogne kom med i tilsvarende Forhold.

Der var altsaa ingen Risiko ved at begynde med et Slagteri, der kun raadede over ca. 8000 Svin, og der maatte regnes med et

Slagteri, der kunde tage 20,000 Svin uden Udvidelser. Slagteriet vilde ikke blive stort, men et godt lille Slagteri. Et saadant Slagteri vilde koste ca. 62,000 Kr., og skulde det være ekstra fint og godt, kom man op paa ca. 80,000 Kr. og dertil en Driftskapital paa 70,000 Kr.; man raadede over ca. 200,000 Kr., saa man havde altsaa meget mere, end der var Brug for. Vi maa betragte vort lille Slagteri som vor egen Forretning, og at vi alle føler os som ansvarlige Parthavere — det bedste Resultat naas gennem bedre Kvalitet; sker det, skal dette Foretagende nok lykkes fuldt ud efter Forventningerne. Ingen maa svigte, selv om et andet Slagteri frister med 1/2 Øre mere pr. Pund.

Alle var enige. Efter et Par anbefalende Indlæg af Slagtermester Rasmussen, Sandby, og Proprietær la Cour, Holmegaard, vedtoges det med alle Stemmer mod een, at man skulde opføre Slagteriet.

Punkt 2 paa Dagsordenen var dermed sket Fyldest, og man maatte i Gang med at vælge Bestyrelsen for det nye Slagteri.

Udvalget havde udarbejdet en Liste, der blev forelagt for Forsamlingen, der med et Par Ændringer valgte følgende til Slagteriets første Bestyrelse:

Proprietær Harald Bay, Rolykke, 337 Stemmer.
Proprietær V. Petersen Dalsby, Dalbygaard, 276 Stemmer.
Redaktør Erhardt Frederiksen, Nakskov, 352 Stemmer.
Mejeriejer Hansen, Dannemare, 302 Stemmer.
Gaardejer A. Jørgensen, Klønge, 261 Stemmer.
Gaardejer Kistrup, Vesterborg, 176 Stemmer.
Forpagter C. Lacoppidan, Pederstrup, 302 Stemmer.
Forvalter Elius Larsen, Hedegaard, 292 Stemmer.
Gaardejer R. Lassesen, Gloslunde, 276 Stemmer.
Forpagter Lawaetz, Rudbjerggaard, 191 Stemmer.
Mejeriejer Nielsen, Abed, 240 Stemmer.
Proprietær Ziersen, Bartofte, 223 Stemmer.

Revisorer blev: Sagfører Krog Jensen, Nakskov, og Godsforvalter Jersin, Rudolphsholm.

Da Bestyrelsen konstituerede sig, optog den som handelskyndige Medlemmer Konsul E. Dan og Købmand Johs. Huus, Nak-

skov, der samtidigt fik ovedraget at ordne Spørgsmaalet om Pengene med Lollands Spare- og Laanebank. I samme Møde nedsatte man et Forretnings- og Byggeudvalg, der kom til at bestaa af Formanden, Forpagter Lacoppidan, Konsul Dan og Redaktør Erhardt Frederiksen, der saaledes fik det store Arbejde at faa Slagteriet rejst.

Allerede paa det konstituerende Møde havde man meget kraftigt understreget, at det var et Eksportslagteri, man skulde have, ikke et Slagteri, der skulde konkurrere med Byens dygtige Handelsstand, der havde vist Slagteriet saa stor Velvilje. — I det første Bestyrelsesmøde vedtog man at give de lokale Blade Besked om, at Slagteriet vilde paatage sig Forhandling af Svin, indtil det Tidspunkt, da Eksportslagtningerne kunde paabegyndes.

Der ventede nu den nyvalgte Bestyrelse et vældigt Arbejde. Slagteriet skulde rejses, men et Utal af Smaating og Formaliteter maatte bringes i Orden, inden man var kommet saa langt, at man kunde begynde at tænke paa den Plads, der skulde bygges paa. Den første og ikke mindste Opgave maatte være at rejse Penge til den store Virksomhed. Byen havde to Pengeinstitutter, hvoraf den ene var den gamle, store Spare- og Laanebank, og den anden den lille Sparekasse. Bankdirektør Reimer ledede den »store Sparekasse«, der havde et Net af Filialer ud over hele Lolland, hvorfor den var specielt interesseret i at være i Kontakt med Svineslagteriets mange Andelshavere. Konsul Dan og Købmand Huus opnaaede da ogsaa, at Lollands Spare- og Laanebank lovede at stille den nødvendige Kapital til Raadighed, men Spare- og Laanebanken saa dog helst, at Slagteriet fik et andet Pengeinstitut til at tage den ene Prioritet. Man forsøgte da forskellige Pengeinstitutter, men da ingen ydede saa favorable Betingelser som Spare- og Laanebanken, stod denne ved sit Tilbud om at yde 110,000 Kr. i en 1. og 2. Prioritet samt

at give et Driftslaan paa 60,000 Kr. Da man senere blev klar over, at det var nødvendigt for Udvalget at have Penge at arbejde med, søgte og fik man en Kassekredit paa 20,000 Kr.; men da Firmaet endnu ikke var anmeldt, og da det ikke af Lovene fremgik, om Bestyrelsen var bemyndiget til at stifte Gæld for Slagteriet, maatte Forretningsudvalgets Medlemmer personligt kautionere for Kassekreditten, indtil ogsaa disse Formaliteter blev bragt i Orden. Da Pengene først var sikret, blev det næste Spørgsmaal at finde en passende Grund. Der indkom adskillige Tilbud paa Grunde over hele Byen, men da man meget gerne skulde være i Forbindelse med Jernbanen, var Mulighederne i Virkeligheden temmelig begrænsede. Man enedes til sidst med Købmand H. Reimer om Køb af den tidligere Gartner Jensen tilhørende Ejendom — i hvilken Lollands Nørre Herreds Fogderi havde til Huse — paa Østerboulevard ved den gamle Kirkegaard. Grunden var stor nok, men Tilkørselsforholdene var ikke saa gode; men man regnede med at kunne erhverve et Stykke af Kirkegaarden, saaledes at der kunde blive en Forbindelse ud til Løjtoftevej og en bredere Forbindelsesvej ud til Østerboulevard. Kirkeinspektionen gik med til Reguleringen ud til Maribovej, men afslog Salg af Jord ud til Løjtoftevej.

Udvalget havde ved Rejser til flere af Landets Slagterier sat sig ind i, hvorledes et Slagteri skulde indrettes for at være moderne og tidssvarende, men alligevel mente det, at det vilde være en Fordel at have et sagkyndigt Medlem, der var anderledes inde i Sagerne. Det mente man, at man kunde faa ved at besætte Direktørstillingen. Man besluttede derfor at opslaa Stillingen som Direktør ved Slagteriet i Landets førende Blade for at faa saa mange velkvalificerede Ansøgere frem som muligt.

Da Udvalgsforhandlingerne med Maribo Slagteri den 24. Juni var strandet, og det stod enhver klart, at der ikke kom nogen Sammenslutning af de to Slagterier, da enhver stod paa sit Standpunkt, besluttede Bestyrelsen for Nakskov Slagteriet at

besætte Direktørstillingen. Der var indkommet 9 Ansøgere: en Oversergent ved et Garnisonssygehus, en Pølsefabrikant med en Formue paa 200,000 Kr., en »flot og tillidsfuld« Købmand fra Aarhus — men uden Faguddannelse, en Proprietær fra Sjælland, en Konsul, en Slagteridirektør og to Slagteribogholdere. Af disse var Udvalget straks enige om, at en af Bogholderne havde den bedste faglige og merkantile Uddannelse, nemlig Bogholder O. Chr. Hansen fra Roskilde Andelssvineslagteri. Han var ca. 30 Aar og havde arbejdet 3 Aar i England paa Slagterier der. Papirerne var meget fine. Der var ingen Tvivl, men alligevel blev han tilsagt sammen med et Par andre til Forhandling med Udvalget. Skønt man ikke vilde binde sig den Dag, før man havde hørt, om der skulde komme Nyt fra Maribo, »besaa man dog sammen med Direktør Hansen de Byggegrunde, der var tilbudt Slagteriet. Man vedtog derefter at købe den af Direktør Reimer tilbudte Grund, hvis man kunde faa en bredere Indkørsel og eventuelt faa trykket Prisen lidt ned, men hvis dette ikke var muligt, da at akceptere Tilbudet. Man overdrog da Købmand Huus, Direktør Hansen og Sagfører Krog Jensen at forhandle om Ejendomskøbet.«

Den 25. Juli blev Direktør Hansen endelig antaget som Direktør for Landmændenes Andels Eksportslagteri i Nakskov.

Man var derefter kommet saa vidt, at man kunde gaa til selve Byggearbejdet. Arkitekt Otto, København, antoges til at tegne og lede Arbejdet. Slagteriet skulde bygges, saaledes at det kunde behandle 20,000 Svin aarligt, og uden Udvidelser af nogen Art indrettes til at behandle 30,000 Svin. Arkitektens Overslag kom til at lyde paa 73,000 Kr., og det vilde ikke blive overskredet. Stor var derfor Overraskelsen, da man aabnede Tilbudene og erfarede, at samtlige Tilbud laa langt over denne Sum, hvorfor de alle blev kasseret og en ny Licitation blev udbudt. Selv de nye Tilbud var ikke tilfredsstillende, hvorfor man drøftede

Slagteriet bygges

visse Besparelser og eventuelt at vente med Administrationsbygningen til senere. Resultatet af Forhandlingerne blev, at Tømrermester Frimand, Nakskov, fik hele Byggeriet i Entreprise for 57,000 Kr., efter at en københavnsk Murermester var sprunget fra sit Tilbud. Byggeriet skulde være færdig til Aflevering den 1. December 1896; kunde dette ikke overholdes, forpligtede Tømrermester Frimand sig til 50 Kr. i Dagbøder for de første 14 Dage, derefter 100 Kr. pr. Dag der ud over.

Tømrermester Frimand havde derefter kun 4 Maaneder til at gennemføre Arbejdet i, og man forstaar Udvalgets Bekymringer i Løbet af Efteraaret, da de saa hvor langsomt Arbejdet skred fremad. Man pressede paa Tømrermester Frimand, der lovede, at det nok skulde blive færdigt, men han manglede Arbejdskraft. Det var imidlertid lykkedes ham at skaffe mere Mandskab, saa det skulde nok blive færdigt til Tiden. Det lykkedes ham imidlertid ikke, thi Frosten satte tidligt ind og standsede Arbejdet et

Stykke Tid, saa Administrationsbygningen blev først færdig hen paa Sommeren 1897.

Slagteriet forsøgte i den Anledning en Voldgift for at faa Bestemmelsen om Dagbøder sat i Kraft, men Voldgiftskendelsen frifandt Tømrermesteren, da Forsinkelsen skyldtes Faktorer, han ikke havde nogen Indflydelse paa. Iøvrigt var der det bedste Forhold mellem Tømrermesteren og Slagteriet, hvilket ogsaa fremgaar deraf, at da Slagteriet allerede Aaret efter atter skal bygge, bliver det Tømrermester Frimand, der overtager Arbejdet og udfører det til alles Tilfredshed.

Men Bestyrelsen havde mange andre Ting at tage Vare paa. En Forudsætning for et ordentligt Produkt fra Slagteriet var Svin, der egnede sig til Baconfremstilling, hvorfor man allerede i September 1896 drøftede de Veje, man burde gaa for at forbedre Egnens Svinemateriale.

Man havde tydeligt understreget ved det forberedende Arbejde, at der var Tale om et Eksportslagteri — det stod jo ogsaa i Navnet — man ønskede ikke at paaføre Byens Slagtere en unødig Konkurrence, ved at sælge Flæsk til Byens Borgere. Men Affaldet fra Slagteriet, alt det, der var velegnet til Menneskeføde, og som vilde være billige Fødemidler for Byens Befolkning, maatte sælges under betryggende Former. Bestyrelsen kom derfor til det Resultat, at det bedste vilde være, om Slagteriet havde sin egen Butik. Man tog derfor fat paa at finde en saadan velegnet Butik. Paa Hjørnet af Maribovej og Vejen til Slagteriet laa en Ejendom med en Købmandsforretning. Endnu i Efteraaret 1896 erhvervedes denne Ejendom, der ejedes af Købmand Krüger, og man indrettede deri den Butik, man ønskede.

Direktør Hansen sendtes til England for at træffe Aftaler med engelske Firmaer, der skulde forhandle Slagteriets Produkter, naar de i det tilstundende Foraar begyndte at vise sig paa det engelske Marked. Direktør Hansen sluttede her Forbindelse med engelske Firmaer, som han kendte fra sit Arbejde derovre.

Imens arbejdede Bestyrelsen med Hundreder af Detailler af forskellig Art. Der skulde købes Maskiner og Redskaber, og i hvert Tilfælde maatte man undersøge, om man nu ogsaa fik det rigtige, saaledes at man ikke om en kortere eller længere Tid skulde indse, at man havde gjort et daarligt Stykke Arbejde.

Andelshaverne kunde imidlertid ikke holde deres Svin tilbage, indtil Slagteriet blev færdigt — og støtte andre ved at sælge dem de Svin, som deres eget Slagteri skulde leve af, vilde man heller ikke. Bestyrelsen traf derfor allerede i Sommeren 1896 den Afgørelse, at Slagtermester Munk, Nakskov, skulde modtage Slagteriets Svin mod en Provision af 1 Kr. pr. Stk. og videresælge dem. Svinene blev leveret paa Nakskov Vejerbod. Slagtermester Munk modtog derefter indtil Midten af Januar 1897 ialt 1818 Svin, som betaltes med 20½ Øre pr. Pund levende Vægt. Andelshaverne var ikke helt tilfredse med denne Ordning, men det hjalp lidt derpaa, da man fik en Efterbetaling paa 40 Øre pr. Svin foruden den 1 Kr., som var beregnet i Provision.

Den 15. Januar 1897 gives der Meddelelse om Levering af Svin til Landmændenes Andels Eksportslagteri i Nakskov. Svinene mærkes med vedkommende Andelsnummer. Mærker og Kroge faas hos Blikkenslager Hansen, Søndergade. Og endelig var man kommet saa langt, at en Prøveslagtning kunde finde Sted. Den historiske Handling var fastsat til Tirsdag den 17. Januar 1897 Klokken 9½, og Bestyrelsen, Byens Borgmester med Honoratiores var indbudte; det var Toldforvalteren, Toldkontrolløren, Postmesteren, Stationsforvalteren og Bygningsinspektøren, som »Direktøren havde indbudt, da han var forglemt«.

Slagteriet var langt fra færdigt, men Landmændene længtes efter at komme af med deres Svin. Slagteriets Formand, Forpagter Lacoppidan, leverede de Svin, der skulde være de første til at ofre Livet for den gode Sag. Direktør Hansen udtalte Ønsket om, at den Virksomhed, der nu skulde optages, maatte blive til

Gavn og Glæde for Landmændene, der fik mere ud af Svineholdet, og Byens Befolkning, som den gav let Adgang til at erholde gode og billige Fødemidler. Direktøren stak derefter den »første Gris med let og sikker Haand, hvorefter den Mand, hvis Bestilling det fremtidig skulde være, tog fat«. Slagtermester Mortensen erklærede det første Svin — der var valgt paa maa og faa — for at være af 3. Klasse. Bestyrelsen havde paa et Møde den 15. Januar bestemt, at den første Gris, der slagtedes, skulde skænkes til Byens Hjælpeforening til Uddeling blandt Byens fattige. Aaret efter skænkede man ogsaa den første Gris til lignende Formaal. Der slagtedes den første Dag 52 Svin, hvoraf 19,4 % kom i 1. Klasse, 34,0 % i 2. og 46,2 % i 3. Klasse. Man var tilfreds med Resultatet.

Den 19. Januar modtoges der atter Svin, og denne Gang behandledes der 101 Stykker, og alt gik, som det skulde. *Slagteriet var i Drift. Landmændenes Andels-Eksportslagteri havde begyndt sin Virksomhed.*

Der gik imidlertid nogle Dage, inden den 3. Slagtning fandt Sted, idet Haandværkerne nu skulde være færdige, ligesom Butikken ogsaa skulde være klar til at modtage Affaldet til Salg.

Slagteriets Udsalg.

Slagteriets Udsalg i Ejendommen ved Maribo Landevej, ligefor Dampmøller Sove, aabnes førstkommende Tirsdag Morgen og anbefaler sine prima Pølser samt ferske og saltede Affaldsartikler, saasom: Fedt, Flommer, Mørbrad, Skinkeben, Svineryg, Lever, Hjerter, Nyrer, Svinehovedet og Tær etc. etc.

Butikken er aaben hver Søgnedag fra Kl. 8 Formiddag til Kl. 7 Eftermiddag, Lørdag Aften til Kl. 8.

Den første Sending Bacon afgik den 30. Januar 1897 til Firmaet F. Hunter & Co. i London; et Par Dage senere afgik en Sending til Slagteriets Manchesterforbindelse Johs. Smylie & Co.

Flæsket blev godt modtaget af de engelske Forbindelser, der udtrykte deres Tilfredshed med Kvalitet og Behandling.

Begyndelsen var gjort, Forbindelserne var knyttet, og den Virksomhed, der i de kommende Aar gennem gode og daarlige Tider skulde være en af det vestlollandske Landbrugs bærende Institutioner, havde begyndt sin Virksomhed.

Den 21. September 1897 afholdtes en ekstraordinær Generalforsamling, hvor Andelshaverne fik Besked om, hvad der var sket indtil da. Byggeriet var blevet gennemført efter Planen, Prioriteringen var ordnet gennem Spare- og Laanebanken. Slagteriet havde nu 1100 Andelshavere, der garanterede for et samlet Beløb paa 179,850 Kr. og havde tegnet 9383 Svin. Slagtningerne havde indtil den 15. September andraget 7072 Andelssvin og 145 Købesvin. Andelssvinenes samlede Vægt var 892,645 Pund og var betalt med 306,583 Kr., eller med en Gennemsnitspris af 35 Øre pr. Pund slagtet Vægt eller 27—28 Øre levende Vægt. Hertil kom der saa senere en Efterbetaling. Resultatet var straalende, naar man sammenlignede disse Priser med den Betaling, man tidligere havde opnaaet i Maribo — ca. 10 Øre mere pr. Pund levende Vægt. Det kunde enhver se, var et rigtigt Resultat. Slagteriet havde vist sin Berettigelse. — Ogsaa Kvalitetsbedømmelsen var efter Forholdene ganske tilfredsstillende: 87 Stk. var kommet i 1. Kl. ekstra, 1153 = 16,3 % i 1. Kl., 2341 = 33,1 % i 2. Kl., 2969 = 42 % i 3. Kl., og 522 eller 7,4 % i diverse og bløde.

Sorteringen i England havde givet følgende Resultat: 20,9 % i 1. Kl., 32,1 % i 2. Kl. og 35 % i 3. Kl., mens diverse og bløde var steget til 12 %. Prisforskellen paa bedste og daarligste Kvalitet var i England 11—13 Øre pr. Pund dansk, og det var i denne Prisforskel, at Fortjenesten skulde hentes hjem. I Pølsefabrikken, der var kommet i Brug i Løbet af Sommeren, var der foruden Affald anvendt 178 Svin med en Vægt af 34,000 Pund samt 14 Oksekroppe, der vejede 9958 Pund; i Butikken var der solgt Varer for 29,453 Kr.

Bestyrelsen stillede derefter Forslag om Oprettelse af en Assurancekasse, der skulde yde Erstatning for de Svin, der blev kasseret af Kødkontrollen. Enten maatte Slagteriet eller Andelshaverne bære Tabet. Da der kunde være mange Aarsager til Kassationen, som Ejeren selv var Skyld i, mente man, at det egentlig var denne, der burde bære Tabet, men for at gøre dette saa læmpeligt som muligt, foreslog Bestyrelsen, at man oprettede en Assurancekasse for de Andelshavere, der maatte ønske det — alle andre maatte saa selv bære eventuelle Tab. Dette vedtoges, og Kassen traadte i Kraft fra 1. September 1897.

Forhandlingerne med Maribo Slagteri.

Da Svineslagteriets forberedende Udvalg var nedsat i Marts 1896, var en af de paalagte Opgaver at forhandle med Maribo Slagteri, eventuelt med Nykøbing; men allerede da var man klar over, at man vilde have et Slagteri i Nakskov. Spørgsmaalet blev da, om man kunde samle Svineleverancerne fra Lolland om Slagteriet i Nakskov og i det gamle, store Slagteri i Nykøbing. Man gik ud fra, at der ikke var Svin nok til 3 Slagterier paa Lolland, hvis Driften skulde være rentabel. Erfaringerne fra Maribo Slagteri havde ikke gjort de vestlollandske Landmænd venligt stemt overfor den Tanke, at de skulde knyttes fastere til Maribo, da man havde Indtryk af, at Aktionærerne i dette Selskab mere saa paa egen Fordel end paa Svineproducenternes. Spørgsmaalet vilde da blive, om man eventuelt kunde faa Maribo Slagteri nedlagt og samle Svinene i Nakskov. Nakskov-Udvalget, der skulde forhandle med Maribo Slagteri, blev nedsat den 24. Marts 1896 og kom til at bestaa af Proprietær Salicath, Mejeriejer Christensen og Konsul Dan. Udvalget drøftede Mulighederne med Maribos Bestyrelse og kom til det Resultat, at man burde overtage Maribo Slagteri, men netop samme Dag som Udvalget forelagde Planen for det samlede Udvalg, fik Mejeriejer Berthelsen, der var Aktionær i Maribo Slagteri, og som deltog i Mødet, Meddelelse om,

at Bestyrelsen i Maribo havde besluttet kun at sælge Slagteriet for 60,000 Kr. og desuden kun paa den Betingelse, at Slagteriet ikke blev nedlagt. Skønt dette Tilbud var ganske i Strid med de Forudsætninger, hvormed Nakskov-Folkene var gaaet til Forhandling med Maribo Slagteri, vedtog man dog, at give Maribo Slagteri et nyt Tilbud, gaaende ud paa at give de 60,000 Kr. — naar Aktionærerne da indtraadte i Nakskov Slagteri som Andelshavere for dette Beløb og garanterede at levere 7000 Svin til det nye Slagteri i Nakskov. I Maribo var der imidlertid sket det, at Slagteriet i Maj var blevet omdannet til et Andelsslagteri, der foretog Tegning af Andelshavere samtidig med det nystiftede Nakskov Slagteri. Man fik det Indtryk i Nakskov, at man i Maribo virkelig frygtede det nye Slagteri, der vilde berøve dem en god Del Leverandører, som man havde tjent godt paa. Da der i Opraabet om Tegning til Nakskov Slagteri fandtes en Passus om, at et Slagteri vilde betyde billigere Levnedsmidler for Byens Smaakaarsfolk, var der aabenbart her et Punkt, hvor Maribo Slagteri mente at kunne gøre et Modtræk. I de lokale Blade fandtes derfor den tidligere omtalte Annonce om Grisetæerne. I April 1897 var Fedt til at købe i Nakskov til den rene Spotpris, da Maribo sendte meget betydelige Mængder Fedt til Byen!

Da Slagteriet var en Kendsgerning, og man i Maribo var klar over, at det vilde blive bygget, gjorde Maribo Slagteri i Juni 1896 Skridt til, at Forhandlingerne blev optaget med det Formaal, at finde frem til en Løsning af Problemet. Udvalget fra Maribo bestod af Forpagter Sonne, Direktør Wærum og Mejeriejer Berthelsen, Nakskov Mejeri. Man blev hurtig klar over, at ingen af Parterne vilde gaa ind paa en Opgivelse af det lokale Slagteri, men der var en Mulighed for, at de to Slagterier kunde gaa op i et fælles Foretagende, et Landmændenes Andels-Eksportslagteri paa Lolland, med en Afdeling i hver af de to Byer. Konsul Dan og Mejeriejer Berthelsen udarbejdede et Forslag til et saadant Foretagende. Da dette Forslag var gennemdrøftet i Bestyrelsen

for Nakskov Slagteri, satte man sig i Forbindelse med Maribo og opfordrede til en Forhandling derom. Forpagter Sonne hævdede ved denne Forhandling, at Maribo Slagteri var stort nok til at behandle hele Svineproduktionen fra Lolland uden nogen Ombygning. At kassere Maribo Slagteri og bygge et nyt i Nakskov vilde han ikke gaa med til, da mange af Andelshaverne fra Østlolland da vilde gaa til Nykøbing. Lacoppidan og Erhardt Frederiksen hævdede her overfor, at Nakskov Slagteriet under alle Omstændigheder vilde blive bygget — og de praktiske Vanskeligheder, der vilde være forbundne med Sammenslutningen, vilde man nok komme over, naar man blot var overbevist om, at eet Slagteri var det eneste rigtige, og at det Slagteri, der laa ved en god Havn, vilde have alle Fordele, baade med Hensyn til Import af Brændsel og Eksport af de slagtede Svin. Men Maribofolkene lod sig ikke overbevise; efter at de selv for lukkede Døre havde drøftet Forslaget, forkastede de dette, naar det var Meningen, at Maribo Slagteri før eller senere skulde nedlægges.

Maribo Slagteri var aabenbart kommet ud for visse Vanskeligheder i Anledning af Nakskov Slagteris Oprettelse. Det havde øjensynlig heller ikke hjulpet meget, at det var blevet omdannet til et Andelsselskab, thi i Begyndelsen af Aaret 1900 forlød det,

at Slagteriet skulde sælges til en Privatmand. Da man paa Vestlolland betragtede det som et Tilbageskridt, at et Andelsforetagende blev en privat Virksomhed, dukkede Samlingstanken atter op. Skulde Nakskov Slagteri da ikke købe Maribo Slagteri? Kammerjunker von Beck henledte Bestyrelsens Opmærksomhed derpaa i et Bestyrelsesmøde, hvor han foreslog, at Nakskov og Nykøbing gik sammen og overtog Maribo Slagteri. De tre Slagterier drøftede Sagen og man var i og for sig blevet enige — som sædvanlig — da der indløb Meddelelse om, at Nykøbing Slagteri samme Dag havde forkastet Forslaget. Nakskov Slagteri besluttede sig da til selv at overtage Maribo Slagteri; og efter Forhandling med Maribo blev man enige om at udbetale 60,000 Kr. kontant, hvorefter Slagteriet skulde nedlægges — og de 15,000 Svin, som Maribo oparbejdede, skulde føres til Nakskov. Man maatte derfor atter i Gang med et Udvalg til at undersøge Mulighederne derfor. Udvalget kom til at bestaa af Formanden von Beck, Stensø, Godsejer Konow, Gammelgaard, Forpagter Lacoppidan, Forvalter M. E. Larsen, Hedegaard, og Gaardejer Lassesen, Gloslunde, der skulde mødes med tilsvarende Udvalg fra de to andre Slagterier. Mødet fandt Sted i Nakskov den 21. December 1901. Udvalget drøftede Betingelserne for en Sammenslutning af Svineslagterierne i Stiftet. Paa Mødet oplystes det, at Rygtet om, at Maribos Produktion var solgt et Aar frem i Tiden, var rigtigt, saaledes at der inden for dette Tidsrum ikke kunde være Tale om en Samling af Slagterierne, ligesom Maribo-repræsentanterne hævdede, at deres Slagteri skulde drives videre. Nykøbings Repræsentanter foreslog, at Udvalgets Medlemmer skulde forelægge og anbefale Sammenslutningen paa de respektive Generalforsamlinger; det kunde Maribofolkene gaa med til med det Forbehold, at de ikke vilde anbefale, men nok forelægge Planen for Generalforsamlingen. Det sidste Møde i Sagen afholdtes i Maribo i Januar 1902. Kammerjunker von Beck ledede som Formand for Sammenslutningsudvalget Mødet og fremlagde et

Forslag om Sammenslutning, dog saaledes at Spørgsmaalet om Nedlæggelse af et af Slagterierne overlodes til kommende Generalforsamlinger at tage Stilling til. Man burde overhovedet ikke komme ind paa Stridsspørgsmaalene, men alligevel viste Divergenserne sig at være saa store, at man ikke kunde opnaa Enighed, hvorefter enhver Plan om Sammenslutning af Stiftets Slagterier blev opgivet, da Tanken om et Samvirke mellem alle Landets Slagterier, der netop var fremme, ogsaa gjorde denne overflødig.

Tiderne var som nævnt temmelig vanskelige, det var derfor ikke mærkeligt, at en Andelshaver i den lokale Presse rejste Spørgsmaalet om eventuel Forskudsbetaling paa leverede Andelssvin. Slagteriets Bestyrelse drøftede Sagen og forelagde det for Slagteriets juridiske Konsulent, Sagfører Krogh Jensen, der imidlertid fraraadede en saadan Praksis, da disse Svin maatte betragtes som Led i Prioritetshavernes Fordringer, selv om der var udbetalt Forskud, hvorfor Sagen blev henlagt.

Det anvendelige Affald blev solgt i Butikken, men hvad med Blodet? Allerede i Løbet af den første Sommer kom man ind paa, ogsaa at faa noget ud af dette. Man afsluttede en Overenskomst med Dansk Foderstoffabrik, hvorefter man oparbejdede Blodmelasse i et dertil indrettet Lokale. Man slog her straks ind paa den Vej, som Slagteriet siden har fulgt: at finde Udvej til at nyttiggøre, hvad der ellers gaar til Spilde, idet Rentabiliteten derved sættes i Vejret til Gavn for samtlige Andelshavere.

Under Paavirkning af den Konkurrence, som det danske Flæsk var udsat for paa det engelske Marked fra andre Landes Flæsk, der blev solgt som Dansk — vedtog alle sjællandske og lollandfalsterske Slagterier, at alt Flæsk, der solgtes i England, skulde mærkes med Ordene: *Danish Produce*, eller *Denmark*, hvorved man haabede at sikre det danske Flæsk mod falsk Reklame.

Trangen til Slagtning af Kreaturer kom hurtigere end ventet, idet Tyskland udstedte Bestemmelser om, at reagerende Kreaturer efter 1. Marts 1898 enten skulde tilbagesendes eller tilintetgøres. Det var det første Eksempel paa Anvendelse af Tuberkulinprøven som Paaskud for Toldbeskyttelse. Tidligere var det nok med Kontrol før og efter Slagtningerne — hvad Tyskland selv praktiserede, men det gjaldt altsaa ikke længere for udenlandske Dyr. Resultatet blev, at Udførselen af levende Dyr gik meget stærkt tilbage, mens Kødeksporten tog et stort Opsving. Og det var her, at Nakskov Slagteri skulde være med.

Paa Generalforsamlingen drøftede man Optagelse af Kreaturslagtninger. Det var ganske vist et Svineslagteri, man havde bygget og faaet i Drift, men de fleste Landmænd havde ogsaa andre Husdyr, der før eller senere skulde ende Livet paa Slagtebænken. Det var derfor rimeligt at lade disse Dyrs Behandling glide ind under Andelsbevægelsen, saaledes at det blev Landmændene selv, der tog Fortjenesten hjem. Bestyrelsen havde forhandlet med det offentlige Slagtehus om at lade disse Slagtninger foregaa der, og paa den ekstraordinære Generalforsamling vedtog man, at hvis Andelshaverne havde Kreaturer til Eksportslagtning, da vilde man tage denne Opgave op og lade Slagtningen foregaa i det offentlige Slagtehus; men da man ingen Moderation kunde opnaa paa disse Slagtninger, vedtog man at indrette et Rum til Kreaturslagtninger. Spørgsmaalet blev dog hurtigere aktuelt og sat op i et helt andet Plan end først beregnet. I November holdt Statskonsulent Arup et Foredrag om Kreaturslagtning i Maribo Amts økonomiske Selskab. Naturligvis var Slagteriets førende Folk til Stede ved den Lejlighed for at høre nyt om dette Spørgsmaal af en af Landets dygtigste Mænd paa dette Omraade, og som kendte Udlandets Markeder bedst. Nakskovkredsens Folketingsmand, Grev Reventlow, lovede ved den Lejlighed Redaktør Erhardt Frederiksen, at han vilde arbejde for, at Eksportslagteriet i Nakskov fik et større Beløb af det paa Finansloven bevilgede

Beløb til Fremme af Kreaturslagtningerne. Dette Tilsagn havde til Følge, at Landboforeningernes Udvalg vedrørende Kreaturslagtningerne besøgte Slagteriet et Par Dage efter for at tage dette i Øjesyn. Man fandt Forholdene egnede til Formaalet og Betingelserne antagelige. Kreaturerne skulde klassificeres alt eftersom de passede til det engelske eller det tyske Marked. Slagteriet kunde desuden regulere Tilførslerne af Pølsekøer, der dog skulde afregnes efter Kvalitet, men ellers skulde dette blot have Affaldet som Vederlag for Slagtning, Pakning og Salg af Eksportkøer. Derefter skulde Slagteriet betegnes som Landboforeningernes officielle Kreatureksportslagteri for hele Stiftet. — Det var en meget væsentlig Udvidelse af Slagteriets Virksomhed, der her var opnaaet, men det kostede ogsaa meget Arbejde, idet Forhandlinger skulde føres til mange Sider. Transporten til Nakskov ordnedes med Lollandsbanen, der indrømmede Vognladningstakst for Kreaturer til Eksportslagteriet, ligesom en Forsikring mod Kassation af Dyrene blev oprettet for at forebygge for store Tab.

Den 5. Januar 1898 fandt den første Kreaturslagtning Sted, omfattende 25 Stykker. Resultatet blev ogsaa denne Gang bedre end ventet. De 23 Kroppe blev sendt til England, mens Slagteriet selv beholdt de 2 Tyre til Pølsefabrikationen. Den næste Slagtning fandt Sted 14 Dage senere og fik et lignende vellykket Forløb. Ogsaa disse Sendinger blev modtaget godt i England, selv om der havde været visse Vanskeligheder under Transporten paa Grund af Vintervejret.

Pølsemageriet maatte imidlertid have sin egen Bygning, den blev opført i Begyndelsen af 1898 af Tømrermester Frimand. For at denne Produktion straks kunde komme ind i de rette Baner, foretog Direktør Hansen en Studierejse til Tysklands førende Pølsemagerier, hvor han høstede mange Erfaringer, der senere kom Driften til gode. I 1908 fik Slagteriet Statsanerkendelse og dermed Ret til at forhandle Pølser over hele Landet.

Endnu inden det første Driftsaar var udløbet, besluttede man sig ogsaa til at forhandle Andelshavernes Fjerkræ i Slagteriets Butik, mens man besvarede en Forespørgsel, om man vilde forhandle russiske Gæs, benægtende. I Aaret 1898 afholdtes i Nakskov en Landbrugsudstilling, som ogsaa Slagteriet deltog i med et arbejdende Pølsemageri, der vakte stor Opsigt og var en virkningsfuld Reklame for den nye Virksomhed.

Man var stadig klar over, at Resultatet af Flæskebedømmelserne var betinget af et godt Avlsmateriale. Allerede i September 1896 drøftede man en Forbedring af Svineavlsmaterialet, og man ønskede at skaffe Orner fra de sjællandske Avlscentrer og agitere blandt Landmændene for at faa dem til at benytte disse Dyr, ligesom man vilde søge oprettet Avlscentrer for at fremskaffe de rigtige Avlsdyr.

»Tidende« for 12. Februar 1897 meddeler, at der er dannet et Udvalg til Svineavlens Fremme i Lolland-Falsters Stift med det Formaal at faa oprettet Avlscentrer for Yorkshiresvin og dansk Landrace, saaledes at man kunde faa Materiale til Krydsning.

I 1898 vedtog Bestyrelsen derfor at indkøbe Yorkshiresvin fra de sjællandske Avlscentrer og lade dem bortauktionere blandt Andelshaverne, ligesom man var klar over, at det bedste vilde være, om man kunde faa et Par Avlscentrer paa Vestlolland til at forbedre Svinematerialet. Slagteriets Bestræbelser for Svineavlens Fremme gav sig ogsaa Udslag i Udstationeringen af Avlsdyr. 1906 var der saaledes udstationeret 21 Orner og 53 Søer. Aaret efter var der 108 Søer af Landracen og 19 Yorkshireorner i Slagteriets Fremavlscentrer.

Hjemmeslagtningen spillede endnu en meget væsentlig Rolle i den lollandske Husholdning — det var meget betydelige Mængder, der slagtedes rundt omkring paa Gaardene; men efterhaanden som de gamle, aabne Skorstene forsvandt, blev det stedse vanskeligere at faa Flæsket røget. Slagteriet paatog sig derfor at røge Andelshavernes hjemmeslagtede Flæsk. Dette fortsatte man

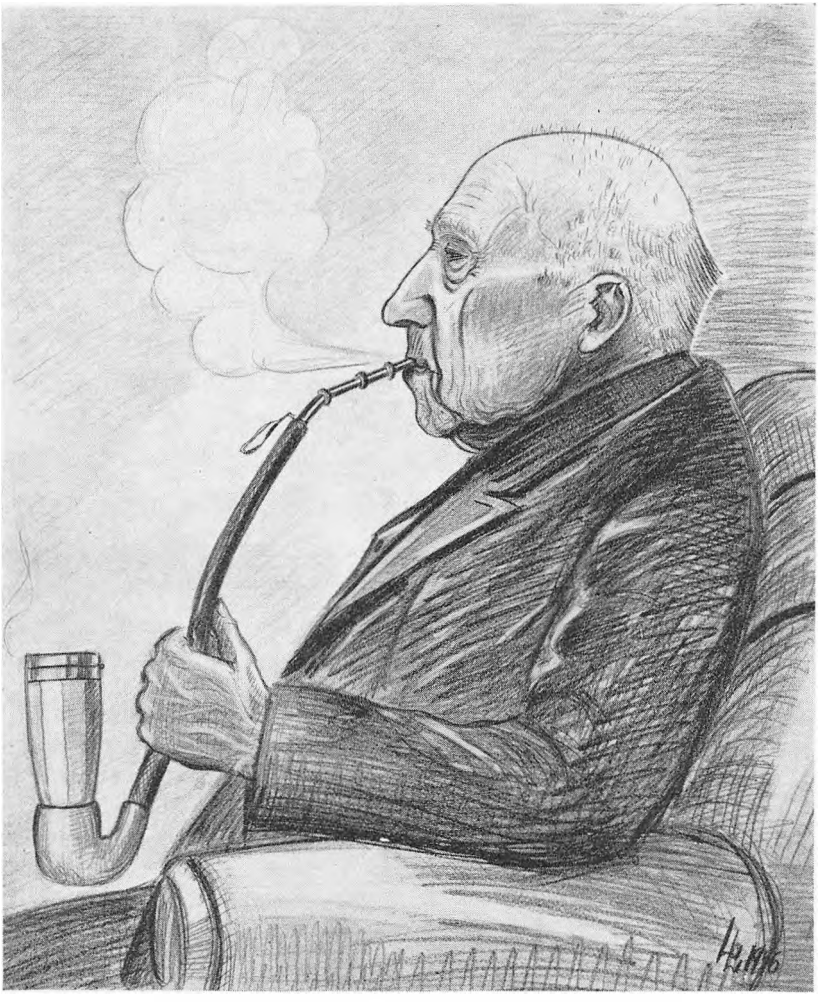

Proprietær V. Petersen Dalsby, tidligere Dalbygaard, nu Vildmosegaard.
En af Slagteriets Stiftere. Tegnet i Sommeren 1946 under en Samtale om Svineavl og Slagteriets Stiftelse.

med gennem en halv Snes Aar, indtil det blev forbudt af Sundhedsautoriteterne i 1909, da der ikke mere maatte tilføres et eksportberettiget Slagteri ukontrollerede Varer, idet der let vilde kunne ske Forvekslinger.

Andelshaverne var hurtig blevet klare over, at den i Lovene foreskrevne Maade at vælge Bestyrelsesmedlemmer paa ikke sik-

rede de forskellige Egne en Repræsentation, der kunde stimulere Interessen for Slagteriet. Men ved at inddele Herrederne i 12 Kredse og lade Bestyrelsespladserne være knyttet dertil, vilde man opnaa dette. Denne Ordning gennemførtes ved Valgene i 1901. Da den nyvalgte Bestyrelse konstituerede sig, vedtog man at ophæve Forretningsudvalget, der havde bestaaet fra de første travle Dage.

Da Nykøbing Slagteri stod over for Udløbet af en ny 7-aarig Periode i Løbet af Aaret 1897, vedtog man at optage en fornyet Agitation for at faa Nykøbings Andelshavere paa Vestlolland til at skifte Slagteri. Resultatet blev ikke stort, idet Nykøbing Slagteri havde en udmærket Mand i sin Næstformand, der boede i Alminde, og som havde forstaaet at holde sammen paa Andelshaverne til Nykøbing.

Naar man maatte se paa, at Svin fra Vestlolland gik til Nykøbing, var der ikke andet at gøre end at drage Svin fra Nykøbings Omraade til Nakskov Slagteri. I den Anledning fik man en Overenskomst i Stand med Otto Nielsen, Guldborg, der blev Andelshaver og opkøbte en Mængde Svin til Slagteriet. At man derved egentlig kom i Strid med selve Grundtanken i et Andelsforetagende, skænkede man foreløbig ikke nogen Opmærksomhed.

Da Nakskov Slagteri havde tilbagelagt de første spændende og paa Nyskabninger rige Aar, kom den jævne Hverdag, hvor Arbejdet gled sin stille Gang. Slagtningernes Tal steg meget stærkt og oversteg sikkert de dristigste Forventninger hos Slagteriets Stiftere; men Stigningen var ikke jævn og konstant. Udviklingen viste, at den vestlollandske Landmand ikke er den stabile Svineavler, thi naar Korn og Sukkerroer giver gode Resultater, afleder det Opmærksomheden fra Svinene, og der lægges færre Svin til, idet man da hellere sælger Kornet frem for at fede det op. I 1903 passerer Slagtningerne de 20,000, som man ved Starten regnede med vilde give den bedste Drift af Slagteriet; allerede 5 Aar efter var man kommet helt op paa 29,400 Svin; man nær-

mede sig altsaa Toppunktet af det Bygningerne kunde rumme. Det kan derfor heller ikke undre, at Slagteriet i Aarenes Løb moderniserer, bygger om, udvider og nyindretter for at holde Trit med Udviklingen. Det vil gaa for vidt at komme ind paa Enkeltheder i saa Henseende. Da den første Verdenskrig brød ud, slagtedes 30,000 Svin paa Slagteriet — et flot Resultat. Slagteriet havde lært den vestlollandske Landmand at holde Svin paa rette Maade. Men dette Resultat var man ikke kommet sovende til. Der var udført et maalbevidst Avlsarbejde og gennem Avlscentrerne var indkøbt Avlsdyr, ligesom alle Bestræbelser for et bedre Husdyrhold støttedes. Ved den aarlige Generalforsamling i 1905 laa der paa hver Andelshavers Plads en Pjece, der skildrede Svinestaldens fornuftige Indretning m. m. Pjecen indledtes med følgende:

Prolog, fremgryntet af »Formanden« for Grisenes Forening.

Øf! Øf! Øf!

Sløseri og slette Vaner
gennem mange lange Aar
trykked' fordum vore Ahner
ned i usle, trange Kaar;
skiden, kold og klam var »Reden«,
Arnested for stor Elende;
Kosten var jo ret beskeden,
mest et Rov fra Ven og Fjende.
Meget blev der talt og skrevet —
men for lidt der blev bedrevet
for at højne Grisens Stand!
Dog, nu synes det at dages,
pludselig vi skal behages;
Interesserne sig knytter
mer og mer om vore »Hytter«
og os selv saa vidt om Land.
Maatte nu blot Enden blive
en Reform, hvorfor vi give
kan en Tak til Godtfolk,
som har været Grisens Tolk.

Mangestemmigt og højlydt Kor:
Øf! Øf! Øf!

Det var af den største Betydning for de danske Produkters gode Renomé paa det engelske Marked, at man kunde garantere et ensartet og gennemkontrolleret Produkt. Gang paa Gang maatte de danske Produkter kæmpe med nærgaaende Efterligninger af de danske Firmamærker, eller endog at fremmede Varer direkte blev solgt for danske. De danske Konsulenter i England udrettede paa dette Felt et meget stort og ikke altid lige paaskønnet Arbejde.

Det samme gjorde sig gældende med den danske Statskontrol, der blev gennemført i 1905. Hvert Slagteri har sit Statskontrolnummer, der skal paastemples alle Varer, og ved Kontroludtagninger af Forsendelserne kan man derigennem finde frem til det Slagteri, der ikke holder sig Reglerne efterretteligt. Dyrlægekontrollen var ikke billig, men nødvendig, for at man kunde tilfredsstille ethvert tænkeligt Krav til de danske Varer, og før 1905 var det endog saadan, at den engelske Lovgivning stillede større Krav til Levnedsmiddelkontrollen end den danske.

Paa den aarlige Generalforsamling i 1907 imødegik Formanden den Kritik, der blev rettet mod Slagteriet, fordi Overskuddet var for lille — der var kommet for faa Penge hjem. Dette skyldtes, at man i Modsætning til andre Slagterier stillede et ærligt Regnskab op, der viste Forholdene som de var — intet blev skjult. Slagteriet stod som det trediebedste i Rækken, kun Nykøbing og Odder kunde fremvise bedre Resultater. Man klagede over Svindet, men i Virkeligheden var Slagteriet et af de Slagterier, der havde den laveste Svindprocent. Han fremhævede, at den Bestyrelse, der blev kritiseret saa stærkt, havde gennemført adskilligt til Gavn for Slagteriet: Den havde hindret Oprettelsen af Privatslagteriet i Maribo. — Den havde indført Ægforretningen, der nu gik saa godt, at Ægforretningens Overskud var tilstrækkeligt til at dække hele Slagteriets Administration, hvis det var nødvendigt. — Bestyrelsen havde faaet ordnet Skattesagen med de engelske Myndigheder. Men hvis man var

ked af Formanden, vilde han gerne trække sig tilbage. Der blev anket over, at der leveredes for faa Svin til Slagteriet, og at Formanden selv ikke havde opfyldt sine Pligter i saa Henseende. Svaret herpaa udeblev ikke. Formanden havde udskiftet hele sin Besætning paa Grund af Tuberkulose for at faa en ren Besætning. Han havde solgt mange Avlsdyr til Smaakaarsfolk, men altid gjort Salget betinget af, at de meldte sig ind i Slagteriet. Hvis alle havde gjort det samme, havde Slagteriet Svin nok.

Den gennemsnitlige Levering af Svin pr. Andelshaver var i 1906 — der betegnedes som et ualmindelig godt Aar — 10⅓ Svin. Holbæk Slagteri havde 25!

Spredte Noter fra Aarene op til Verdenskrigen.

Allerede fra Begyndelsen var Slagteriets Produkter sendt til England under Varemærket »Dana«, som man stadig benytter.

I 1899 var det paa Tale at indrette en Brugsforening i Hjørneejendommen ved Slagteriets Butik. Det gav Anledning til en lille Drøftelse i Handelsstandsforeningen, hvor Vinhandler Rasmussen holdt paa, at det vilde skade de smaa handlende i Kvarteret. Købmand Knudsen mente derimod, at jo mere der blev arbejdet imod en Brugsforening, des snarere vilde den komme. Denne Misstemning bevirkede, at der ikke kom nogen Brugsforening; Slagteriet ønskede at staa sig godt med Byens handlende, der havde vist saa stor Interesse for Slagteriet.

I 1906 indførte Slagteriet Karsaltning i Stedet for den traditionelle Gulvsaltning. Overgangen til den nye Metode, der i Virkeligheden er en Revolution af Baconfremstillingen, skete faktisk, uden at Englænderne mærkede nogen Ændringer ud over en tydelig Forbedring af Kvaliteten — og Prisen. I 1906 indførtes Lurmærket, saaledes at dette Mærke blev fælles for dansk Smør og Flæsk.

Fra Nytaar 1914 gik man over til at følge De samvirkende danske Andelssvineslagteriers Forskrifter vedrørende Vejning

af Svinene. For Fremtiden skulde Svinene vejes med Plucks, og der skulde regnes med et Svind paa 10 % fra varm til kold, slagtet Vægt. Da Direktør Hansen forlod Slagteriet 1. Oktober 1913, efterfulgtes han af Slagteriets Bogholder fra Starten i 1897 Ferd. Frederiksen, der derefter kom til at lede Slagteriet indtil 1925.

Vejningen af Svinene havde givet Anledning til mange Spekulationer hos saavel Slagteriets Bestyrelse som Andelshaverne. Ganske vist indeholdt Lovenes § 5 Bestemmelse om, at Andelshaverne kunde kontrollere Vægten, men i Praksis var det ikke blevet til ret meget. Andelshaverne fandt, at Svindet, der beregnedes fra levende til slagtet Vægt, beregnedes for højt. Resultatet af den tilbagevendende Debat blev, at man afskaffede Vejningen af de levende Dyr og indførte slagtet Vægt i Stedet for. Et Forslag om at lade en kongelig Vejer og Maaler foretage Vejningen blev forkastet, og man enedes om at lade Slagtemesteren veje Svinene i slagtet Tilstand i Overværelse af de i § 5 nævnte Andelshavere. Svin, der havde mistet Øremærkerne under Transporten, beregnedes til en Gennemsnitsvægt og blev derefter afregnet med de enkelte Leverandører. I 1912 gik man over til Vejning af Dyrene med *automatisk* Fradrag af Svind fra levende til slagtet Vægt og med Angivelse i Kilogram i Stedet for Pund.

Den Krise, der løb over Verden i 1908 og resulterede i forskellige mindre Bankkrak her hjemme, gav sig ogsaa Udslag i et stærkt Prisfald — ikke mindst paa Slagteriprodukterne, saa at Affaldsprodukterne endog en Overgang var ganske usælgelige. Ikke engang Lever kunde man afsætte til de sædvanlige Aftagere i Tyskland. Resultatet blev, at det hjemlige Marked blev overfyldt — og et yderligere Prisfald var Resultatet. Det var imidlertid kortvarig og fik ikke større Virkninger. — Priserne paa Landbrugsprodukterne er afhængige af mange Aarsager, ikke mindst de politiske Situationer med truende Krig etc. I Sommeren 1912 indkøbte Tyskland alle de

Pølsekøer, det kunde overkomme med det Resultat, at det var meget vanskeligt for de danske Pølsemagerier at faa Raavarer til en lønnende Produktion, idet Priserne forhindrede større Oparbejdelser af nogen Art. Da Amerika samtidig kastede meget betydelige Mængder Fedt ud paa Verdensmarkedet, var det næsten umuligt at faa Fedtet afsat til blot rimelige Priser, ligesom Fedtet efterhaanden mistede Terræn i Forhold til Plantemargarinen, der vandt hurtigt og sikkert frem som Næringsmiddel og Fedtstof.

1910 blev Trikinundersøgelserne gjort obligatoriske. Svineslagteriets Direktør blev ikke træt af at indskærpe, at en god Sundhedstilstand var en Forudsætning for en første Klasses Kvalitet. Det var især Tuberkulosen, det kneb med. Alt for mange Dyr maatte kasseres paa Grund af denne Sygdom. Ja, i visse Perioder laa Slagteriet endog højest af alle Landets Slagterier med Kassationer af denne Grund.

Lovene.

Slagteriets første Love adskiller sig ikke paa væsentlige Punkter fra de øvrige Andelsslagteriers Love, hvilket heller ikke er saa mærkeligt, da det nedsatte Lovudvalg netop havde taget de bestaaende Slagteriers Love til Forbillede. Der var dog et enkelt Punkt, der efterhaanden gav Anledning til Kritik og nogen Misfornøjelse. Landmændenes politiske Parti — Venstre — havde gennem en Menneskealder kæmpet for politisk Lighed, hver Mand een Stemme uanset Gaardens eller Formuens Størrelse, og dette var ogsaa et af Principperne i Andelsbevægelsen, at man netop regnede med Manden og ikke det Antal Køer eller Svin, han maatte eje. Da Interessen for den politiske Lighed blev almindelig, og man arbejdede paa at faa Grundloven ændret i denne Retning, var det naturligt, at disse Strømninger ogsaa fandt Vej til Slagteriets aarlige Generalforsamling. Allerede før den aarlige Generalforsamling i 1906 havde 3—400 An-

delshavere drøftet en Revision af Slagteriets Love og vedtaget et Forslag om, at den kommende Generalforsamling skulde nedsætte et Udvalg, der skulde revidere Lovene — og indføre den almindelige Stemmeret. Paa Generalforsamlingen nedsattes da ogsaa et Udvalg med denne Opgave bestaaende af: Gaardejerne Chr. Rasmussen, Arninge, Laurits Petersen, Troelsby, Chr. Skafte, Lindet, Bernhard Kaae, Højfjelde, Møller, Lundegaard, Mejeriejer Rasmussen, Ly, og N. J. Møller, Højreby. Udvalget søgte Bistand hos Højesteretssagfører Bülow, saaledes at Revisionen kunde staa for den skarpeste juridiske Kritik. Medlemsperioden fik derefter samme Udløb for alle Andelshaverne, uanset Tidspunktet for Indmeldelsen — og man forlod den udemokratiske Stemmeafgivning efter Hartkorn, saaledes at hver Andelshaver herefter fik een Stemme — ved Fuldmagt kunde man herefter kun afgive 3 Stemmer mod tidligere 5 Stemmer. Derefter var der Ro om Lovene — og de Ændringer, der var vedtaget saavel før som efter, var ganske smaa og uden større Betydning.

Oprindelig havde der ikke i Lovene staaet noget om »den tilbageholdte Øre«. Det kom først med ved en ekstraordinær Generalforsamling i September 1897, da man vedtog, at Slagteriet skulde tilbageholde een Øre pr. Pund slagtet Vægt af den noterede Pris. De derved indvundne Beløb skulde først udbetales efter Regnskabets Godkendelse sammen med det eventuelle Overskud. Det var et Forsøg paa at gardere sig mod Tab, foraarsaget af en for høj Notering. Denne Praksis gennemførtes indtil 1913, da man vedtog at ophøre dermed; men de usikre Forhold under den første Verdenskrig bevirkede, at man atter i 1916 genoptog Ideen, da man derved fik en rentefri Kapital at arbejde med, men nu blev det ved et ministerielt Cirkulære paabudt at ophæve denne Bestemmelse, hvorefter »den tilbageholdte Øre« for stedse forsvinder.

Da England i Begyndelsen af dette Aarhundrede slog ind

paa en udpræget social Lovgivning, der krævede mange Penge, fremkom i 1902 et Forslag om at beskatte de danske Slagterier med en Erhvervsskat i England, da de tjente deres Penge dér. Det var meget betydelige Skattebeløb — for Nakskov Slagteri 1100 Kr. aarlig — Slagterierne truedes med; men dette kunde undgaas, hvis det klart og tydeligt fremgik af Slagteriernes Love, at de var kooperative Selskaber. Resultatet blev, at en meget lang Række danske Slagterier — deriblandt ogsaa Nakskov Slagteri — foretog de nødvendige Lovændringer, saaledes at den engelske Beskatning kunde undgaas.

Æg-Eksporten.

Da Landmændenes Eksportslagteri først havde faaet Svineslagtningerne ind i god Gænge, meldte Spørgsmaalet om Æggene sig. Ægsalget var af gammel Dato i Nakskov. Det var meget betydelige Mængder Æg, der var eksporteret over Nakskov Havn, og Eksporten viste en stadig og stærk Vækst; men hvorfor skulde Landmændene paa dette Omraade være henvist til de private Eksportører — der var jo Eksempler nok paa, at Andelsægforretninger var lønnende Virksomheder. — Men hvordan stod det til med Hønseholdet paa Lolland?

Der er i det foregaaende nu og da nævnt, at der ogsaa i tidligere Tid fandtes Fjerkræavl paa Lolland. Det gik med Hønsene som med Svinene. Et tidligere stort Hønsehold svandt i Tidens Løb meget stærkt ind, saaledes at der i Slutningen af det 18. Aarhundrede maatte opagiteres en ny Stemning for Hønseavl.

Arent Berntsen giver i sit omtalte Værk ogsaa Taksterne for Afløsningen — naar denne skete med Æg. Han nævner saaledes, at der skulde 32 Snese Æg til at erstatte en Td. hart Korn, 16 Par Høns kunde ogsaa gøre det; 12 Gæs eller 3 Faar regnes til samme Værdi. Vurderingen fortæller lidt om Værdiforskydningerne, der er sket fra dengang til nu. Selv i vore Dage vil 640

Æg ikke kunne veje 3 Faar op i Værdi. Æg var i det hele taget meget eftertragtet, og efter de Mængder, de optræder i, maa der have været et meget betydeligt Hønsehold. — Men det gik med Hønsene som med Svinene. Manglende Opmærksomhed og daarlig Pleje gjorde Avlen urentabel, og Hønseholdet reduceredes til det Minimum, der lige tilfredsstillede det hjemlige Behov.

Da Landboreformerne var blevet gennemført, maatte man til at oparbejde et nyt Hønsehold. Det skete med samme Energi og Grundighed som for Svineavlens Vedkommende. Hønsene kunde betale sin Bonde godt, hedder det i 1790, »naar han holder dem vel og viser sig omhyggelig for deres Pleje. Af deres Æg og ved deres Yngel kan han drage Fordel, men enhver Bonde bør have dem indhegnet ved sin Gaard sammen med Svinene, saaledes at de ikke kommer ud i Sæden. Bonden svarer gerne dertil, at det er hans egne Dyr, der faar det, men derved bliver det ham dyre Kreaturer. Lader en Bondekone især om

Vinteren Hønsene komme ind i sit Bryggers, hun kan stække Vingerne og derfor gerne holde rent derinde, og saa der daglig give dem varmt, hvad der levnes, enten det nu er Grød eller Vælling, Kaal, Ærter, da betale de hende taknemmelig derfor. Tidligt lægger de Æg, og det i Mængde. Og de tidlige Æg giver de bedste Penge ligesom de første Kyllinger«.

»En god Hane skulde have et kort, tykt og noget krumt indbøjet Næb, en klar og stærk Røst, en Kam af behagelig højrød Farve, et langt nedhængende Skæg, sorte skinnende Øjne, brede og hvide Øren, en anselig Krop, stærke Vingeben, en anselig Gumpe, føre Ben og stærke Klør og Sporer. Naar han er saadan, kan han vel forestaa 12 Høns; naar han er over 5 Aar gammel, duer han ej mere. De bedste Høner har en opretstaaende Kam, stort Hoved, ujævne Klør og sorte eller sortspraglede Fjere.«

»Af alle Slags Høns er der ingen bedre end Dansk Bondehøns, da de flittigt lægger Æg, naar de bliver vel passet og rygtede. Kyllingerne opfodres med Gryn og Mælk, siden sørger Hønen selv for dem, dog bør de have Smaakorn og Affald, som de gierne æder. Hønsene skal have Varme om Vinteren, hvorfor der tilraades et Aflukke i Fæ- eller Faarehuset. Renlighed er fornødent i Hønsehuset. Hønsebænken i Stuen er ogsaa god, men maa da holdes ren, ligesom man maa sørge for, at de har et Sted at lægge deres Æg, og ikke stjæler sig til at lægge dem andre Steder. Æggene, der skal anvendes til Udrugning, maa opbevares i Klid, for at holde sig friske. Æggene maa mærkes paa den ene Side med et Stykke Trækul, saa man kan kontrollere, at Hønen vender Æggene, mens hun ruger.« For at fremme Æglægningen om Foraaret kan man »strø lidt af følgende Pulver i deres Æde: en Deel tørret Hareskarn og en Deel tørrede Hasselknopper, men man maa nøje agte sig at give dem for meget deraf, thi saa lægger de saa mange Æg, at de dør deraf«. Hvis de ikke faar Kalk eller Kridt, lægger de Vindæg. Der gives ogsaa Fodringsanvisninger, der

ikke kan kritiseres i Dag. Hønsenes Sygdomme ofres der ogsaa lidt Opmærksomhed: »Lus fordrives, om man bestænker dem med det Vand, som Guldsmeden bruger til Forgyldning. Pips hos Hønsene fordrives, naar de hver Dag faar en Klump Smør, blandet med Hvidløg og Peber, eller om man strøer lidt stødt Muslingeskal eller Sneglehuse blandt deres Æde. — Durkløb, eller naar Hønsene har tyndt Skarn, hvoraf de gemenlig plejer at dø, fordrives ved at give dem en tyk Grød af Bygmel, hvoraf man stikker dem to Gange en Klump i Halsen. — Lægger man Rude eller Kørvel i Hønsenes Drikkevand, beskytter man dem imod Sygdomme.«

Eksport fra Nakskov Havn af Æg i Snese

Aar	Ialt	Til Udlandet	Aar	Ialt	Til Udlandet
1877.....	68338	44812	1890.....	277428	273996
1878.....	70046	53632	1891.....	254498	249768
1879.....	94653	81446	1892.....	155510	155160
1880.....	151532	146166	1893.....	162632	162632
1881.....	112464	97416	1894.....	143201	140404
1882.....	92369	88961	1895.....	131138	129194
1883.....	173844	173844	1896.....	157709	126554
1884.....	224532	223164	1897.....	185923	134092
1885.....	298166	296174	1898.....	191763	112338
1886.....	341056	239916	1899.....	92950	52032
1887.....	465600	464844	1900.....	172935	144143
1888.....	392900	382756	1901.....	404882	397168
1889.....	262934	261134			

Trods Agitationen lykkedes det ikke før langt op i det 19. Aarhundrede at faa den lollandske Bonde til at holde Høns i større Stil. Gaasen indtog en saa dominerende Stilling, at den ikke var let at fortrænge — og slet ikke med den blide, beskedne Høne.

Eksportlisterne fra Nakskov Havn giver et ganske godt Billede af de Mængder, der eksporteredes fra Vestlolland, men det

giver desværre ikke noget Tal paa Hønseholdet. Hønsene kom først med i Husdyrtællingerne i 1888, hvorefter de indgaar i de 5-aarige Tællinger. I 1888 fandtes der paa Lolland og Falster 313,925 Høns, i 1898 602,369 Høns. En ganske imponerende Stigning i Løbet af 10 Aar, og Stigningen fortsatte, saaledes at Hønseholdet i 1903 beløb sig til 828,102 Høns.

Det maatte derfor være en nærliggende Opgave for Landmændenes Eksportslagteri at tage denne Opgave op. Paa den ordinære Generalforsamling i Februar 1902 blev der forelagt et Forslag til en Lovændring, der skulde bemyndige Bestyrelsen til at udvide Driften til at omfatte Eksport af andre Landbrugsprodukter. Inden Generalforsamlingen havde et Udvalg inden for Bestyrelsen arbejdet med Planerne om en Ægeksport, men her krydsedes for første Gang Byens Købmandsinteresser med det opvoksende Slagteris Trang til at varetage Andelshavernes Interesser. De to Købmænd i Bestyrelsen, der selv drev stor Æghandel, undlod at stemme for Forslaget og forbeholdt sig deres Stilling. Generalforsamlingen tog straks med Interesse Sagen til Behandling, og Resultatet blev efter en indgaaende Drøftelse, at Slagteriet skulde tage den nye Gren op. Sagen blev straks bragt ind i de rigtige Baner. Slagteriet overtog Nordvestlollands Ægsalgskreds og fik Konsulent Hejlmann til at holde en Række Møder rundt om i Sognene, hvor han redegjorde for en rentabel Hønseavl og den rationelle Ægproduktion. Slagteriet blev ikke skuffet i sine Forventninger, Landmændene solgte straks i stort Omfang deres Æg til den nye Afdeling. Slagteriet fik saa mange Æg, at man tog under Overvejelse at lægge en Del af Produktionen ned — præservere dem — og først sælge dem, naar Priserne som Følge af Knaphed paa friske Æg var gode. Derved vilde man have Mulighed for at tage en virkelig Fortjeneste hjem. Ægproducenterne var imidlertid ikke glade for, at de Svineavlere, der ikke deltog i Ægforretningen, ogsaa skulde nyde godt af de Penge, som Hønsene tjente ind. Man

kom derfor straks ind paa, at Overskuddet fra Ægforretningen skulde fordeles mellem Ægleverandørerne pr. Pund leveret Æg, efter at en passende Del var betalt til Slagteriet for Kontorhold, Husleje, Forrentning m. m. Ægeksporten skulde da hvile i sig selv som et selvstændigt Foretagende.

Den Generalforsamling, der skulde vedtage de nødvendige Lovændringer for Slagteriet, var imidlertid ikke beslutningsdygtig, hvorfor der maatte en ny til. Denne afholdtes i November 1902, og da var Ægeksporten allerede i god Gang; la Cour, Holmegaard, mente ved den Lejlighed, at der burde have været dannet et særligt Selskab — ikke en Afdeling af Slagteriet. Slagteriets Formand, Kammerjunker von Beck, henviste imidlertid til, at i de forløbne 5 Maaneder havde Slagteriets Ægeksport hjembragt Andelshaverne over 5000 Kr. mere, end de vilde have faaet gennem Dansk Andels Æg-Eksport. Stillet over for denne Kendsgerning var der ingen Tvivl for Forsamlingen, Bestyrelsen fik Flertal for sit Forslag — og Slagteriet havde faaet sit første Datterselskab — kun 5 Aar efter Stiftelsen.

De Ombygninger og Tilbygninger, der blev nødvendige i den Anledning, udførtes af Murermester L. N. Lund, Nakskov.

I 1909 deltog 37,5 % af Hønsebesætningerne og 45 % af Hønsene i Andelsægforretninger. Mærkeligt nok var Deltagelsen i Andelsvirksomheden paa dette Felt den største i hele Landet — og Forspringet var endog meget stort (21—29 %). Konkurrencen paa det engelske Marked blev imidlertid ogsaa paa dette Omraade skarpere og skarpere — og kun ved en gennemført Kvalitetsudvælgelse kunde man holde de gode Priser paa Æggene. Slagteriet gjorde alt, hvad der kunde gøres for at faa Producenterne til at rette sig efter de nødvendige Forskrifter; men det maatte ustandseligt indskærpes paa de aarlige Generalforsamlinger. Slagteriet har da heller ikke haft Vanskeligheder med at faa sin Ægproduktion afsat — ja, endog til gode Priser, saaledes at Ægforretningen har været et godt Aktiv for Leverandørerne.

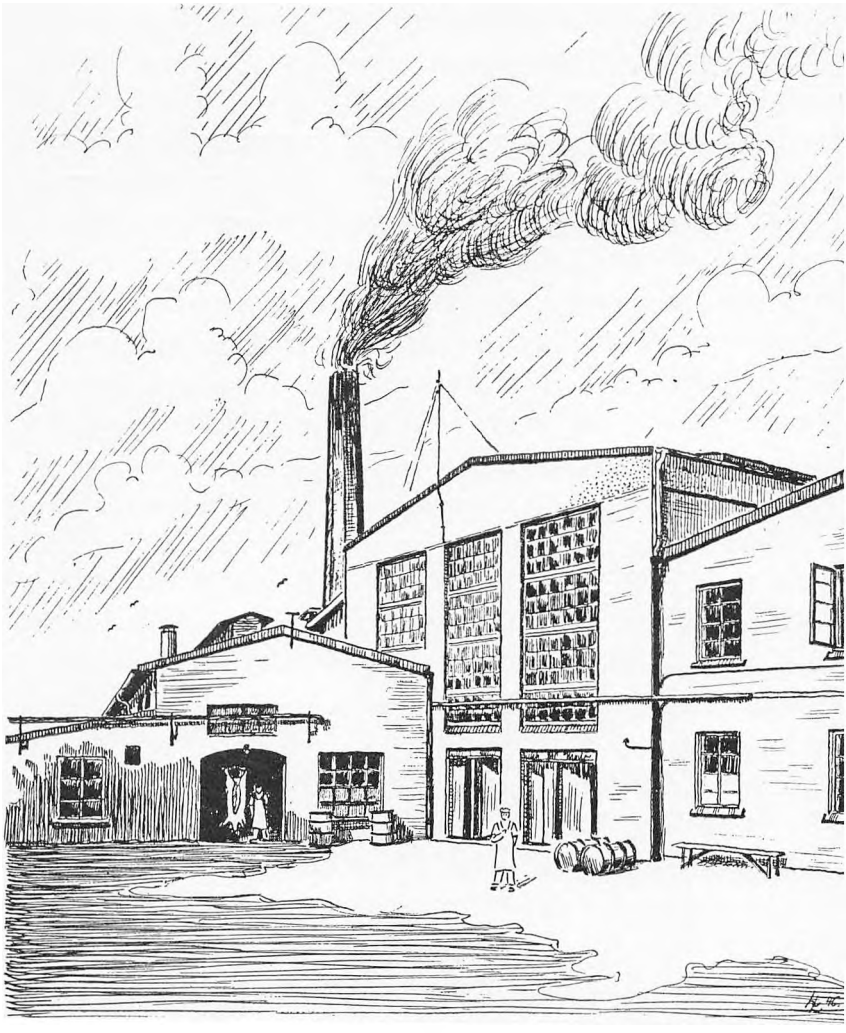

Slagteriet

Under Krigen kom Hønseholdet ud for store Vanskeligheder, da Kornpriserne steg stærkt; Hønsene slagtedes i stort Tal, hvad der medførte en Overfyldning af Markedet af slagtet Fjerkræ. Det foraarsagede en Nedgang i Ægproduktionen, hvilket var beklageligt, da Priserne netop var meget fordelagtige. Reduktionen gik dog især ud over de gamle og utrivelige Høns, saa-

ledes at Hønseholdet gik renset ud af Krigen — Kvaliteten var blevet bedre, og Produktionen kunde hurtigt sættes i Vejret, naar Forholdene atter blev normale.

Ægforretning er en meget lunefuld Forretning, da Æggenes Holdbarhed er begrænset; indtræder der uforudsete Begivenheder, medfører det let Tab — ligesom Vejret spiller en afgørende Rolle for Æglægningen. Sker Uheldet, er der ofte Tale om betydelige Værdier, der staar paa Spil. Landmændenes Eksportslagteris Ægafdeling har været forskaanet for disse uberegnelige og store Tab — til Gavn for de vestlollandske Ægproducenter, der altid har hentet sig et sikkert Overskud hjem.

Ægafdelingen er naturligvis udvidet og moderniseret adskillige Gange i Aarenes Løb, dog uden at belaste Budgettet særligt, da Udgifterne i Almindelighed har været afholdt af Driften eller fordelt paa et Par Aar.

Før Aarhundredeskiftet kom de fleste Avlsdyr fra Holsten, der atter fik dem fra England; men der kom dog ogsaa en Del Avlsdyr direkte fra England. Disse Dyr blev hurtigt Stamfædre til en meget lang Række Svinefamilier over hele Landet — ogsaa paa Lolland-Falster. De første Dyr var af den middelstore engelske Race; det var dybe, brede, trivelige og firskaarne Dyr med forholdsvis fine Knogler. De passede ganske udmærket for vort Hovedmarked Hamborg. Det gjaldt derfor om at finde ud af, hvilke Svin der hurtigst gav det bedste Resultat. Forsøgene viste, at den danske Landrace var den hurtigste at fede op, men Svindet var større end for Yorkshiresvinet, og for Krydsninger af begge disse to Racer. Det blev derfor Krydsningen mellem den danske Landrace og Yorkshireracen, der blev det førende Slagterisvin — det ideelle Baconsvin. Landmændenes Andelseksportslagteri i Nakskov tog straks fat paa Svineavlen, idet man var klar over, at der paa dette Omraade maatte gøres en meget

væsentlig Indsats, hvis Slagteriet skulde faa de rigtige Grise frem, der var en nødvendig Forudsætning for en rentabel Produktion. Udstationeringen af racerene Dyr af saavel Landrace som Yorkshirerace var derfor et Spørgsmaal, som Bestyrelsen allerede tog op i September 1896 og gennemførte i Løbet af Aaret 1898.

I Februar 1899 meddeles det, at der i Stiftet fandtes 2 Avlscentrer for Yorkshiresvin, nemlig hos Forpagter Bockelmann, Nørregaard, og Gaardejer H. P. Mortensen, Sønder Ørslev. Dansk Landrace fandtes hos Proprietær Kromphardt, Baadesgaard, Gaardejer V. Hansen, Gunslev, Gaardejer Suhr, Frejlev, og Proprietær Petersen, Landbogaard.

I disse Centrer kunde man være sikker paa at faa de rigtige Avlsdyr, der gav det eftertragtede Baconflæsk, da man her — som andre Steder — fulgte de Retningslinier, der blev angivet af Statskonsulent P. A. Mørkeberg.

Den 1. April 1913 overtog Slagterierne Svineavlscentrerne, der tidligere havde hørt under Landboforeningerne, saaledes at Slagteriet ikke længere behøvede at have sine private Avlscentrer ved Siden af Landboforeningernes. Paa disse Stationer udførtes der et godt og grundigt Avlsarbejde, der var med til at skabe det ideelle Baconsvin.

Svineholdet paa Lolland fra 1898 og indtil 1922

	1898	1909	1914	1915	1917	1919	1922
Sønder Herred . . .	8392	9392	15572	14377	11432	6521	9558
Nørre Herred	10463	9888	14267	12616	10863	5889	8473
Maribo Amt	63038	77849	132083	112235	94208	45513	85630

Sammenholdt med Svinetallet fra 1898 bliver det til en ret anseelig Stigning, ca. 14,800 Svin i de to Herreder paa godt 10 Aar. Et saadant Resultat kan kun naas, naar der ligger et maalbevidst Arbejde bag ved — og at Avlen virkelig giver et

Udbytte, der staar i et rimeligt Forhold til det Arbejde og den Risiko, der er forbundet dermed. Der kan ikke være Tvivl om, at den vægtigste Grund til denne store Stigning paa Vestlolland er Oprettelsen af Landmændenes Eksportslagteri i Nakskov. Først da dette begyndte sin Virksomhed, blev den vestlollandske Landmand interesseret i Svineavlen og lagde sig efter den i stor Stil. Det hænger naturligvis sammen med de gennemgaaende meget lave Kornpriser i Aarene op til den første Verdenskrig, da de oversøiske Foderstoffer i stadig stigende Mængde fandt Vej ud til de lollandske Bøndergaarde, hvor alle Husdyrene kom til at leve højt deraf. Kornavlen blev da ikke længere Landmandens Hovedopgave, men den skulde skaffe et Tilskud til det importerede Foder, og give Jorden den nødvendige Afveksling i Driftsplanen.

Fordelingen af Svinene i Forhold til de forskellige Landbrugsejendomme fremgaar af en Tælling, der foretoges i 1903, hvoraf det ses, at det ikke alene er de smaa Gaarde og Husmændene, der holder Svin, men at det er de store Gaarde, der bringer Svineholdet op paa de meget store Tal.

Lolland-Falster 1903

	Samlede Antal		I Andelssvineslagterier			
	Ejendomme	Svin	Antal Ejendomme	Antal Svin	Ejendom i Slagteri i % af samtlige	Svin i Slagteri af samtlige Svin
0–1 Tdr. Land	4588	3338	52	266	1,1	8,0
1–9 Tdr. Land	4068	9699	1099	3906	27,0	40,3
9–27 Tdr. Land	1558	7925	957	5644	61,4	71,2
27–54 Tdr. Land	1750	19800	1172	15456	72,7	78,1
54–108 Tdr. Land	1109	18538	848	15464	76,5	83,4
108–432 Tdr. Land	177	6574	115	4609	65,0	70,1
over 432 Tdr. Land	50	6683	25	4484	50,0	67,1

Det er en ret almindelig Opfattelse, at da det danske Bacon først havde vundet sig en sikker Plads hos den engelske Forbruger, var der ikke synderlige Vanskeligheder med at holde det

engelske Marked. I Virkeligheden maa det danske Flæsk føre en meget energisk Kamp for at bevare sin Førerstilling paa Markedet, men ogsaa hos den engelske Forbruger. Flæsket maatte derfor altid være af en fuldstændig uangribelig Kvalitet, idet enhver Fejl aldeles omgaaende blev benyttet af Konkurrenterne til at skade det danske Flæsk. Kontrol og atter Kontrol blev Midlet til at hævde Standarden — saaledes at der ikke skulde blive Anledning til Kritik — og Slagterierne har været klar over dette Forhold. Den danske Stat har derfor ogsaa holdt en Konsulent i England, der omgaaende kunde indberette Klager og forberede Ønsker fra Forbrugernes Side, saaledes at Førerstillingen kunde holdes.

Da der i Aaret 1905 var en Del akut Stivsyge mellem Svinene, fristede dette en Del Slagterier til at putte Flæsket af saadanne Grise ind mellem Eksportvarerne, uden at disse svarede til den krævede Kvalitet. Det gav Anledning til en skarp engelsk Kritik, ja endog en Diskussion i London Byraad og Udsendelse af Løbesedler om det daarlige danske Flæsk. Andelsslagteriernes Fællesstyrelse afholdt i den Anledning et ekstraordinært Delegeretmøde, paa hvilket der enstemmigt vedtoges en Resolution, hvis første Stykke lyder saaledes: »Delegeretmødet opfordrer Landbrugsministeren til snarest mulig at paabyde en ensartet gennemført Kontrol med alt letsaltet Flæsk (Bacon), som udføres her fra Landet, for derved yderligere at befæste det danske Flæsks Anseelse paa Udlandets Markeder.« Allerede den 18. Februar udstedte Landbrugsministeren en Bekendtgørelse om skærpede Kontrolbestemmelser for »Udførsel af Heste, Hornkvæg, Faar, Geder og Svin i slagtet Tilstand«. Herefter er Udførselen af Bacon og let saltet Affald af Svin inddraget under Kontrollen; og der gælder derefter den Bestemmelse, at Kroppe og Affald ikke maa godkendes til Udførsel til Storbritannien i fersk eller let saltet Tilstand, hvis der findes den mindste Aflejring af tuberkuløs Natur. Eksport maatte kun finde Sted fra

større, statsanerkendte Slagterier — de farlige Smuthuller for Udførsel af daarligt Flæsk var altsaa blevet lukket, og de kontrollerende Dyrlæger autoriseres af Ministeriet og ikke som tidligere af Politimesteren.

»Vi har altsaa nu en ensartet gennemført Kontrol med Bacon som med Kød, og kun det maa udføres, der er ubetinget anvendeligt til Menneskeføde. Vor Kontrol er nu paa Højde med den engelske, og paalægger den trufne Ordning end Slagterierne et betydeligt pekuniært Offer, vil dette sikkert mere end opvejes ved den udmærkede Garanti for prima Bacon, som Danmark nu kan byde Englænderne. Og som der blev handlet hurtigt, resolut og uden nogen Smaalighed i denne Sag, er den et Vidnesbyrd om Sammenslutningens Betydning. De Mænd, der i de bevægede Februardage optraadte paa Andelsslagteriernes Vegne, vidste, hvad de vilde, og handlede kraftigt og forudseende, og Andelsbevægelsen viste atter sin Evne til at samle sine Folk om Foranstaltninger til Værn for vore Produkters Godhed og Ry.«

Da Loven om Lurmærkningen i 1906 traadte i Kraft, var det ligeledes en Beskyttelsesforanstaltning, idet meget Flæsk blev solgt i England under Betegnelsen »Dansk« uden nogensinde at have haft anden Tilknytning til Danmark, end at det var transporteret til England paa et dansk Skib. Lurmærket blev ikke alene et Nationalitetsmærke, men ogsaa et Kvalitetsmærke, idet det kun maatte paastemples Varer, der var egnet til Eksport.

I 1907 rejstes der atter Klager over det danske Flæsk. Det var denne Gang Tilskæringen, det var galt med — ligesom Flæsket var for lagefyldt. Andelsslagterierne indførte da en hemmelig Kvalitetsbedømmelse i Esbjerg. Alle Andelsslagterierne deltog deri. Tidspunktet for Kvalitetsbedømmelsen holdtes strengt hemmeligt, og af hvert Slagteris Eksportlevering blev der udtaget Prøver til Bedømmelse. Der blev ikke alene taget Hensyn til Kvaliteten, men ogsaa til Tilskæringen og Saltningen. Bedømmelsens Resultater tilstilledes derefter hvert enkelt Slagteri, saaledes at

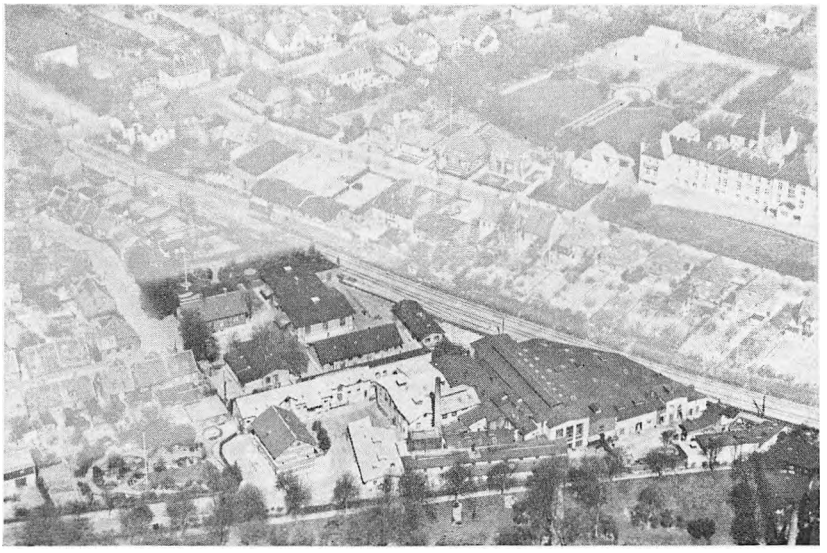

Luftfoto af Slagteriet

Slagteriets Ekspedition

hver især kunde blive klar over, hvorledes deres Stilling var i Forhold til de øvrige Slagterier.

Atter i 1908 indtraf et pinligt Tilfælde, hvor et Par Slagterier overtraadte de gældende Bestemmelser, med det Resultat, at der fremkom en voldsom Kritik af de danske Produkter, der forplantede sig helt op til det engelske Parlament, hvor der blev rettet Forespørgsler om de danske Kontrolbestemmelser. Energisk Indgriben og store Bøder fra dansk Side viste atter Andelsslagteriernes Vilje til at holde Justits inden for egne Rækker. Men adskillige danske Blade — deriblandt ogsaa et Nakskov Blad — brugte Episoden til Sensationsstof. Landbrugskonsulent H. Faber udtalte i den Anledning, »at de danske Blades Fremstilling af Sagen, havde sikkert skadet mere end de stedfundne Misligheder; mens man straffer disse og tager strenge Forholdsregler mod deres Gentagelse, lader man overfor hine stadig syv være lige.«

Adskilligt flere Vanskeligheder mødte de danske Produkter paa det engelske Marked, men ingen af disse fik Betydning for Landmændenes Andels Eksportslagteri i Nakskov, der dog heller ikke var impliceret i de to nævnte Tilfælde, men maatte døje Kritik i den Anledning.

Aarene til Verdenskrigen bragte Svineholdet op paa saadanne Højder, at man ikke i sin vildeste Fantasi havde tænkt sig det muligt 20 Aar før. Slagteriet havde sin meget store Andel i de opnaaede Resultater.

I 1910 blev Danmark for første Gang Hovedleverandør til det engelske Marked. Udviklingens voldsomme Vækst belyses klart ved følgende lille Oversigt:

Englands Import af Flæsk og Bacon

	Danmark	U. S. A.	Kanada	Andre
1906.....	26 %	50 %	21 %	2 %
1910.....	46 %	34 %	11 %	9 %

Aarsagen til denne Udvikling maa søges i den stigende Befolkning i U. S. A. og Kanada, der selv havde Brug for den hjemlige Produktion. Men Ruslands Eksport til England var i meget stærk Vækst, men Kvaliteten var ringe og frembød foreløbig ingen Fare for det danske Flæsk paa det engelske Marked.

Da Krigen i August brød ud, standsede den i et Par Dage den danske Eksport til England, der nu beløb sig til ca. 98 % af den danske Produktion. Tyskland var helt gledet ud som Aftager af det danske Flæsk, men meldte sig nu til den danske Overskudsproduktion; men kort Tid efter var Vejen atter fri til England, og ved Forhandling med de krigsførende Parter lykkedes det at opretholde en Eksport til begge Lande.

Da Kornhøsten i 1914 var meget lille, og da Importen af Majs standsedes i den første Krigsvinter, maatte Svineholdet reduceres ganske betydeligt, hvad der bevirkede et alt for stort Udbud af Flæsk, med det Resultat, at Flæskepriserne ikke steg saaledes som de øvrige Priser; men da dette Udbud var overstaaet, fulgte Flæskepriserne efter.

Da U. S. A. i Foraaret 1917 traadte ind i Krigen, standsedes alle Tilførsler fra Udlandet, og da Høsten i 1917 og 1918 var meget ringe — og Landets Selvforsyning stillede store Krav til Landbruget — kunde dette kun gennemføres ved en kraftig Indskrænkning af Besætningerne, idet Kornet skulde anvendes til Menneskeføde, fremfor til Dyrene. Dette resulterede atter i et stort Udbud af Flæsk paa det hjemlige Marked, og man oplevede atter et Prisfald, mens alle andre Priser steg. Da denne Besætningsreduktion var gennemført, steg Priserne atter for Flæsk og Kød, men først i 1919 naaede Stigningen op paa Højde med Smørret. Skønt Krigen holdt op i 1918, blev Priserne ved med at stige indtil November 1920, da et Kilo Flæsk naaede op paa en maanedlig Gennemsnitspris af 4,13 Kr.

Under Reduktionen skaanede man Svineavlscentrerne, da det var dem, hele den fremtidige Svineavl skulde bygges op paa. Der

var nu i Maribo Amt 9 Avlscentre, der slap uskadte gennem Krigen, saaledes at man straks kunde gaa i Gang med Svineholdets Genopbygning, da Fodersituationen bedredes i Løbet af 1919—20. Vi stod da pludselig i den Situation, at vi havde en Produktion, men ingen Kunder. Tyskland var faldet bort som Marked efter Nederlaget, og Købekraften var ikke vendt tilbage. Forbindelserne med England var underkastet meget strenge Regeringsbestemmelser fra engelsk Side med knapt tilmaalte Maksimalpriser og Regulering af Importen. Først i 1921 blev Flæskeimporten atter givet fri i England — og meget hurtigt genvandt vi Markedet og lidt til, idet 99 % af Eksportflæsket nu gik til England, men dog udgjorde vor Andel en mindre Procentdel af den samlede engelske Import end i 1914 (1914: 53 % og 1921: 32 %). De danske Varer var imidlertid af en saa fin Kvalitet, at vi fik 700,000 Pund mere hjem for vort Bacon end U. S. A., der dog havde en Eksport til England, der var 660,000 Centner større end den danske. Det danske Flæsk blev da betalt bedre end noget andet Flæsk i England, vi var kommet forud for baade det kanadiske, hollandske, svenske, ja endog det irske, der ellers havde ligget højest.

I 1904 var Værdien af en Slagterigris 52 Kr., i 1920 var den steget til 298 Kr., men allerede i 1921 var den faldet til 170 Kr. og Prisfaldet fortsatte.

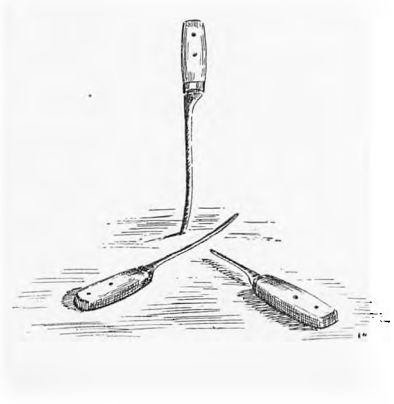

Den storpolitiske Uro i Sommeren 1914 havde bevirket, at mange Landmænd fremskyndede Leveringen af Svin til Slagteriet, da man regnede med en Afbrydelse af Forbindelsen til det engelske Marked. Da Krigserklæringerne forelaa i de første Augustdage, besluttede Slagteriet sig til atter at nedsætte et snævert Udvalg, der kunde handle hurtigt, hvis det blev nødvendigt. Dette Forretningsudvalg kom til at bestaa af Formanden, Hofjægermester Konow, Købmand Huus og Sognefoged N. J. Petersen. Slagtningerne blev standset helt i Ugen fra den 9.—15. August, indtil man blev klar over Eksportforholdene. Standsningen bevirkede en Ophobning af tjenlige Svin, og da man samtidig ikke kunde overse Situationen, blev Vægtgrænsen sat op til 90 kg levende Vægt som Minimum for at forhindre den overdrevne Slagtning, der havde fundet Sted i Slutningen af Juli og Begyndelsen af August. Da det hurtigt viste sig, at Eksporten kunde gennemføres, selv om der var Vanskeligheder — saaledes var Eksportbaadene 22 Dage om Overfarten mod normalt 7 Dage, senere tog den almindelige Tur 14 Dage — faldt Stemningen til Ro, og man kunde atter nedsætte Vægtgrænsen. Det viste sig ogsaa at være vanskeligt at faa Afregningerne fra England hjem med den sædvanlige Præcision; de første Penge under Krigen kom hjem med flere Maaneders Forsinkelse, hvilket medførte visse Vanskeligheder for Slagterierne, der var spændt

haardt for. Paa dette Felt klarede Nakskov Slagteri sig særdeles godt.

De fælles Vanskeligheder fremkaldte naturligt visse fælles Retningslinier for Stiftets Slagterier; det var jo ikke Tider til smaalige, konkurrerende Hensyn. Den Fællesnotering, man havde arbejdet paa at faa, lykkedes det nu uden større Vanskeligheder at bringe i Stand. Men Slagterierne fik mange andre Opgaver. Hjemmemarkedet skulde forsynes, ligesom man maatte bestræbe sig for at eksportere saa meget som muligt til begge de krigsførende Parter, saaledes at Neutraliteten opretholdtes. Andelsslagterierne traf da i Oktober 1914 den Beslutning at lade Eksporten foregaa i samme Omfang som før Krigen og til en fælles Notering for hele Landet. Privatslagterierne, der havde en stor Eksport til Tyskland, der var villig til at give endog meget store Priser, paaførte derved Andelsslagterierne en meget haard Konkurrence, der fristede en Mængde Landmænd til at sælge deres Grise til private Opkøbere, der rejste Landet rundt for at købe Svin til Tyskland. Da Fodersituationen i Vinteren 1914—15 som Følge af den manglende Import af Majs ikke var god, blev en Mængde Besætninger reduceret. Det gik endog ud over Sobestanden, hvilket foranledigede Formanden til paa den aarlige Generalforsamling at fordømme Salg af Andelssvin til Tyskland uden om Slagteriet. Han foreslog paa et Bestyrelsesmøde efter Generalforsamlingen, at man ikke alene skulde mulktere, men ogsaa offentliggøre Navnene paa saadanne Andelshavere, da det maatte betragtes som en landsskadelig Handling. Dette Udenomssalg gav sig Udslag i, at de ugentlige Slagtninger i Ugerne omkring 1. Marts 1915 kun omfattede ca. Halvdelen af de normale Slagtninger.

I Løbet af Foraaret 1915 ventede man et Forbud mod Slagtning af undervægtige, umodne og drægtige Søer, men da Importen af udenlandske Foderstoffer, især Majs, atter kom igang, undgik man dog yderligere Indgreb foreløbig.

Slagterierne blev i Løbet af 1915 enige om en Fællesnotering, ligesom man ikke længere vilde betale de meget dyre Assurancepræmier for Ladningerne til England. Andelsslagterierne enedes da om i Fællesskab at tage Risikoen ved Forsendelserne, hvorved man sparede meget betydelige Beløb i Forsikringspræmier.

Generalforsamlingen i Marts 1916 vedtog at tilbageholde 2 Øre pr. kg til Driftskapital til Slagteriet, da Rentefoden efterhaanden var blevet saa høj, at man ikke mente at ville betale disse Renter, men selv tjene disse Penge.

I Aarsberetningen for 1917 hedder det, at Aaret havde været meget vanskeligt at komme igennem. I Andelsudvalget var der sket en Fejlregning, saaledes at Slagteriet senere skulde af med en Del Penge, som man ikke havde regnet med. Andelshaverne havde faaet stort Udbytte, saa Slagteriet blev blottet for Penge, men det gik dog uden større Vanskeligheder. Eksportforholdene havde været vanskelige. Varerne havde været længe undervejs, idet de engelske Baner ikke kunde befordre dem, saaledes at de kom frem i medtaget Tilstand. Under disse Forhold blev der ødelagt for 6 Mill. Kr. Flæsk i England. Fra Nakskov Slagteri ødelagdes 12 Baller — hele Tabet under Krigen. Der blev i det engelske Parlament indbragt Forslag om, at de danske Slagterier skulde holdes skadesløse, men man gjorde klogt i ikke at regne med noget. Da Ubaadsfaren — som en Følge af den uindskrænkede Ubaadskrig — steg ganske betydeligt, steg Fragterne fra 35 Kr. til 150 Kr. pr. Ton, hvortil kom Krigsforsikringen, der ofte var oppe paa 15 %. Da den engelske Maksimalpris var meget knap tilmaalt, var »Situationen til Tider ganske fortvivlet«, men Forholdene bedrede sig dog hurtigt.

Den daarlige Høst bevirkede, at mange smaa Svin leveredes til Slagteriet, og de var vanskelige at afsætte. Til Nakskov Slagteri blev der saaledes leveret 1400 Stk. undervægtige Svin mere end Aaret før. Heraf leveredes alene de 1200 i December. Gennemsnitsvægten faldt da fra 70 kg til 54 kg og dermed Prisen fra

135 Kr. til 116 Kr. Da det engelske Pund samtidig begyndte at falde — det kom helt ned i Kurs 13 mod normalt 18 — medførte det ligefrem Tab for Slagterierne. Nakskov Andels-Eksportslagteri var imidlertid saa godt økonomisk stillet, at det ikke behøvede at trække Pengene hjem, men indsatte dem i en engelsk Bank, hvor de fik Lov til at staa, indtil Kursen rettede sig, saaledes at man her undgik Tab i det hele taget. Slagtningerne holdt sig stadig paa ret tilfredsstillende Højder — man var endnu ikke kommet ind i de rigtig sløje Perioder. 26,851 Svin var Aarets Slagtninger i 1917, der leveredes saaledes: England: 12,444, Tyskland: 1844, Sverige: 1545, København 3765, Oplandet 6247 og Kompensationssvin 890.

I Begyndelsen af Aaret 1918 var der som Følge af den daarlige Høst en ringe Produktion, hvilket medførte, at hele Produktionen blev forbeholdt Hjemmemarkedet fra Februar 1918, og der blev iværksat en Rationering.

De smaa Slagtninger medførte, at Slagteriet maatte afskedige en Del af sine yngre Folk, men Ægforretningen og Pølsemageriet

gav dog stadig en Del Beskæftigelse, saaledes at Forholdene her ikke blev saa slemme som andre Steder.

Fra Februar 1918 laa Svineproduktionen i »Ernæringsraadet«s Haand, idet dette tegnede »Kontraktsvin«, der fik et ekstra Tilskud fra Staten, idet man derigennem søgte at skaffe Befolkningen de nødvendige Fødevarer. Under Nakskov Slagteri blev der tegnet 4680 Kontraktsvin, i hele Landet 243,000 Svin. Slagterierne paatænkte da at starte et Fællesindkøb af Majs til disse Svin, men da man ikke kunde blive Herre over Fordelingen, faldt Planen atter til Jorden. For Nakskov Slagteri var Nedgangen i Slagtningerne meget betydelig — ikke mindre end 80 %.

Da Slagteriarbejderne opsagde deres Overenskomst med Slagteriet til 1. Januar 1919, meldte Slagteriet sig ind i Arbejdsgiverforeningen, saaledes at det blev denne Hovedorganisation, der maatte optage Forhandlingerne med Slagteriarbejderne.

I 1915 var Fedtsituationen saaledes, at Svineslagteriet i Nakskov maatte aflevere Fedt til Maribo Slagteri, for at dette kunde beholde sine Kunder i Nakskov!

I Slagteriets Butik var der hidtil kun blevet solgt Slagteriaffald, men da Ernæringssituationen skærpedes i 1915, optog man ogsaa Salget af Flæsk i Butikken, idet Byens Slagtere videresolgte en stor Del af deres opkøbte Svin til andre Slagterier og krævede Tildelinger fra Slagteriet til at forsyne deres Kunder med i Byen. Der var en Del Urimelighed i denne Praksis, da Svinene til Hjemmemarkedets Forsyning skulde udleveres til Maksimalpriser. Det viste sig da ogsaa at være en god Forretning, idet Svinene gennemgaaende gav ca. 15 Kr. mere pr. Stk. ved at blive skaaret ud og solgt til Maksimalpriserne i Forretningen. I 1917 paabegyndtes Salg af Oksekød, da Flæsk og Affald svigtede.

Den 28. Juli 1916 blev S/S Vidar opbragt af Tyskerne og ført til tysk Havn. Nakskov Slagteri havde 155 Baller Flæsk og 15

Kasser Æg med i Ladningen til en Værdi af ca. 36,000 Kr., som man dog senere fik udbetalt i Erstatning.

Fra Juli 1917 paabegyndtes ogsaa en Eksport til Sverige, idet vi mod visse Raavarer derfra skulde give Sverige Levnedsmidler i Stedet for. Da denne Eksport kom igang, maatte Slagteriet dele den ugentlige, slagtede Mængde i 5 Afdelinger: Oplandet, København, Sverige, Tyskland og England. Men da Leveringerne til Nakskov Slagteri stadig blev mindre, maatte Eksporten til sidst høre op, da Hjemmemarkedet aftog hele Produktionen.

Det kneb især meget stærkt med Fedt, da Margarineproduktionen var ophørt under Krigen, hvorfor Behovet for denne Fedtvare var blevet saa meget større. Slagteriet var adskillige Gange ude for at skulle fordele 1000 1/2 kg Pakker til en Kø paa op til 1400 Mennesker, der var mødt tidligt om Morgenen, inden Forretningen aabnedes, for at sikre sig Fedt. Det var utaalelige Tilstande for Husmødrene, hvorfor man gik over til at uddele Numre til Husstandene, og Aftenen før Flæskesalget fandt Sted, kunde man saa i de lokale Blade se, hvilke Husstande der stod for Tur. Slagteriet maatte ogsaa tænke paa sine Leverandører paa Landet. Hjemmeslagtning var nemlig forbudt under enhver Form, hvorfor Landboerne ogsaa maatte have deres Fedt- og Flæskerationer fra Slagteriet. Disse Forhold varede indtil Efteraaret 1919, men da var Slagteriets Slagtninger saa smaa, at det maatte indføre Flæsk fra andre Slagterier for at kunne forsyne de hjemlige Kunder.

Langeland var allerede fra Slagteriets Start inde under dets Interesse-Omraade, og en Del Svin blev i Aarenes Løb leveret derfra, men da Bæltet i Begyndelsen af Krigen blev spærret med Miner, ophørte disse Leverancer og er ikke senere blevet genoptaget.

Nakskov Kommune maatte ogsaa sørge for, at Byens Forsyninger var tilstrækkelige; man ønskede derfor i 1917 at have et Beredskabslager af Flæsk. Slagteriet paatog sig denne Opgave og

nedsaltede for Kommunen, hvad der kunde rummes i Ægpræserveringskældrene. Slagterivirksomheden var under Krigen udsat for en meget haard Belastning. Slagtningernes lave Antal gjorde Driften dyr og besværlig — til Tider ganske uberegnelig, ligesom den almindelige Dyrtid satte ind for alle de Varer, Slagteriet skulde bruge i den daglige Drift. Naar Slagteriet alligevel kan fremvise gode Aarsregnskaber, skyldes det Oparbejdelsen af Affaldsprodukterne og Detailsalget. Det viste sig herved, at Slagteriet allerede fra Begyndelsen var kommet ind paa et solidt økonomisk Grundlag, som ikke engang en Verdenskrig var i Stand til at rokke. Der blev endog Raad til adskillige tekniske Forbedringer og Fornyelser under Krigen, saaledes at man nu kunde behandle 70 Svin i Timen mod tidligere 45.

Antallet af Slagtninger i Krigsaarene faldt fra 33,000 Svin i 1914 til kun 5061 i 1918, men saa satte Stigningen atter ind, saaledes at Slagtningerne i 1921 var oppe paa 13,524 Svin. Hurtigere end noget andet Slagteri naaede det igen op paa en rentabel Produktion, især efter at England den 31. Marts 1921 havde frigivet Baconhandelen.

Forholdet mellem Slagteriet og dets Arbejdere har gennem Aarene været godt. Slagteriet sørgede for, at Arbejderne blev sygeforsikret, idet Slagteriet betalte en Del af Kontingentet. Da Fagforeningstanken naaede Slagteriarbejderne, lovede Arbejderne at meddele Bestyrelsen, naar de meldte sig ind i Fagforeningen. Da dette imidlertid ikke blev overholdt, affødte det en lille Divergens, der dog hurtigt blev ordnet til alles Tilfredshed. — Den store Slagterikonflikt i 1920 var ved at slaa Skaar i dette Forhold, men da Konflikten hurtig fik en storpolitisk Karakter — der kulminerede med Paaskekrisen i 1920 — genoptoges Arbejdet den 7. April 1920. Under denne Strejke havde Direktøren og Slagtemesteren selv udført de nødvendige Slagtninger, ca. 10—15 om Ugen for de Andelshavere, der vanskeligt kunde holde Svinene hjemme.

Trange Aar var gennemlevet; alle var enige om, at saadanne Tider ikke vilde komme igen, og Fremgangen var da ogsaa mærkbar, da Slagteriet skulde fejre sit 25 Aars Stiftelsesjubilæum. Slagteriet markerede 25-Aarsdagen med en større Fest og Udsendelse af et Jubilæumsskrift, udarbejdet af Redaktør Jul. Christensen, Vestlollands Avis. Dette lille Skrift giver i store Træk Slagteriets Udvikling gennem de første 25 Aar.

Ingen anede dengang, at inden Slagteriet havde passeret de næste 25 Aar, skulde en Verdenskrig af et endnu voldsommere Omfang hærge Verden — og bringe endnu større Vanskeligheder.

1/2 Mill. Svin var blevet slagtet og havde tilført Andelshaverne ca. 41 Mill. Kr. Der var solgt 73 Mill. kg Æg til en Værdi af 12 Mill. Kr., og i Butikken havde der været et Salg paa 2,7 Mill. Kr.

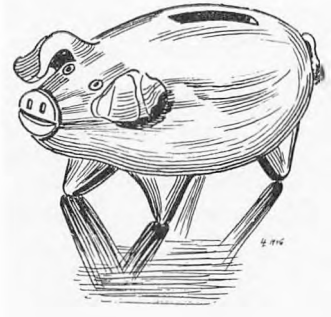

Tiden mellem de to Verdenskrige blev rig paa store Begivenheder, der fik afgørende Indflydelse paa det danske Erhvervsliv. Verdenskrigen havde bragt de tekniske Hjælpemidler et vældigt Skub fremad, saaledes at Samfærdselsmidlerne var blevet væsentligt forbedrede i Løbet af faa Aar, hvorved Afstandene kom til at spille en stadig mindre Rolle. Det fik Betydning for Konkurrencen paa det engelske Marked, hvortil det nu var muligt at levere Fødevarer i fersk Tilstand fra en hvilken som helst Egn paa Kloden. Men det havde ogsaa en anden Virkning, nemlig den, at hele Jorden blev en økonomisk Enhed, saaledes at Forstyrrelser i det økonomiske Liv forplantede sig som Ringe paa Vandet til de fjerneste Egne. Prisudviklingen fik derfor en verdensomspændende Karakter; Valuta og Kurser kom til at spille en dominerende Rolle. Desværre medførte Udviklingen ogsaa, at det moderne Produktionsapparat blev et meget fintfølende Instrument, der kom til at reagere for alle disse Paavirkninger, som forplantedes gennem Produktionsorganerne ud til Producenterne, der saaledes fik den store Verdens økonomiske Bølgebevægelser helt ind paa Livet — ganske ude af Stand til at lede Trykket et andet Sted hen. Det blev saaledes i sidste Instans det enkelte Individ, der fik de tunge Følger af de skiftende økonomiske Kaar at føle.

Meget hurtigt kom Svineavlen op i de Højder, hvor den havde været før Krigen, ja endog højere. De høje Kornpriser i Aaret

1925 i Forbindelse med en stor Mund- og Klovesyge-Epidemi fremkaldte forbigaaende en meget kraftig Nedgang i Svinetallet. Det var meget uheldigt, da der netop i dette Aar var et godt og stigende Marked i England for det danske Bacon, idet Tilførslerne fra U. S. A. og Kanada var stærkt aftagende, fordi disse Lande nu selv spiste deres eget Flæsk.

I 1926 kom kun 16 % af Englands Flæsk fra U. S. A., hvis Svinebestand var fortsat faldende (1900: 71 Mill. Svin og 1926: 51 Mill. Svin). Kanada leverede samtidig kun 12 % og Irland nu næsten intet.

De urolige Arbejdsforhold i England paavirkede atter i 1926 det engelske Marked, og da den danske Krone samtidig omtrent naaede Pari — efter den voldsomme Stigning — bevirkede dette, at den danske Landmand fik 4—5 Kr. mindre hjem pr. engelsk Pund.

Stort bedre stod det ikke til med det tyske Marked, hvor den tyske Told blev væltet over paa de danske Eksportører — og ikke over paa de tyske Forbrugere. Paa Verdensmarkedet var Krigens Dyrtid efterhaanden ved at svinde, og man var ved at vende tilbage til normale Tider. En Mund- og Klovesyge-Epidemi bevirkede et engelsk Importforbud af ferske Kroppe til England, men da de danske Varer til det engelske Marked alle var letsaltede, ramtes Danmark ikke af dette Forbud, hvilket især kom til at skade den hollandske Eksport af ferske Varer til det engelske Marked. Hollænderne gav sig da til at fremstille Bacon i meget store Mængder, som kastedes ud paa det engelske Marked, hvad der fremkaldte et kraftigt Prisfald og en Overfyldning af Markedet — tilmed satte Hollænderne deres Pris meget lavt for at komme ind paa Baconmarkedet — og det lykkedes. Generende for den danske Eksport var ogsaa de uregelmæssige Slagtninger, idet der paa visse Tider slagtedes meget betydelige Mængder og til andre Tider endog meget smaa Partier.

Grunden til den stærkt stigende Eksport til det engelske

Marked i Tyverne maa søges i de meget billige Majsmængder, der blev kastet ud paa Verdensmarkedet, hvad der atter havde store Prisfald paa Korn til Følge. Svineavlen blev under disse Forhold den Gren af Landbrugsproduktionen, der betalte sig bedst. Rundt omkring i Landet, ogsaa paa Lolland-Falster, hvor de dog ingen Betydning fik, voksede der Svinefabrikker op, der alene levede af at opkøbe Pattegrise, fede dem op med indkøbte Foderstoffer og sælge dem, saa snart Slagteristørrelsen var naaet. Svineproduktionen havde imidlertid en Tendens til at overfylde Markedet, hvorved der fremkom Prisfald, der gav sig Udslag i mindre Produktion — der saa automatisk fremkaldte en Prisstigning, og man begyndte forfra. Paa Lolland-Falster var der et Svinehold af følgende Omfang:

1922	1929	1936	1940	1942	1946
86.000	169.000	157.700	136.000	51.600	60.000

I 1929 fandtes i Nørre Herred 14,543 Svin, i Sønder Herred 17,708 Svin, d. v. s. ca. 19 % af Stiftets Svinebestand hørte hjemme i Nakskov-Slagteriets Opland. Tallet skulde dog stige indtil 1932, da Landbrugskrisen, der satte ind med dynamisk Voldsomhed i 1931, slog Grundlaget væk for en Mængde Landmænds Beregninger. Prisfaldet, der var begyndt i 1929 i U. S. A., havde langsomt forplantet sig til Europa i Løbet af 1930, hvor det fortsatte gennem hele Aaret og fik Karakter af en Verdenskrise, der fik England til at forlade Guldet den 20. September 1931, hvilket fik Betydning for Danmarks Økonomi.

Selv om det danske Bacon i Slutningen af Tyverne var næsten eneraadende paa det engelske Marked, da Kanada næsten havde trukket sig bort fra Markedet, var der imidlertid kommet nye Konkurrenter frem paa det engelske Marked. Polen og Østersøprovinserne var ved at trænge frem. Varerne var dog af en noget

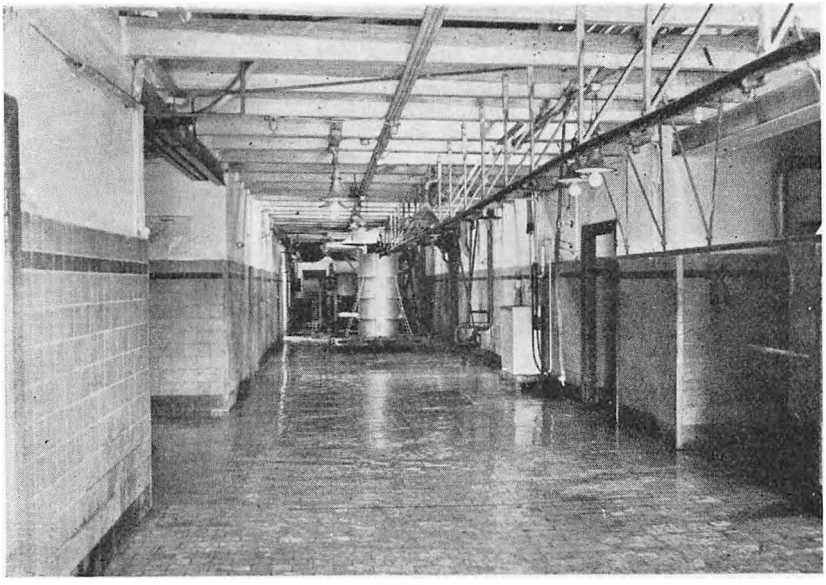

Slagtegangen

ringere Kvalitet og frembød i saa Henseende ikke nogen Fare for det danske Bacon, men det blev solgt til meget lave Priser i England, hvorved en Mængde Kunder, der ellers havde købt dansk Bacon, forsynede sig dermed og var tilfredse med den billigere Kvalitet.

Tyskland var imidlertid blevet en god Kunde, idet Danmark hurtigt blev det vigtigste af de 24 Lande, hvorfra der importeredes Landbrugsprodukter, nu da Købekraften var vendt tilbage.

Svineholdet naaede et foreløbigt Højdepunkt i Løbet af Aaret 1929, efter at det havde været stigende gennem de sidste 5 Aar og var steget med ca. 40 %. Den meget strenge Vinter bevirkede en stor Dødelighed mellem Smaagrisene — og senere paa Aaret fremkaldte de høje Majspriser et stort Udbud af dansk Korn, da man hellere vilde fodre det danske Byg op. Da Forholdene senere skiftede Karakter, havde man intet Foder til et forøget Svinehold, hvorfor man gik Glip af en virkelig Fortjeneste paa det en-

gelske Marked. Tilbagegangen for hele Landet var 18 %, for Nakskov Slagteri 20 %.

Alligevel kom vi op paa at levere mellem 80—90 % af den engelske Import, da der i England udbrød Svinepest, der reducerede det engelske Svinehold til et Omfang, der svarede til det danske. Svineproduktionen steg atter i 1930 med ca. 20 % i Forhold til Aaret før, hvorfor den danske Baconproduktion naaede et Omfang som ingen Sinde tidligere. Danmark kom derved til at staa som det største baconproducerende Land i Verden. Desværre er Svineslagteriernes Produktion af en saadan Beskaf-

Slagtegangen

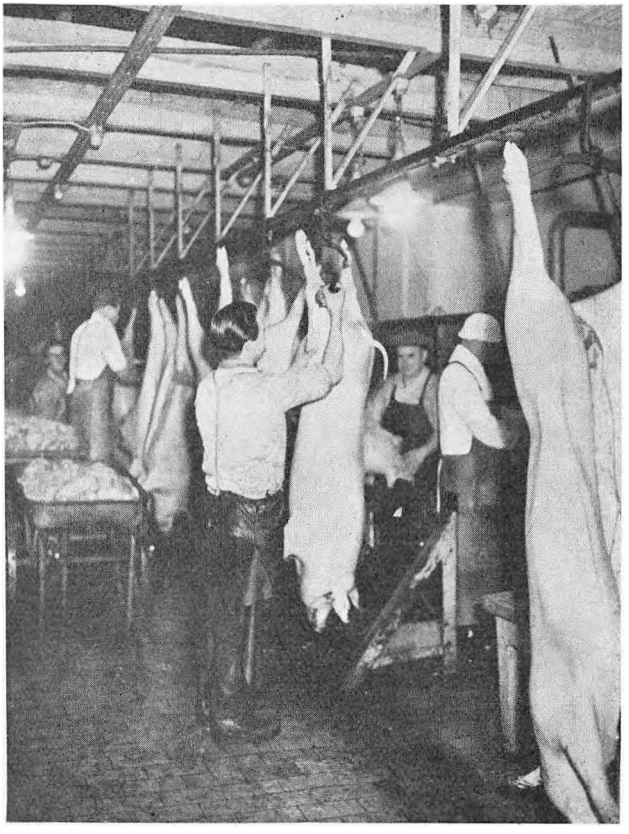

fenhed, at den maa kastes ud paa Markedet uanset Prisen og den Mængde, der er til Raadighed, hvorfor man ikke kan regulere Tilførslerne væsentligt og derved stabilisere Priserne.

Svineavlen var i disse Aar den Del af Landbrugsproduktionen, der klarede sig bedst, idet de lave Priser paa Korn og Majs var en Fordel, som man udnyttede i stor Maalestok. Kornet gav nemlig Landmanden en bedre Pris ved at blive fodret op paa Svinene end ved at blive solgt til de gældende Priser. Da Landbrugets Nettoudbytte i 1928—29 beregnedes til 6,2 %, stammede de 2,4 % alene fra Svinene. I 1929—30 var Nettoudbyttet beregnet til 5,6 %, og Svineavlen skrev sig for Halvdelen. Aaret efter, da »Fortjenesten var lig Nul, var det Svinene, der bragte den Smule Penge hjem, der maaske var Tale om«.

Det var den relativt gunstige Baconsituation, der fremkaldte denne Udvikling indtil 1931; men derefter rammer Verdenskrisen ogsaa denne Gren dobbelt haardt:

	1929	1930	1931	1932	Fald
	Øre	Øre	Øre	Øre	%
Flæsk pr. kg	159	129	82	75,5	53
Æg pr. kg	169	132	108	100,6	41
Levende Kvæg pr. kg	46	44	29	17	60

Da Kornpriserne imidlertid faldt omkring 30 % mod Flæskets ca. 17 % i Aaret 1930, fristede det til en Udvidelse af Svineholdet for at raade Bod paa de svigtende Indtægter. Det er Grunden til, at Eksporten endnu i 1931 stiger med omkring 30 %, men da Holland, Belgien, Sverrig, Polen og de baltiske Lande ligeledes sætter deres Baconproduktion i Vejret, og da det engelske Marked var eneste Aftager, medførte dette enorme Udbud et meget kraftigt Prisfald, der bragte den danske Pris helt ned paa 35 % under Prisen i 1913. Den spændte storpolitiske Situation i 1935 — den spanske Borgerkrig og Krigen i Abessinien —

resulterede i en lille Bedring i Flæskepriserne, men da Forholdene atter trak sig i Lave, faldt Priserne igen.

En Indskrænkning i Produktionen kunde ikke finde Sted uden endnu større Tab. Paa Lolland fik Krisen en yderligere katastrofal Karakter, idet ogsaa Sukkerroerne og Kornavlen var udsat for meget store Prisfald. Forrentningsprocenten for det lollandske Landbrug blev i Aarene 1931 og 1932 endog negativ, saaledes at de fleste af Stiftets Landmænd maatte betale for at faa Lov til at dyrke Jorden. Krisen blev saaledes ikke alene en Gældskrise — men ogsaa en Produktionskrise. Da England af Dominions blev tvunget ind paa at begunstige disse fremfor fremmede Lande, ordnedes disse Aftaler ved en Konference i Ottava i Sommeren 1932, hvorefter der blev tilmaalt Danmark en bestemt Kvota af den Import, der kom fra ikke-britiske Lande. De engelske Forholdsregler nødvendiggjorde en Regulering af Eksporten, hvorfor et Baconudvalg blev nedsat til at fordele de skiftende Eksportmængder mellem Slagterierne. Det blev imidlertid hurtigt klart, at der maatte en Nedskæring af selve Produktionen til, hvorfor man fra Februar 1933 fik baade Kontrol med Eksporten og en Rationering af Produktionen i Forbindelse med to Sæt Noteringer, hvoraf den ene var beregnet paa Bacon til Eksport og den anden for de Svin, der leveredes ud over de tildelte Mængder. Baconudvalget skulde administrere hele Ordningen, hvorfor der fra Slagterierne skulde indbetales 2 Kr. pr. slagtet Svin til Dækning af de i Forbindelse med Ordningen paaløbne Udgifter. Svinereguleringen kom til at sortere under et særligt Svinereguleringsudvalg, der indførte Svinekortene fra Juni 1933. Disse Kort tildeltes efter Samraad med Landbrugsorganisationerne hver Landbruger med 5 Kort forlods pr. Ejendom, hvorefter den øvrige Fordeling skete i Forhold til Grundskyld, Skummetmælken (derunder Kærnemælk og Valle) og sidste Aars Svineleveringer. Ved en Handelsaftale med England i April 1933 fik Danmark tildelt en Kvota paa 62 % af den samlede Indførsel

fra »fremmede« Lande. Denne Import blev derefter toldfri. Allerede fra Efteraaret 1931 begyndte Myndighederne at give Love, der skulde mildne Krisens Virkninger. Denne Lovgivning fortsatte i de følgende Aar i et vidtforgrenet System, der skulde sikre Hjemmemarkedet de nødvendige Mængder og samtidig garantere Producenterne en rentabel Drift af Landbrugsejendommene. Aarene karakteriseredes ved en lang Række Ordninger: Kornordningen, Smør- og Kødordninger, Sukkerordninger, hvis Grundlag blev lagt ved Kanslergade-Forliget mellem de tre store politiske Partier. Ordningerne var tænkt som rent midlertidige Foranstaltninger, men de fleste var med forskellige Ændringer endnu i Kraft, da den nye Storkrig gjorde adskillige af dem overflødige.

Der er ingen Tvivl om, at denne Kriselovgivning gav en absolut Bedring i Landbrugets økonomiske Forhold — men den var et Resultat af Lovgivning og ikke Udtryk for en Bedring i Verdensøkonomien.

Det viste sig imidlertid hurtigt, at de engelske Landmænd ikke kunde overholde de Løfter, de havde givet den engelske Handelsminister. Produktionen naaede ikke op paa de lovede Højder, hvorfor Kvotaen allerede i 1934 blev sat til 63½ %, men mere virkede Manglen paa det engelske Hjemmemarked, der fik Priserne til at gaa i Vejret til Gavn for de danske Svineproducenter, der saaledes fik flere Penge hjem end Aaret før, skønt der blev leveret meget mindre Flæsk.

Svinekortordningen blev udsat for megen Kritik, hvorfor man gav sig til at ændre paa den flere Gange uden dog at faa en Løsning, der tilfredsstillede alle Parter. Kortenes Gyldighed varierede med Afsætningsmulighederne og Resultatet af de hyppige Svinetællinger, der var nødvendige for at have Føling med Situationen. Denne Usikkerhed bevirkede, at mange helt holdt op med Svineavlen og handlede deres Kort bort. Svinekortene blev dog en meget eftertragtet Vare, da Svin med Kort kom ind

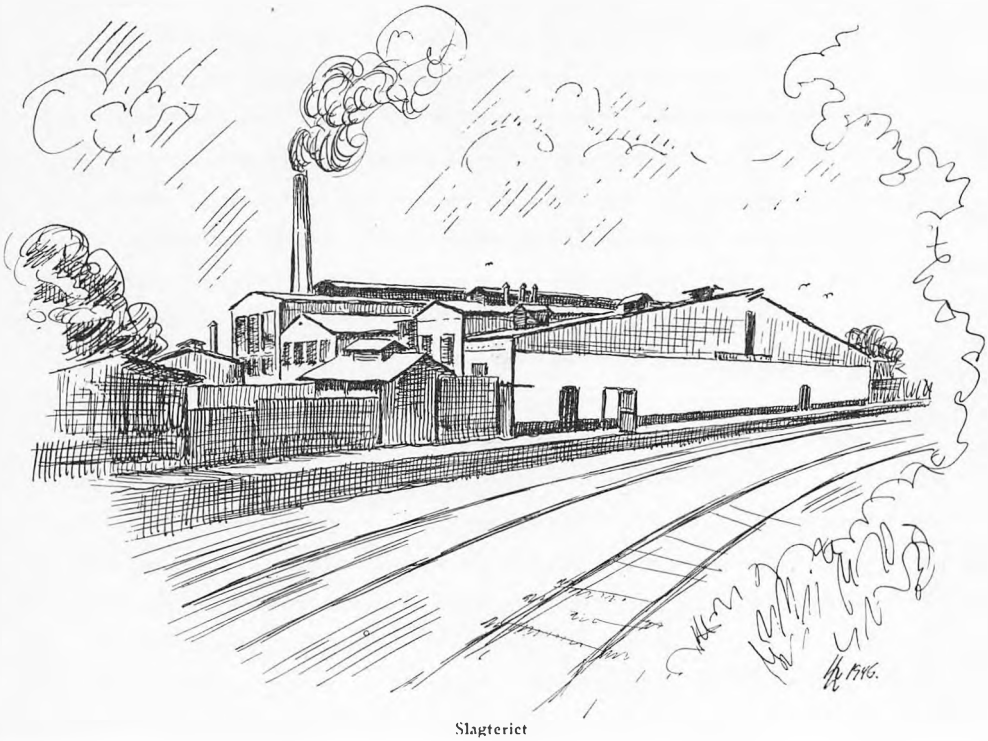

Slagteriet

under den høje Notering, mens de øvrige maatte afhændes til meget lave Priser. Differencen mellem de to Noteringer satte Grænsen for Svinekortenes Værdi. Naar de engelske Avlere ind imellem fik sat Svineproduktionen i Vejret, eller Dominions kunde levere større Mængder, blev de danske Kvotaer sat tilsvarende ned. Der kom i disse Aar en Usikkerhed over Svineavlen, som man ikke var vant til med danske Landbrugsprodukter. Hjemmemarkedet maatte under disse Forhold ofte aftage de store Mængder, der ikke blev eksporteret, med det Resultat, at Hjemmemarkedets Priser faldt.

Der var dog alligevel en vis Bedring at spore fra 1935, da den begyndende Spænding mellem Stormagterne satte Industriproduktionen i Vejret, og dermed fulgte et forøget Forbrug af Levnedsmidler i de store Industribyer. Eksporten til Tyskland

voksede herefter frem til et betydeligt Omfang, men Aftalerne var meget kortfristede, hvorfor det var vanskeligt at lægge en Produktion til Rette efter dem. Svinebestanden var gennemgaaende ude for Reduktion i disse Aar, saaledes at der ved flere Lejligheder endog ikke var Mulighed for at levere alt, hvad der kunde leveres til de to Hovedmarkeder i Tyskland og England.

Da Vanskelighederne saaledes taarnede sig op for det danske Landbrug, og flere og flere Landmænd — trods energisk Arbejde — ikke var i Stand til at klare de Forpligtelser, de havde paataget sig, mens Tiderne var normale — og da de gamle Landbrugsorganisationer endnu var Tilhængere af den gamle, fastslaaede Opfattelse, at Landbruget skulde klare sig uden Statsstøtte eller Statsindgreb, opstod der blandt Landmændene en Bevægelse for at genskabe Landbrugets Rentabilitet ved, at Landbruget selv skulde bestemme Priserne paa Hjemmemarkedet — i Lighed med Landets øvrige Erhverv, der selv fastsatte deres Priser. Den store Forskel, der var paa Salgspriserne i Byerne, og de Priser, der betaltes Landmændene, faldt ogsaa mange Landmænd for Brystet. Den nye Bevægelse vilde da samle Landbruget om en fælles Varetagelse af Landbrugets økonomiske Interesser uden om de gamle Organisationer. Bevægelsen startedes i Jylland, men fik hurtig stor Tilslutning fra hele Landet under Navnet Landbrugernes Sammenslutning. Paa Lolland Falster var der rig Jordbund for Bevægelsen, idet det lollandske Landbrug kunde fremvise mange Eksempler paa, at Landbruget ikke blev behandlet som andre Erhverv — men maatte indtage en Særstilling i den økonomiske Lovgivning. Sukkerroedyrkningen var en Nødvendighed for Landets Forsyning med Sukker — men de Priser, der blev betalt for Roerne, dækkede ikke mere end lige Driftsudgifterne. Da Svineavlen maatte skæres ned efter Ottava-Konferencen med Kontingenteringerne paa det engelske Marked, og man indførte Svinekortene, bevirkede de skiftende Regler, at man bl. a. lagde Ejendomsskyldsvurderingen med forskellige

Fradrag til Grund for Uddelingen af Kortene. Netop disse Fradrag virkede som en Uretfærdighed mod de lollandske Landmænd. De skulde svare Skatter af de høje Ejendomsskyldsvurderinger, men Svinekort kunde man kun faa af et Beløb, der var væsentlig mindre.

Da Kritikken efterhaanden var blevet for stærk paa dette Punkt, ændrede man Regler, men indførte samtidig den Praksis, at hvis man dyrkede Sukkerroer — der nu var garanteret et vist Beløb fra Statens Side — kunde man ikke samtidig faa Garanti for saavel Sukkerroer som Svineavl. Resultatet blev en vis Bitterhed hos de lollandske Landmænd, der i stort Tal sluttede op omkring den Bevægelse, der havde Landbrugets økonomiske Genrejsning paa sit Program. Landbrugernes Sammenslutning mente, at man i de store erhvervsøkonomiske Virksomheder: Slagterier, Mejerier o. s. v. havde Muligheder for at fremtvinge en Lovgivning, der tog skyldige Hensyn til Landbrugets Betydning for Landets Økonomi. Landbruget var Hovederhvervet — men Landbrugerne var kommet i Mindretal ved den industrielle Udvikling, saaledes at de ikke gennem Stemmesedlen kunde gøre sig gældende. Landbruget maatte derfor gaa andre Veje for at opnaa den Lovgivning, der sikrede Erhvervets Udøvere rimelige Priser for deres Arbejde. Men for at faa dette Program gennemført, maatte Bevægelsen erobre alle Bestyrelsespladser i Landbrugets Produktionsvirksomheder og Organisationer af enhver Art; og det lykkedes i vid Udstrækning.

Hvor vanskeligt Forholdene i Virkeligheden havde udviklet sig, faar man et Indtryk af gennem den Prisudvikling, der var sket fra 1914 og til 1938. Flæskepriserne var steget med ca. 70 %, mens Lønningerne var steget 125 %, men de stigende offentlige Afgifter og Skatter var steget med ikke mindre end 250 %.

Da den nye Verdenskrig brød ud i September 1939, indtraadte en helt ny Situation. Alle de bestaaende Ordninger med Kort og

Kontingenteringer blev med et Slag overflødige. Atter denne Gang var det en Kamp paa Liv og Død mellem vore to største Kunder. England ophævede straks alle Restriktioner, men indførte samtidig Maksimalpris paa Hjemmemarkedet uanset Kvaliteten, hvorved alle Leverandørerne blev stillet lige paa det engelske Marked. Det var til afgjort Skade for de danske Kvalitetsvarer, at de blev sat til samme Pris som ringere Kvaliteter. Da den fastsatte Maksimalpris desuden var meget kneben tilmaalt, følte dette som en Uretfærdighed mod de danske Kvalitetsvarer. Man kom i økonomisk Henseende i en vanskelig Stilling, idet det engelske Pund veg i Forhold til Dollar. Da den danske Regering besluttede sig til — efter at Kronen havde fulgt £ til 22,40 — at lade Kronen følge Dollar, var det ensbetydende med en Kronehævning paa ca. 10 %, hvilket i Forbindelse med de lave Priser i England gjorde Svineavlen til en meget tvivlsom Forretning, da Kornpriserne som Følge af Krigen viste en stærkt stigende Tendens. Det samlede danske Landbrug protesterede over for Regeringen med det Resultat, at man gik ind i en Tilskudlovgivning til Eksportpriserne, ligesom Staten udbetalte Fragttilskud paa Import af Foderkorn.

Den 28. Marts 1940 afsluttedes et stort Landbrugsforlig, hvorved Landbrugets principielle Krav blev opfyldt, og Retfærdigheden over for Landbruget skete Fyldest. Forliget rummede en Række Bestemmelser om Tilskud til Forhøjelse af Priserne paa Bacon, Smør, Ost og Æg. Men dette kom aldrig til at virke, idet Begivenhederne 8 Dage efter ganske ændrede hele vor økonomiske Stilling.

Begivenhederne den 9. April 1940 afbrød Forbindelsen med det engelske Marked — og alene det tyske blev tilbage. Spørgsmaalet blev herefter ikke, hvor mange Svin vi kunde sælge, men hvor mange Svin vi havde Foder til. Ogsaa her maatte det lollandske Landbrug holde for, idet den Kornaflevering, der maatte gennemføres for at sikre Befolkningens Forsyning med Brød-

korn m. m., beregnedes efter Grundskyld — men denne Gang uden Fradrag, hvilket gav Anledning til fornyet Utilfredshed i Landsdelen.

Afbrydelsen af Forbindelsen mod Vest bevirkede, at meget store Tilgodehavender blev frosset inde i England. Da adskillige Slagterier daarligt kunde undvære disse Penge, maatte Slagterierne laane hos Nationalbanken. Baconudvalget opkrævede derefter 8 Kr. pr. Gris, indtil Laanet var tilbagebetalt, hvilket tog knap et halvt Aar. Slagterierne har altsaa i det første Krigsaar opsparet en Reservekapital, der endnu ikke er disponeret over, og som først er blevet udbetalt i December 1946.

Hele Afsætningen under Krigen foregik gennem Baconudvalget, saaledes at det enkelte Slagteri blot havde at handle efter dettes Direktiver og sende Varerne derhen, hvor Baconudvalget bestemte. Det gjaldt ikke alene Flæsket, men ogsaa Affaldet og Fedtet. Cirkulærer og Skrivelser i en enorm Mængde fulgte gennem de 5 Aar.

Svineproduktionen reduceredes i 1941 til kun at omfatte 37 % af Mængden i 1935; Reduktionen viste sig imidlertid at være for stor, saa det blev muligt at sætte den betydeligt i Vejret Aaret efter, men det blev dog for meget i Forhold til Fodermængderne, saaledes at Besætningerne atter maatte reduceres Aaret efter. I Krigens sidste Aar steg Produktionen atter, saaledes at vi kom paa 77 % af Mængden før Krigen, men kun 65 % af Antallet, idet Svinene, der skulde leveres til Tyskland, var store og fede Svin. Den 5. Maj 1945 standsede Eksporten til Tyskland totalt.

Da Forbindelsen med England skulde optages efter Tysklands Kapitulation, var det med en Størrelse paa Svinene, som ikke var beregnet paa det engelske Marked — ligesom man heller ikke havde nogen Notering at gaa efter. I Løbet af Sommeren blev der dog truffet en Aftale baade om Levering og om Kursen, der blev fastsat til 19,34 pr. £. Prisen var en faktisk Nedsættelse, skønt det hjemlige Prisniveau ikke havde nogen som helst Ten-

dens i den Retning. Det var da heller ikke muligt at levere Bacon'en til denne Pris uden Tab, hvorfor Rigsdagen vedtog en Lov om Støtte til Eksporten, saaledes at der garanteres Producenterne en Pris af 2,59 Kr. pr. kg uanset Klassificering. Prisen var en Nedskæring paa ca. 10 % i Forhold til Prisen, der var gældende den 5. Maj 1945. Denne Nedskæring blev saa meget føleligere, som det danske Prisniveau fortsatte med at stige — og det billige, udenlandske Korn, som man havde haabet paa vilde komme, saaledes at Produktionsomkostningerne vilde falde, ganske udeblev. Denne Prispolitik gav imidlertid ikke de vestlollandske Landmænd større Lyst til at optage Svineavlen.

Efter Krigen indtraadte imidlertid en ganske ny Situation, idet Markederne ikke var frie. For Medlemsskab af de Forenede Nationer er det en Betingelse, at alle Medlemsstaterne skal have samme Adgang til Køb til samme Priser, medmindre særlige Forhold gør sig gældende. De Forenede Nationer har nedsat en Komité, »Combined Food Board«, der foretager Fordelingen af Overskudsproduktionen af Levnedsmidler til de Stater og Pladser, hvor der er Mangel paa Fødevarer. Ved Forhandling med denne Komité har Danmark faaet Lov til at forsyne de gamle Kunder — og i begrænset Omfang ogsaa nye, der til Gengæld kan levere os nødvendige Varer.

Den gamle Praksis om Efterspørgsel og Pris eksisterer heller ikke længere; Maksimalpriser og Restriktioner behersker endnu de forskellige Markeder — og hvorledes Fremtiden vil forme sig for Afsætningen af den danske Landbrugsproduktion, ligger ganske skjult, da en Mængde uberegnelige Faktorer kan spille ind, men den særdeles kraftige Landbrugspolitik med Statsstøtte til Eksporten, der drives saavel i Australien som i Kanada i Forbindelse med de engelske Anstrengelser for at ophjælpe en hjemlig Storproduktion af Landbrugsprodukter, gør ikke Udsigterne lyse for de danske Landbrugsprodukter paa Verdensmarkedet.

Slagteriet passerede 25-Aarsjubilæet i Skyggen af den forrige Verdenskrig, hvis Virkninger da stadigt sporedes — og som det tog mange Aar at komme over.

Slagteriet var imidlertid gennem Krigsaarene blevet godt konsolideret, saaledes at man kunde tage fat paa den meget krævende Opgave at faa Slagteriet moderniseret og udvidet, saa det blev i Stand til at behandle de store Mængder Svin, man regnede med vilde blive Resultatet, naar Krigens Følger var overstaaet. Disse Moderniseringer og Ombygninger, der omfattede Svalehal, Kølerum, Saltkælder og Dræningsrum, tog man fat paa i 1923 — og de resulterede i Virkeligheden i et omtrent helt nyt Slagteri. Finansieringen ordnedes gennem de lokale Pengeinstitutter, først og fremmest Landbostandens Sparekasse, der nu blev Svineslagteriets Pengeforbindelse.

Det var en Forbedring af Eksportforholdene, da Det Forenede Dampskibsselskab fra 1923 begyndte en Eksportrute fra København, beregnet paa de øst-danske Svineslagterier.

Den engelske Transportstrejke i 1925 generede den danske Eksport ganske betydeligt, da Flæsket ikke kunde aftages saa hurtigt i de engelske Havne, som man var vant til. Nakskov Slagteri undgik ogsaa ved denne Lejlighed at lide Tab, idet man kom ind paa at sende Flæsket over i smaa Partier med mindre Dampere direkte fra Nakskov. Det hjalp naturligvis ogsaa lidt paa Forholdene, at det tyske Marked atter begyndte at faa Be

tydning for Affaldsprodukterne, selv om Priserne i Tyskland virkede hindrende for et større Salg paa Grund af de høje tyske Toldsatser.

Da den engelske Transportstrejke var vel overstaaet, indsaa Det Forenede Dampskibsselskab, at der var rigeligt med Varer fra Nakskov til, at det kunde betale sig at hente disse i Nakskov. Selskabet etablerede derfor en Forbindelse fra Nakskov Havn til København, hvor Varerne blev omladet til Eksportbaadene, der gik direkte til England. Dette betød, at Slagteriets Produkter kom en Dag før til England.

De urolige Pengeforhold i Tyvernes Begyndelse maatte paavirke Prisudviklingen i en uheldig Retning. Kronekrisen med dens Virkninger fik saaledes til Følge, at Slagteriet i 1924—25 indtjente hele sit Overskud i Løbet af Aarets sidste 3—4 Maaneder — og dog var Svineavlen den Del af Landbrugsproduktionen, der betalte sig bedst. Formanden karakteriserede den som »Landbrugets Redningsplanke«. De store Ombygninger var netop blevet gennemført, da Krisens Virkninger begyndte at gøre sig gældende. Det var derfor heller ikke mærkeligt, at der paa den følgende Generalforsamling rejste sig Røster om, at Slagteriet »byggede sig fordærvet«, hvortil Formanden svarede, at selv om Ombygningen havde kostet 377,000 Kr., var hele det nye Anlæg dog kun bogført til en Værdi af 285,000 Kr., idet man havde brugt Reservefonden til dette Formaal. Og Formanden sluttede: »Skulde et Slagteri med 1800 Andelshavere og med en Omsætning paa mellem 6 og 7 Mill. Kr. ikke kunne klare et Beløb paa 285,000 Kr.? Det var ikke engang saa meget, som mangt et Andelsmejeri stod til med en meget mindre Omsætning.« Kritikken forstummede — og man blev faa Aar efter glade for, at denne Ombygning fandt Sted, mens Tid var.

I de første Aar var det en Begivenhed, naar en Andelsperiode udløb. Hvor mange vilde melde sig ud? I de senere Aar har

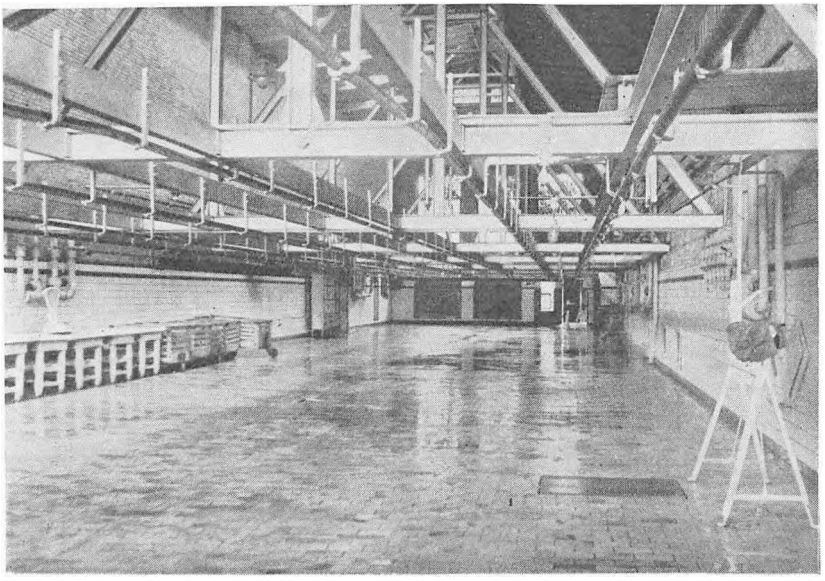

Slagtehallen

Slagtehallen

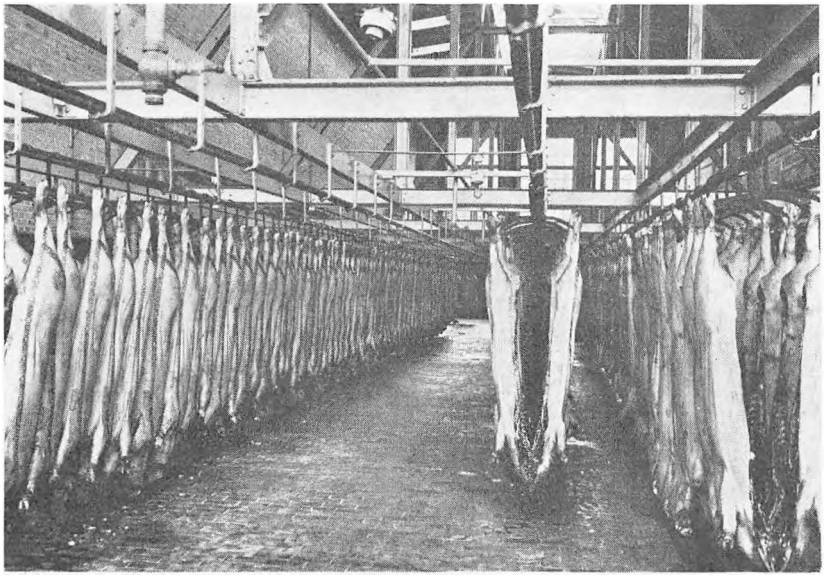

dette Spørgsmaal helt mistet sin Betydning, da samtlige Landboere er enige om, at Andelssvineslagteriet kan man ikke undvære. Det virkede derfor ogsaa lidt overraskende ved den fjerde Periodes Udløb, at 82 Andelshavere meldte sig ud; de 19 havde dog ikke leveret Svin i flere Aar; af de øvrige 63 vendte de fleste tilbage til Slagteriet; men dog manglede nogle af Slagteriets bedste Leverandører, som Slagteriet med Beklagelse saa gaa andre Steder hen.

Først i 1926 forsvandt de sidste engelske Restriktioner, idet hver Baconside hidtil skulde ledsages af en Attest, hvilket følte meget generende, og der blev atter fri Import, hvilket var en stor Lettelse i Afsætningsforholdene.

Allerede i 1922 begyndte Slagteriet at indkøbe Pattegrise, der senere blev solgt til Andelshaverne under forskellige Vilkaar, da der var stor Mangel paa Penge hos Landmændene; disse Kontraktsvin var stærkt medvirkende til at sætte Svineproduktionen i Vejret paa Vestlolland, og det var meget store Mængder, der i Aarenes Løb blev opkøbt og solgt til de vestlollandske Landmænd.

Da Kontraktsvinene vandt almindelig Udbredelse, blev Opkøberne særlig interesseret i disse Dyr — og Formanden maatte ved den aarlige Generalforsamling udtrykke sin Beklagelse over, at netop de bedste Svin blev unddraget Slagteriet.

Det gunstige Resultat med Kontraktsvinene var ogsaa fremkaldt af de stigende Priser paa det engelske Marked. Stigningen skyldtes alene Landmændenes forøgede Interesse for denne Produktionsgren. Alene i Aaret 1927—28 steg de aarlige Slagtninger paa Nakskov Slagteri med 41½ % — i den øvrige Del af Landet var Stigningen 33 %. Slagteriet kom saaledes til at behandle det største Antal Svin, det hidtil havde modtaget — ligesom Landets øvrige Slagterier. Man havde dog ikke naaet Maksimum, idet Aaret 1928 bragte en yderligere Stigning paa 6,7 % — for den øvrige Del af Landet var Stigningen 5½ %.

Direktørskiftet i 1925 gav sig naturligvis ogsaa Udslag i, at nye Veje blev betraadt. Kreaturslagtningerne, der var ophørt, blev genoptaget i 1926, idet man haabede paa, at Andelshaverne vilde sælge deres Kreaturer gennem Slagteriet, som herved fik endnu en Produktionsgren at arbejde med, naar de skiftende Konjunkturer bragte Nedgang i Svineslagtningerne.

Slagteriet optog i 1929 Produktionen af Konserves, som i Aarenes Løb har vundet et godt Marked hos Forbrugerne, der har fundet Behag i Konserves'en med de røde Horn paa Etiketten, og Formanden har utrætteligt paa den aarlige Generalforsamling lagt Andelshaverne paa Sinde at faa den indført til Salg gennem Brugsforeningerne og Købmændene.

Slagteriet havde saaledes flere Strenge at spille paa, da Verdensprisfaldet i 1930 naaede Danmark med det katastrofale Prisfald paa Landbrugsprodukterne, saaledes at Svineavlen stod i Fare for at blive direkte tabsgivende. At det første Kriseaar alligevel sluttede med et positivt Resultat, skyldtes alene Aarets første Maaneder. Nakskov Slagteri havde i det gode Halvaar modtaget ca. 20,000 Svin, der havde givet den Fortjeneste, der blev for hele Aaret, hvorfor Efterbetalingen ogsaa blev meget lille. En medvirkende Aarsag hertil var ogsaa de meget uregelmæssige Leveringer, idet man ved flere Lejligheder maatte tage Overarbejde for at faa Svinene slagtet.

Krisen, der begyndte i Efteraaret 1930, fortsatte i de følgende Aar, saaledes at Fremtidsudsigterne blev ganske fortvivlede, og der var ingen Lysning at øjne noget Steds. Aaret 1931 var saaledes det vanskeligste Aar for dansk Landbrugsproduktion siden Aarhundredskiftet. Alle var enige om, at et af Midlerne til at faa en rentabel Drift frem var at faa mere ud af Svinene; intet maatte gaa til Spilde. Nakskov Slagteri kom derfor ind paa en bedre Udnyttelse af Affaldsprodukterne, der resulterede i Oprettelsen af Fabrikken Trio i Sakskøbing. Slagteriets Formand redegjorde

paa den aarlige Generalforsamling indgaaende for den kritiske Situation. Han fastslog, at den produktionsmæssige Side var i saa god Orden, som man kunde ønske og tænke sig. Landmændene drev et meget omhyggeligt Avlsarbejde, der hvilede paa de Erfaringer, der var indhøstet gennem Forsøgsstationerne, ligesom Dyrenes Kvalitet takket være Avlscentrernes Arbejde var den bedst tænkelige til Produktion af Bacon; Konsulenter stod til Landmændenes Raadighed med Vejledning, hvor det maatte ønskes. Paa dette Omraade var der sikkert intet nyt at hente. Derimod kunde der sikkert gøres mere ud af den handelsmæssige Side af Slagteriernes Organisation. Man havde været for optaget af det engelske Marked og ikke skænket de sekundære Markeder tilstrækkelig Opmærksomhed, hvorfor Produktionen alene havde været indrettet efter det engelske Behov. Man havde ligefrem overdænget England med Flæsk, saa Priserne maatte falde saadan, at man ligefrem forærede den halve Gris bort, hvergang man solgte en Gris. Overskudsproduktionen maatte afsættes paa andre Markeder, hvorved Priserne vilde blive stabiliserede paa Hovedmarkedet — og Svineavlen vilde blive rentabel. Overskudsproduktionen maatte da behandles i Overensstemmelse med de forskellige Markeders Krav, idet Baconbehandlingen var en Specialitet, som Englænderne var ene om at synes om. Opskæringen af Svinekroppene var muligvis Vejen frem. Flere Slagterier maatte da gaa sammen om Opgaverne, thi ellers vilde man ikke opnaa de Fordele, der netop skulde naas for at give Fortjeneste. Det var disse Tanker, der laa bag ved det Samarbejde, som Stiftets tre Slagterier indledte med Oprettelsen af Fabrikken »Dana« i Nykøbing. Formanden henviste ogsaa til, at det amerikanske Fedt havde et solidt Marked forskellige Steder i Europa. Der skulde ikke være noget i Vejen for, at danske Slagterier skulde kunne tage Konkurrencen op med Amerikanerne, der helt dominerede Fedtmarkedet i Aarets 9 Maaneder, naar Sagen blev grebet rigtig an. Nakskov Slagteri gik derfor

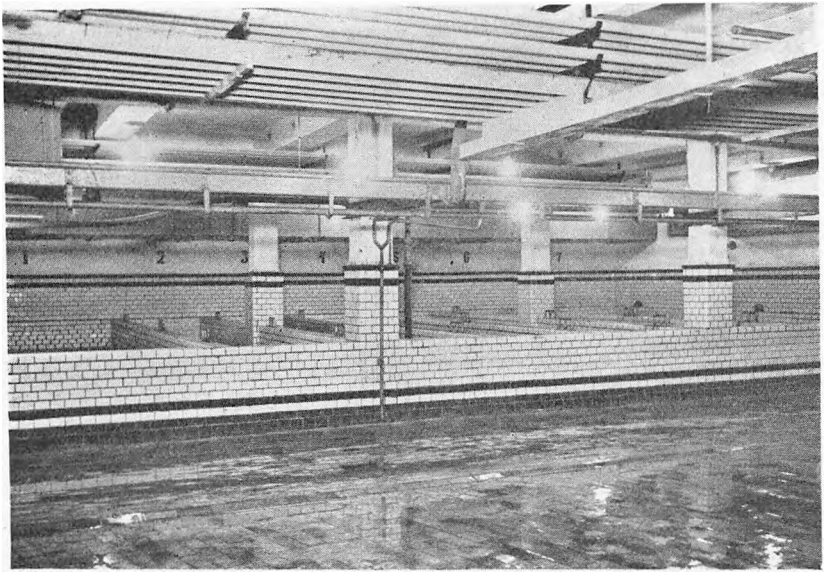

Saltkælderen

Pølsemageriets Saltkælder

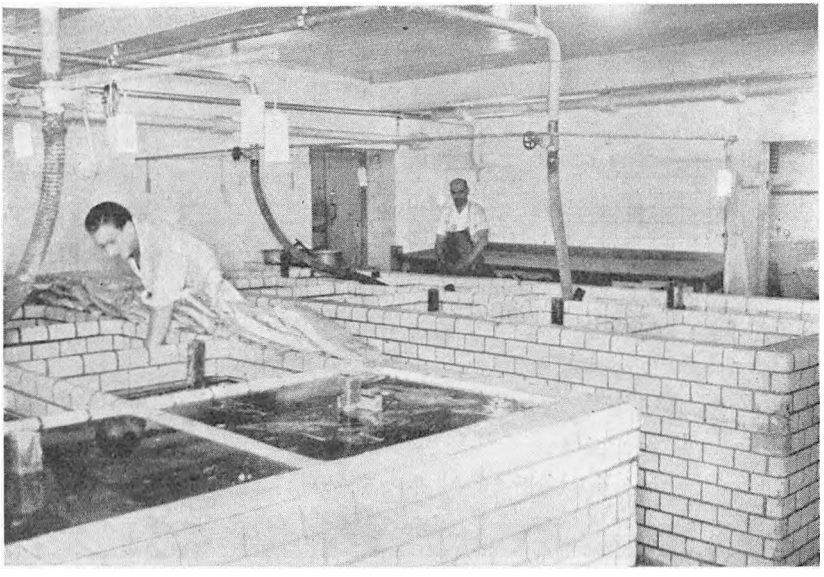

ind i et Samarbejde med en Række sjællandske Slagterier om et Fedtraffinaderi i Masnedsund.

De danske Landmænd havde hidtil holdt paa den frie Samhandel, men Afspærringspolitikken, der blev drevet rundt om i Verden, umuliggjorde en saadan Politik. Der fremkom da en Brydning indenfor Landbruget mellem de Landmænd, der stadig hyldede de gamle Anskuelser, og de, der sluttede sig til den af L. S. ønskede Linie. Det bevirkede, at Generalforsamlingerne de følgende Aar ofte blev præget af stærk Valgkamp, hvor Kritik og Debat drev Parterne over i skarpere Standpunkter end billigt var. Brydningen kom særligt til Udtryk paa den ordinære Generalforsamling i 1933, idet Spændingen mellem den nye og den gamle Opfattelse resulterede i, at Formanden, der var Tilhænger af det hidtil prøvede System med, at det danske Landbrug skulde holde sig til den frihandelsvenlige Retning og indrette Produktionsforholdene efter de skiftende Verdenspriser, ikke vilde gaa ind paa den af L. S. ønskede aktive økonomiske Politik. Det var i og for sig ikke Formandens Arbejde i Slagteriets Tjeneste, man var utilfreds med, men hans Syn paa Slagteriets Muligheder for at spille en Rolle i denne Politik. Andelshaverne, der ønskede, at Slagteriet skulde gaa med ind i det aktive Arbejde, var imidlertid i Flertal — og Formanden maatte vige Pladsen. Det var i Virkeligheden et Systemskifte, der her fandt Sted. Hidtil havde Andelsvirksomhederne været hævet over baade politiske og økonomiske Strømninger og blot interesseret sig for Produktionen i alle dens Former, nu ønskede man, at disse ogsaa skulde tage sig af de økonomiske Forhold og søge at gøre deres Indflydelse gældende paa det handelspolitiske Omraade. Det var derfor, at man i disse Aar kunde høre Røster hæve sig for Produktionsstrejke o. l. for at fremkalde en tilfredsstillende Løsning af de for Landbruget livsvigtige Produktionsforhold. Det var i og for sig ikke Maalet man var uenige om, men Midlerne, der skulde anvendes. Uroen bredte sig til Slagteriets interne Forhold, hvil-

ket gav sig Udslag i en ekstraordinær Generalforsamling i Marts 1934, hvor man krævede Oplysninger om Datterselskabernes Drift og Regnskaberne, idet man frygtede, at Slagteriet ved disse Engagementer var blevet bundet for stærkt, og at det havde svækket Slagteriets økonomiske Grundlag. Revisionen viste imidlertid, at Slagteriet, trods Datterselskaberne, var et sundt og i økonomisk Henseende solidt funderet Foretagende.

Da Priserne i det følgende Aar bedredes væsentligt som Følge af de indførte Ordninger — der fulgte efter Kanslergadeforliget — faldt Stemningen atter til Ro — selv om Datterselskaberne stadig var en Kilde til Nervøsitet. Men i denne Forbindelse maa man ikke glemme, at Tiderne var ganske ekstraordinære, og at de krævede Forsøg og Nydannelser, der alle kostede Penge. Erfaringerne maatte indhentes — og de blev indhentet. Langt bedre var det at prøve paa at finde nye Veje, fremfor at lade staa til og lade andre tage de Muligheder, der eventuelt maatte have vist sig.

I 1934 skiftede Slagteriet Direktør, idet Direktør Møller Simonsen overtog Ledelsen af Nykøbing Slagteri, hvorefter Slagteriets hidtidige Bogholder, H. Madsen, blev Direktør for Nakskov Slagteriet. Dette Direktørskifte blev Indledning til et Samarbejde mellem de to Slagterier, som de begge havde Fordel af, da det skete i en Tid, hvor daarlige økonomiske Vilkaar for Landbruget havde vakt en stærk Trang til Samarbejde og Sammenhold mellem Landmændene.

Overskudsproduktionen af Svin gav sig Udslag i, at Andelshaverne nu kunde faa udleveret halve Grise til eget Brug.

Ved Generalforsamlingen i Februar 1936 vedtog man at henlægge 50 Øre pr. Svin i de kommende 5 Aar til Imødegaaelse af uforudsete Udgifter, og til Imødegaaelse af den Usikkerhed, der prægede hele det økonomiske Liv; takket være denne Foranstaltning kom Slagteriet til at staa som et af de bedste i økonomisk Henseende.

Begrænsningerne i den engelske Import fra Februar 1932 maatte faa afgørende Indflydelse paa Svineslagteriets Produktion. Mange Kræfter var i de forløbne Aar ofret paa at oparbejde et Svinehold, der svarede til de vestlollandske Muligheder. Nu skulde man til at modarbejde det, man havde faaet oprettet. Det viste sig da ogsaa ret hurtigt, at Produktionen ikke reduceredes i det nødvendige Omfang, hvorfor man ved Lov af 2. Februar 1933 indførte Kortsystemet og skabte en virkelig Nedgang i Antallet af de Svin, man kunde forvente afsat til Eksportpriserne. For Vestlolland var Nedgangen kun 14,9 %, for det øvrige Land 23,2 %; Aarsagen hertil var, at der her paa Egnen næsten ikke fandtes Svinefabrikker. Disse Svinekort var tænkt som en rent midlertidig Foranstaltning, men Tiden skulde vise, at det blev en langvarig og besværlig Historie; men takket være denne Kortordning blev Svineproduktionen en af de Landbrugsproduktioner, der virkelig gav Fortjeneste. Kortene blev derfor hurtigt et vigtigt Omsætningsmiddel, der var eftertragtet af alle Svineavlere.

Paa Vestlolland viste det sig imidlertid, at Andelshaverne ikke udnyttede deres Kort fuldt ud, idet det Antal Svin, der modtoges paa Slagteriet, ikke nær svarede til det Antal Kort, der var udleveret af de lokale Svinereguleringsudvalg. I 1936 kunde Formanden saaledes fastslaa, at der manglede 17,700 Svin til Stiftets Slagterier, hvilket var ensbetydende med en Omsætningsnedgang paa ca. 2 Mill. Kr. Disse Oplysninger stimulerede Andelshaverne til selv at beholde deres Kort, saaledes at der Aaret efter leveredes lidt flere Svin til Nakskov Slagteri.

Da Handelen med Svinekort var en ganske legal Handel, optog Slagteriet dette Arbejde for Andelshaverne ved at være Mellemled mellem de Andelshavere, der i det givne Øjeblik havde for mange og de, der havde for faa Kort. Det var imidlertid ingen let Opgave at løse, da Kortenes Gyldighedsperiode hyppigt blev forandret af Hensyn til det engelske Markeds Muligheder. Senere

købte Slagteriet ligefrem Kortene og solgte dem videre til de »officielle Kurser« til Andelshaverne. Det var mange Tusinde Kort, der i Aarenes Løb blev handlet ad denne Vej, hvorved Slagteriet sikrede sig, at Svinene blev opfedet i Stiftet og leveret til Andelsslagterierne.

Nedgangen i Svinetallet blev efterhaanden saa følelig, at Slagteriet kun havde Halvdelen af Slagtningerne i 1932. Da Krigen med dens Afspærringer tvang det danske Landbrug ind paa Selvforsyningens Vej, maatte det lollandske Landbrug aflevere Korn i Forhold til Ejendomsskyldvurderingen — men nu fuldt ud — ikke med Fradrag, som da Svinekortene skulde uddeles — hvorfor Kornafleveringspligten, i Forbindelse med de frie Priser for »Frihandelskornet« — satte meget snævre Grænser for baade Lysten og Mulighederne for et større Svinehold. Resultatet udeblev heller ikke. Svineslagtningerne paa Nakskov Slagteri faldt for hvert Aar under Krigen, saaledes at der maatte optages nye Produktioner for at holde Virksomhedens Arbejdere beskæftiget.

Kreaturslagtningerne blev her et meget værdifuldt Supplement, der baade gav Arbejde og forsynede de tomme Forretninger med Oksekød. Alene 1943 bragte en Nedgang i Slagtningerne paa 53 % i Forhold til Aaret før, og Aaret efter kom man endnu længere ned, saaledes at Slagteriet blev det Slagteri i Landet — efter Rønne — der havde haft den største Nedgang i Svineslagtningerne. En medvirkende Aarsag hertil var nu ogsaa den Reduktion af Kvægbesætningerne, der var en Følge af de strenge Vintre, der ødelagde en Del Græsmarker, ligesom mange Landmænd benyttede de gode Priser paa Oksekød til at »rense« Besætningerne for Tuberkulose ved at udskifte hele Besætningen. Mangelen paa Arbejdskraft netop til Pasning af Kreaturer var ogsaa medvirkende Aarsag til Besætningsreduktionerne, der medførte en Nedgang i Mælkeproduktionen; Mælkekondenseringsfabrikken aftager ogsaa store Mængder Mælk, som den anvender fuldt ud. Landmændene faar derved mindre Skummet-

Tørveskure

mælkemængder end i andre Landsdele, hvilket har paavirket Svineavlen i væsentlig Grad.

De meget smaa Slagtninger bevirkede, at Slagteriet i visse Perioder ikke engang var i Stand til at forsyne Oplandet med det nødvendige Flæsk, og Hjemmemarkedets Forsyning fremkaldte store Vanskeligheder, hvor det især kom til at knibe med Flæsk og Fedt. Slagterierne maatte aflevere en Del af den ringe Produktion til Hovedstadens Forsyning, saaledes at Byen og Oplandet langt fra fik det, der var tilstrækkeligt til normalt Forbrug, hvorfor en Rationeringsordning blev gennemført.

De smaa Slagtninger gjorde det vanskeligt at holde Slagteriet i Drift alle Ugens Dage — hvorfor Arbejdsfordelingen blev anvendt, og Arbejdet blev samlet paa nogle faa Ugedage, hvilket nedbragte de efterhaanden meget betydelige Driftsudgifter, især

til Brændsel. Slagteriet maatte ligesom alle andre Virksomheder anvende indenlandsk Brændsel i meget store Mængder; til at huse de mange Læs Tørv, der her blev Tale om, maatte man opføre en hel Tørvelade paa den gamle Kirkegaards Grund, som man fik Tilladelse til at benytte til dette Formaal.

Under Indtryk af de Ødelæggelser, der fulgte i Krigens Spor, ogsaa i vort Land, førte Slagteriet en meget kraftig Afskrivningspolitik, saaledes at Slagteriet blev ganske afskrevet i Løbet af Krigen. Det medførte nogen Kritik fra Andelshavernes Side, idet man fremhævede, at de Andelshavere, der ikke leverede Svin til Slagteriet, derved opnaaede en Fordel. Slagteriet opnaaede imidlertid herved at komme til at staa usædvanlig godt rustet til at tage imod, hvad Tiden maatte bringe i økonomisk Henseende — det var konkurrencedygtigt og velkonsolideret — ikke hæmmet i sine Dispositioner.

Slagteriet havde før Krigen planlagt forskellige Udvidelser, der imidlertid blev stillet i Bero, men da Freden kom, besluttede man sig til at gennemføre disse Planer. Det var først og fremmest en Modernisering og Udvidelse af Slagteriets Administrationsbygning, der har bevaret sin Skikkelse gennem samtlige 50 Aar uden Ændringer. En Række Forandringer i Arbejdernes Lokaleforhold er ligeledes blevet gennemført.

Administrationen af et Slagteri prægedes i disse Aar af de Bjerge af Skrivelser og Cirkulærer, der strømmede ind til Ledelsen, og hvorefter man havde at rette sig, hvis ikke noget slemt skulde ske. Dertil kom talrige Skemaer og Indberetninger om Drift og Afsætning og Fordeling af Produktionen m. m. samtidig med at Slagtningerne naaede et Minimum, de ikke havde været paa siden 1918—19. Slagtningerne i det første Fredsaar naaede saaledes kun 49 % af Produktionen i 1939 — og kun 1341 Andelshavere leverede Svin til Slagteriet. Eksport kunde der ikke blive meget af med de smaa Mængder, der stod til Raadighed. Dog er der visse Tegn, der tyder paa, at Jubilæumsaaret skal

bringe en Bedring i Tilstandene. Slagteriet haaber naturligvis paa, at der ikke skal gaa mange Aar, før der er fuld Beskæftigelse hele Ugen og Aaret rundt i alle de mange Afdelinger, der efterhaanden er knyttet til Landmændenes Andels Eksport-Slagteri i Nakskov.

50 Aar er gaaet, siden Erhardt Frederiksen m. fl. tog Slagterisagen op paa Vestlolland. De havde tænkt sig et solidt, lille Slagteri. Hvis de i Dag aflagde Slagteriet et Besøg, vilde de kun genkende Administrationsbygningen — ellers er alt forandret. Mange Ting er sket siden da. To Verdenskrige har raset, Priserne har været gode og usædvanligt daarlige — Slagteriet har været ude for Storme — men det har aldrig været i Vanskeligheder. Mange Strenge er der paa Buen, og hver Streng giver Styrke. Svineslagtninger, Kreaturslagtninger, Kaninslagtninger, Æblepulp og Æblemost, Konserves, Paalæg og Pølser, er Produktioner og Varer, der i Dag karakteriserer Landmændenes Andels Eksport-Slagteri og giver Indtryk af den *Grundighed*, hvormed der arbejdes inden for et dansk Andelsslagteri, hvor intet mere gaar til Spilde.

Kreaturslagtningerne.

Slagtningen af Kreaturer var som omtalt paabegyndt allerede ved Slagteriets Begyndelse, og i en Aarrække foregik disse Slagtninger ogsaa i et tilfredsstillende Omfang. men efterhaanden som Svineslagtningerne tog et stedse større Omfang, svandt Interessen for denne Virksomhed. Da Forholdene i 20-erne blev kritiske for Landbruget som Følge af Kronekrisen, fik man atter Øje for de Muligheder, der laa i Kreaturslagtningerne, idet Pølsemageriet havde et stadigt stigende Forbrug af Oksekød. Nakskov Andelseksport Slagteri begyndte derfor i 1926 paa Kreaturslagtningerne, der hurtigt fik et solidt Omfang, idet Landmændene indsaa deres Fordel ved at sælge Kreaturer gennem Slagteriet, fremfor til de lokale eller omrejsende Opkøbere.

I 1934 blev det imidlertid af Autoriteterne forbudt at have Kreaturslagtningerne paa Svineslagteriets Omraade, hvorfor man indrettede en særlig Afdeling til dette Formaal; Bestemmelserne gik nemlig ud paa, at hverken Okse- eller Kalvekød maatte komme ind paa de Omraader, hvor der var Svinekød, for at der ikke skulde være Lejlighed til at blande de to Kategorier sammen.

Det viste sig hurtigt, at det var en god Afdeling, Slagteriet havde faaet oprettet, thi da Svineslagtningerne i 30-erne sank, aabnede der sig et godt Marked for Oksekødet.

Gennem A/S Doke blev der afsat en Del Kødkager, der var beregnet til den nære Orient og det fjerne Østen. Man mødte her den Vanskelighed, at der skulde tages visse religiøse Hensyn ved saavel Slagtedyrenes som Kødets Behandling — før det kunde bruges til Menneskeføde. Det var dog kun smaa Mængder, der gik den Vej. Der blev eksporteret Oksekød til adskillige europæiske Lande, men Hovedmarkedet blev dog Tyskland. I det sidste Fredsaar naaede man op paa 7,402 Stk. Kreaturer, Heste, Kalve og Lam; der var dog i dette Aar særlig mange Kassationer paa Grund af Mund- og Klovsyge. I Februar 1939 blev Slagteriets Kreaturslagteri kasseret af de veterinære Myndigheder. Det kom ikke som nogen Overraskelse for Slagteriets Bestyrelse, idet man gennem de sidste Aar havde arbejdet paa Dispensationer. Nu var det imidlertid Slut. Slagteriet maatte derfor se sig om efter en egnet Grund til dette Formaal, hvis denne Virksomhed skulde fortsætte, der var nemlig ikke Mulighed for at faa Plads dertil paa det Omraade, Slagteriet raadede over.

Det traf sig saa heldigt, at Nakskov Kommune overvejede at bygge et nyt offentligt Slagtehus. Det gamle Slagtehus, hvis Opførelse, som tidligere nævnt, var den direkte Aarsag til Slagteriets Stiftelse, ligger lige op til Slagteriet — og vilde være en fristende Udvidelse for dette. Slagteriets Bestyrelse og Byen blev hurtigt enige om Betingelserne, og en ekstraordinær Generalforsamling vedtog ogsaa Købet, skønt forskellige advarende Stemmer havde

løftet sig imod — en ny Krig rasede, ingen vidste, hvad den bar i sit Skød.

Slagteriet fik derved en haardt tiltrængt Udvidelse. Købesummen var 150,000 Kr. for Grund og Bygninger. Grunden er paa 4524 m^2 eller $6^1/_2$ Skæppe Land. Slagtehusets Slagtehal vilde være velegnet til Kreaturslagteri, idet Slagtehallen havde et samlet Gulvareal paa 357 m^2 mod det gamle Kreaturslagteris 49 m^2.

Overtagelsen skulde finde Sted den 1. April 1940. Det skete ogsaa, men Krigens Udbrud og de dermed følgende Vanskeligheder havde bevirket, at Nakskov Kommune ikke havde faaet opført noget nyt Slagtehus til Byens Slagtere, hvorfor Kommunen maatte leje Lokalerne hos Svineslagteriet, saaledes at Byens Slagtere og Svineslagteriets Kreaturslagtninger fortsætter Virksomheden i den samme Bygning, ogsaa efter at Slagteriet er blevet Ejeren. Overtagelsen af det offentlige Slagtehus blev en Fordel for Slagteriet, der opnaaede den ønskede Udvidelse paa et Tidspunkt, da Dyrtid endnu ikke havde sat ind. Kreaturslagtningerne kan nu foregaa under betryggende Former og under gode Pladsforhold — uden Udvidelser af nogen Art. 7393 Stykker Kreaturer, Heste, Kalve og Lam var Resultatet af Slagtningerne i Aaret 1939—40, og en stadig Stigning i Antallet gør sig gældende, da Tyskland med den hidsige Oprustning og Krigsforberedelse i Løbet af 1939 blev en stadig større Kunde for Produkterne fra Kreaturslagtningerne, ligesom der blev foretaget en betydelig Eksport af Brugskreaturer til Tyskland.

Fra 1. Januar 1943 skulde al Kreaturhandel være under Kontrol af Statens Kødforsyningsudvalg. Alle Dyr, der ønskedes solgt enten til Slagtning eller til Eksport, skulde anmeldes til dette Udvalg, hvorefter de skulde samles i dertil indrettede Samlestalde eller paa Slagterierne, der havde Kreaturslagterier. Her skulde Dyrene synes og vurderes af Opkøbskommissioner, inden Tilladelse til Slagtning eller Eksport blev givet, og Prisen fastsat.

Der blev ogsaa mindre og mindre af Oksekød til Eksport,

Pølsemageriet

Pølsemageriet

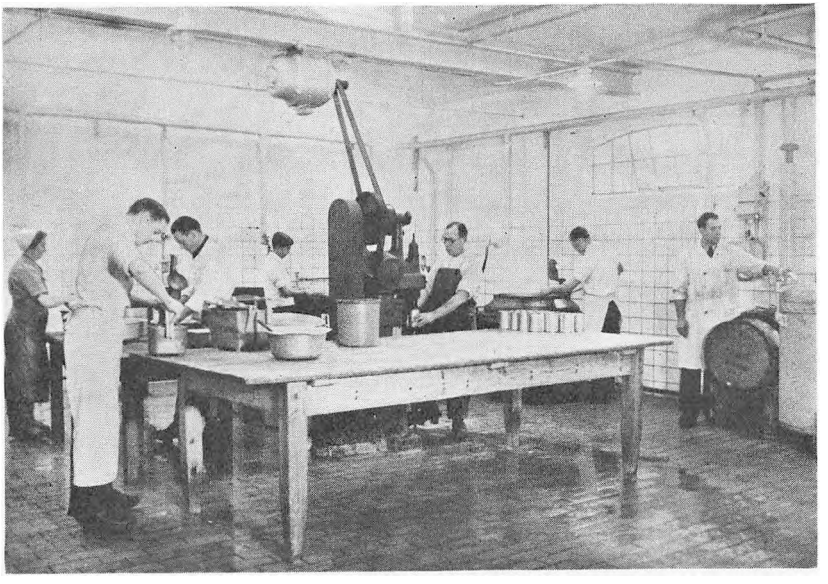

efterhaanden som Krigen trak i Langdrag, og Svinetallet gik saa langt ned, at der ikke var Flæsk nok til Hjemmemarkedets Forsyning. Men da Landet behøvede Import af Raavarer for at holde Industrien og Produktionen nogenlunde i Gang, maatte der eksporteres, og Hjemmeforbruget skæres ned til et Minimum.

Kampen mod Svinetuberkulosen.

Da den første Verdenskrigs Vanskeligheder var overstaaet, viste det sig, at der desværre var sket en Forringelse af Svinenes Kvalitet, idet Tuberkulosen, der har været bekæmpet med stort Held i Aarene op til 1914, havde vundet betydeligt Terræn. Slagteriet maatte derfor tage en energisk Kamp op for at belære Andelshaverne om, hvorledes denne Plage blev undgaaet. Der afholdtes ikke en Generalforsamling, hvor Formændene ikke fremhævede Faren ved denne Sygdom, der saa ofte var Aarsag til Sekundasvin eller endog kasserede Svin. Det viste sig at være særlig galt paa Vestlolland, idet Nakskov Slagteri mødte med den højeste Kassationsprocent af denne Aarsag; den var saaledes i 1922 ikke mindre end 8,7 %. I Forbindelse med den aarlige Generalforsamling i 1927 lod Slagteriet derfor holde et Foredrag om Svinetuberkulosen, hvori det oplystes, at Nakskov Slagteris Andelshavere aarligt havde et Tab paa ca. 30,000 Kr. paa denne Konto — for hele Landet var det omkring 2 Mill. Kr. Svinetuberkulosen kunde godt findes hos enkelte Individer i en Søskendeflok — de havde faaet Smitten i sig, mens de andre var gaaet fri. Smitten kunde kun komme fra Kvæg og Høns, naar Besætningen iøvrigt var ren. Slagteriet indførte da den Praksis paa Foden af Kassationsattesten at lade paatrykke en Vejledning til Bekæmpelse af Svinetuberkulosen.

Paa den aarlige Generalforsamling drog Formanden atter til Felts mod Smittebærerne: Høns og Duer, som maatte bandlyses fra Svinestaldene, der maatte være lyse og luftige, hvorfor Pavil-

lonsystemet anbefaledes til Søerne med Smaagrise. Sygdommen kunde heller ikke naa at udvikle sig, hvis Fedningen skete med tilstrækkelig Energi, saa Dyrene blev slagtefærdige i Løbet af ca. 5—6 Maaneder.

Det viste sig imidlertid vanskeligere denne Gang at komme Sygdommen til Livs end før forrige Verdenskrig, hvilket utvivlsomt staar i Forbindelse med de usædvanligt daarlige Tider, Landbruget gennemlevede i 30-ernes Begyndelse, der var ganske simpelt ikke Raad til nogen som helst ekstra Foranstaltning. Resultatet udeblev heller ikke; i 1934 var Tuberkulosen Aarsag til 80 % af Kassationerne. Det blev naturligvis ikke bedre ved Konstatering af, at ca. 90 % af Hønsene var Smittebærere, hvilket øjensynlig var Grunden til, at alt Arbejde paa at bekæmpe Svinetuberkulosen syntes ganske spildt — eller i hvert Tilfælde uden Resultat.

Den 9. April satte Skel — ogsaa i Svineavlen. Det blev ikke længere nødvendigt at klassificere Flæsket efter de samme strenge Metoder som før — ogsaa sekunda Produkterne var der Brug for. Den almindelige Mangel paa de almindeligste Livsfornødenheder, Materialeknaphed vanskeliggjorde Kampen mod Tuberkulosen, men om den vandt nyt Land under Krigen kan endnu ikke siges, da Besætningsreduktionerne naturligvis samtidig satte en meget snæver Grænse for dens Udviklingsmuligheder.

Svineavlen i de sidste 25 Aar.

Selv om Fremgangen efter forrige Verdenskrig var stor, forudsaa man dog fra Slagteriets Ledelses Side, at denne Stigning kun var et ret forbigaaende Fænomen, saa hvis man ønskede en virkelig stabil Fremgang for Svineavlen, maatte Slagteriet her gøre en Indsats. I Aaret 1922 forsøgte Slagteriet sig med at udstationere Pattegrise hos Andelshaverne. Slagteriet havde modtaget Anmodninger om 3220 Pattegrise, der alle blev anbragt paa nær 10,

fordi Andelshaverne til disse havde disponeret paa anden Maade, da Leveringen var trukket lidt ud. Det viste sig at være et godt Skridt i den rigtige Retning, for kun 1,7 % af disse udstationerede Svin blev »Udsættere«.

Men da mange — især Smaabrug — hverken selv havde Foder eller Plads til selv at lægge Grisene til, fortsatte Slagteriet med at skaffe Andelshaverne gode Pattegrise, der var velegnede til Baconfremstillingen. I 1939 leveredes der saaledes 3559 Stk. Kontraktsvin til Andelshaverne.

Svineavlscentrerne arbejdede sig hurtigt frem til at forsyne Stiftet med det nødvendige Avlsmateriale. Nakskov Slagteris Fremavlsteder solgte saaledes i 1922 af Landracen 18 Orner og 11 Søer og af Yorkshireracen 139 Orner og 283 Søer. Men da det hurtigt viste sig, at det ikke var nok til at sikre den nødvendige Kvalitet, slog man hurtigt ind paa at udstationere Orner af de to gængse Racer for derigennem at faa det rigtige Materiale frem. I Marts 1928 indkøbtes de første Orner og Aaret efter havde man udstationeret 11 Orner af Landracen og 84 af Yorkshireracen, der alle var blevet godt benyttet af Andelshaverne. Interessen for Yorkshireracen var i disse Aar stigende, hvad der havde en gavnlig Indvirkning paa Flæskets Kvalitet, men det var ærgerligt at se Svinene gaa til andre Slagterier, fordi Andelshaverne ikke leverede hele deres Produktion til Slagteriet.

Da Slagteriets Ordning med Udstationering af Orner havde virket gennem 10 Aar, havde det fremkaldt en Bedring i Kvaliteten paa 10 % (Februar 1938).

Det nyttede imidlertid ikke meget at faa de rigtige Dyr frem, hvis Fodringen ikke var i Orden. Slagteriet gik derfor ind i en Række Fodringsforsøg, der afholdtes paa »Steffensminde«, hvor disse Forsøg blev foretaget med 100 Grise inddelt i 5 Hold. Spørgsmaalet var at klare de specielle lollandske Problemer med skummet Mælk og Sukkerroeaffald. Forsøgene viste, at Skummetmælken ikke kunde undværes, og at et passende Tilskud af

Sukkerroer var gavnligt, men Tilskudet maatte ikke overstige 33 % af Foderet.

I 1929 tog Slagteriets Svineavlsudvalg en ny og stor Opgave op, idet man ønskede at faa racerene og tuberkulinfri Avlsdyr, der alene skulde forebeholdes Slagteriets Andelshavere. Sognefoged Frandsen, Holmegaard, Vesterborg, paatog sig denne Opgave. Dette Avlscenter begyndte med 14 Søer og 1 Orne og blev underkastet Dyrlægekontrol 2 Gange aarligt. Skønt der saaledes fra Slagteriets Side blev gjort meget for at fremskaffe de rigtige Dyr og de rigtige Racer, var man ikke tilfreds med Resultatet. Saa snart Svinene kom ud til Landmændene, tabte de sig og indfriede ikke det, de lovede. Opmærksomheden blev da rettet mod Staldene, der mange Steder var under al Kritik, hvorfor en Mængde Svin døde af Lungebetændelse, der omkring 1930 var en hel Svøbe for Egnens Svinehold.

Da den nye Verdenskrig brød ud, satte den en Stopper for videre Forbedringer af Avlsmaterialet.

Kørselsordningen.

Transporten af Svinene gav ved forskellige Lejligheder Anledning til Diskussion. Da Rødbybanen aabnedes for Trafikken, afsluttede Slagteriet en lignende Overenskomst med denne Bane som med de øvrige Oplandsbaner. Men det viste sig, at Andelshaverne ikke var helt tilfredse med, at 2-Milsgrænsen ikke blev overholdt. Man mente, at de Andelshavere, der selv leverede deres Svin paa Slagteriet, burde have en vis Godtgørelse derfor. Generalforsamlingen i 1930 vedtog efter nogen Diskussion en Ændring af Lovenes § 5, hvorved 2-Milsgrænsen blev strøget, saaledes at Slagteriet betalte Transporten af Svinene leveret paa Andelshaverens nærmeste Jernbanestation.

Fuld Tilfredshed opnaaedes dog ikke ved denne Løsning, da der stadig var en Del Besvær med at levere Svinene enten paa Bane eller paa Slagteri, hvilket følte saa meget mere generende,

som Arbejdskraften efterhaanden begyndte at spille en Rolle for Landbruget. Der fremkom derfor Forslag om at gaa over til Afhentning af Svinene pr. Bil i Lighed med andre Slagterier. Det blev dog forkastet paa Generalforsamlingen i 1933 med den Motivering, at Banernes Underskud var stort nok i Forvejen — og det skulde man ogsaa være med til at dække gennem Sognenes Tilskud og Garanti til Banerne. Som man ser, har Svineavlen mange Hensyn at tage.

En Kørselsordning kunde i Længden ikke udskydes. Den maatte til. Bestyrelsen foreslog derfor i 1935, at alle Andelshavere for Fremtiden skal have Lejlighed til at faa Svinene afhentet paa deres Bopæl pr. Bil (Svin, Orner, Kreaturer, Kalve samt Huder og Skind), hvilket blev vedtaget.

Under Krigen blev det imidlertid vanskeligt at overholde Kørselsordningen, da det kneb med Benzin og senere med Generatorbrænde og Dæk.

Vejningen.

Vejningen af Svinene har ofte givet Anledning til Forespørgsler og Kritik, som oftest ganske ubegrundet. Da Spørgsmaalet imidlertid altid vil have Andelshavernes Interesse, skal der i det følgende gives en kort Redegørelse for Fremgangsmaaden ved Vejningerne i Dag. — Slagteriets Vægte, hvorpaa alle Varer vejes og hvorefter Afregning finder Sted, er autoriserede Vægte, der er underkastet aarlig Kontrol og Eftersyn af et dertil autoriseret Firma. Indvejningsvægten er indstillet saaledes, at Vægten automatisk fradrager 4 % til Svind fra varm til kold Vægt. Vægtene skal undersøges af Vejeren før hver Vejnings Paabegyndelse, saaledes at Vejeren er sikker paa, at de virker, som de skal. Vejeren skal godkendes af Baconudvalget og er ansvarlig over for dette for, at Vægt og Vejning er i Overensstemmelse med de udstedte Instrukser, der er meget omfattende. Hvis et Slagteri sætter sig ud over disse Regler — hænges det ud — alle Landets

Sortering af Æg

Ægpakkeriet

Slagterier faar Besked derom, og der vanker meget store Bøder. Vejeren har desuden Pligt til at indberette dette til Landbrugsministeriets Baconudvalg. Begaar Vejeren Uregelmæssigheder, skal han fjernes fra Slagteriet og maa ikke beskæftiges der. Vejeren for hver Vejning fører en Vejeliste i 2 Eksemplarer, og Rettelser heri maa kun finde Sted, naar Vejeren samtidig tilføjer sit Navnetræk. Den ene af disse Lister opbevares til Revisionen. Vejningen skal finde Sted senest 5 Minutter efter Dyrlægekontrollen.

Hele Slagteriets Virksomhed med Behandlingen af Svin og Bacon, Vejning, Lokaler o. s. v. staar under Kontrol af Baconinspektørerne, der skal besøge Slagterierne uanmeldt mindst 6 Gange aarligt, men i Virkeligheden kommer de 10—12 Gange aarligt. Disse Inspektører afprøver Vægtene, kontrollerer Vejelisterne med de Svinekroppe med Plucks, der altid skal forefindes — de 12 sidst slagtede. Udskæringen af Svinene bedømmes ligeledes, saaledes at de engang vedtagne Regler overholdes.

Denne meget indgaaende Kontrol skal ikke alene sikre, at Andelshaverne faar, hvad der kan tilkomme dem, men ogsaa sikre den Ensartethed i Kvaliteten, der er blevet det danske Bacons Styrke paa Verdensmarkedet.

Noteringerne.

Noteringen interesserer alle Landmænd meget stærkt, hvorfor Spørgsmaalet om den rigtige Notering har beskæftiget Generalforsamlingerne lige fra Slagteriets Oprettelse og til de allersidste Aar. Men Spørgsmaalet dukker op i Perioder. Den Fællesnotering, det var lykkedes at opnaa under forrige Krig, holdt ikke ud over denne vanskelige Periode. Nakskov Slagteri fulgte da i en Aarrække den sjællandske-lolland-falsterske Notering. Men da Næstved Slagteri i Aarene omkring 1926—27 drev et omfattende Opkøb af Svin paa Lolland, saa man sig nødsaget til at forlade denne Notering og holde en højere Pris end Fællesnote-

ringen, ligesom man satte Vægtgrænsen op til 72 kg. Formanden indskærpede i den Anledning Andelshaverne at holde sammen om Andelsslagterierne og ikke lade sig »lokke af Privatslagterierne — ingen Svin fra Vestlolland til Næstved Slagteris Jernbanevogne«. Det bevirkede imidlertid, at Nakskov Slagteri derved kom op paa en Notering, der i Realiteten laa 3 Øre højere pr. kg end f. Eks. Maribo Slagteri, hvorved dette Slagteri kom ud for en haard Konkurrence, der fik dettes Formand til at stemple Noteringsforholdene som »anarkistiske Tilstande«, hvortil Nakskov Slagteris Formand rigtigt svarede, at Slagteriet ikke ansatte sin Notering for at skade Naboerne — det var mod Hensigten, men for at holde sammen om Andelsbevægelsen; men Forholdene kunde maaske bevirke, at man atter fik den Fællesnotering for de 3 Slagterier, som alle ønskede. Og endelig kunde Formanden paa den aarlige Generalforsamling i Februar 1929 meddele, at man havde faaet Landsnoteringen gennemført i Stedet for alle de lokale Noteringer. Samtidig var der indført en Præmiebetaling for Svin i den ideelle Vægtklasse mellem 63—68 kg, ligesom man havde fundet frem til fælles Udskæringsregler, hvorefter det ogsaa paa dette Omraade var umuligt for noget Slagteri at skaffe sig en lille Fordel fremfor andre.

Andelsslagterierne havde dermed ogsaa paa dette Omraade skaffet den Ensartethed, der er Andelsbevægelsens Hovedstyrke.

Paa Generalforsamlingen i 1931 afgav Direktøren en Redegørelse for Noteringen:

Landsnoteringen, som alle Slagterier, der har tilsluttet sig denne, skal rette sig efter, sættes af et Landsnoteringsudvalg, der bestaar af 3 Slagteridirektører: Jylland, Fyn, Sjælland—Lolland-Falster. Noteringen sættes hver Fredag Middag paa Grundlag af den Notering, der ansættes samme Dag i London og Manchester. Denne Notering gælder for den kommende Uge, men i mange Tilfælde sælges Flæsk allerede den førstkommende Mandag under denne Notering, altsaa billigere end man skal betale

de Svin, der nu begynder at fremkomme. Disse Svin skal slagtes, tilskæres og saltes, hvilket tager 4—5 Dage; derefter skal de ligge i Salt i mindst 4 Døgn, tages op og drænes i mindst 2 Døgn, emballeres og sendes til Udskibningshavne, hvorefter de saa er til Salg og Afregning ca. 3 Uger efter, at de er modtaget og betalt med den for 3 Uger siden ansatte Notering. Naar nu Prisen i denne Tid har kunnet falde 3 Gange, vil enhver kunne forstaa, at det kan gaa ud over Slagteriets Økonomi, naar Priserne er jævnt faldende over større Perioder. F. Eks. i 1930—31, da Prisen faldt fra 160 Øre pr. kg til 84 Øre pr. kg, maatte en saadan Tendens give Tab.

Ægafdelingen i de sidste 25 Aar.

Hønseholdet blev reduceret endnu stærkere under Krigen end Svineholdet, men kom ogsaa hurtigere i Vejret igen. Det havde under Krigen været en ganske god Forretning at handle med Æg, større Tab havde Slagteriet endnu ikke lidt paa denne Forretning; Slagteriet arbejdede imidlertid energisk paa at bedre saavel Hønsenes som Æggenes Kvalitet. I 1923 forbød man saaledes Naftalin-Redeæg, da det havde en Tilbøjelighed til at give Æggene Afsmag; men ellers gik denne Del af Slagteriets Virksomhed støt og roligt fremad med stigende Omsætning og gentagne Udvidelser. Da en ny Æglov traadte i Kraft 1928, som forbød Eksport af sekunda Æg og krævede, at hvert enkelt Æg skulde mærkes med Ordet »Danish«, bevirkede dette mærkeligt nok en Nedgang i Salget i England, idet Køberne slog fra, fordi de pludselig opdagede, at de Æg, de hidtil havde spist som engelske, var danske. Det varede ganske vist kun en kort Tid, saa vendte Lysten til de danske Æg tilbage, og Salget gik atter fremad.

Da Englænderne slog ind paa Selvforsyningspolitikken og Begunstigelsen af Dominions paa Bekostning af først og fremmest Danmark, ramte disse Restriktioner ogsaa Ægmarkedet i

England, der havde aftaget saa godt som hele den danske Produktion. I 1935 kunde vi saaledes kun afsætte 44 % af hele Aarsproduktionen i England, hvorfor der blev oparbejdet en Række sekundære Markeder i Spanien og Schweiz. Men da Fragtomkostningerne hertil var væsentlig større end til England, var der ikke megen Fortjeneste at hente der.

Der var imidlertid en meget stor Gêne ved disse to Markeder, idet Æggene ikke maatte være producentstemplede, hvorved Slagteriet mistede Kontrollen med Leverandørerne, hvoraf adskillige desværre benyttede Lejligheden til at levere flere Sekundaæg end sædvanligt. Ja, i en Periode var man helt oppe paa 15 %, hvilket imidlertid gav Anledning til en stærk Kritik paa den hvad der paaførte Ægforretningen et Tab paa ca. 11,000 Kr. Man gik derfor over til et lille Fradrag i Prisen for Levering af Smaaæg, aarlige Generalforsamling, hvorfor man atter vendte tilbage til den gamle Afregningsmaade. I Penge havde Fradraget absolut ingen Betydning haft for Slagteriet, idet det kun beløb sig til 20 Kr. pr. Uge fordelt paa 32 Ægsamlingskredse.

Da Ægpriserne gennemgaaende holdt sig godt, fremkaldte det en forøget Produktion, saaledes at Ægforretningens Omsætning alene i 1935 steg med 50 %. Af Slagteriets Æg gik de 41 % til England, 23 % til Tyskland, Schweiz og Spanien fik 14 % og København og Hjemmemarkedet 22 %. Hele Ægeksporten var nu underkastet Statskontrol, der stillede bestemte Krav om Pakning, Gennemsnitsstørrelse og Antal i hver Pakning.

I Løbet af Aaret 1936 skete der en Forskydning i Markederne, da Spanien gled ud paa Grund af Borgerkrigen, hvorefter England aftog 43 %, Tyskland 25 %, Schweiz 7 % og København og Hjemmemarkedet 25 %.

I 1937 fik man i Ægpakkeriet en ny Maskine til Sortering og Stempling af Æggene; den kunde behandle 6000 Æg i Timen, hvilket var en stor Besparelse paa Kontoen Arbejdskraft. Præserveringskælderen blev samtidig udvidet til at kunne rum-

me 1750 Kasser Æg. Den store Produktion i de foregaaende Aar havde imidlertid nu fremkaldt en Overfyldning af Markederne, saaledes at der nu fremkom et betydeligt Prisfald paa Æg, hvad der havde en gavnlig Indflydelse paa Tillægget, der gik tilbage. Den nye Æglov krævede, at alle Æg var producentstemplede, ligesom alle Ægsamlere og Eksportører skulde autoriseres, idet der skulde overholdes ganske bestemte Tider og Frister for Indsamling og Aflevering af Æggene. Ved samme Lejlighed kom ogsaa Salget paa Hjemmemarkedet under Kontrol, hvorefter alle Æg skal handles efter Kvalitet og Vægt og deles i Grupperne: prima, sekunda, præserverede og kasserede, hvilket skal paastemples Æggene.

Da den anden Verdenskrig brød ud, meldte Tyskland sig som Aftager til den Del af Æggene, som ikke skulde gaa til England, hvor man imidlertid havde fastsat meget lave Maksimalpriser paa Æg, saa lave, at det ikke kunde betale sig at sende dem derover. Det fremkaldte straks, da Foderknapheden ogsaa vilde gøre sig gældende, en Reduktion af Hønsebestanden, der fik Ægsalget til at gaa 30 % ned — i den øvrige Del af Landet var Tilbagegangen 70 %. Slagteriet havde i 1940 Konsulent Harreschou fra Statens Ægudvalg til at holde Foredrag for Andelshaverne og redegøre for den nye Æglov og dens Formaal, ligesom han gav gode Raad og Vejledninger til dem, der ønskede det, og aflagde Besøg hos Leverandørerne, naar de udtalte Ønsket derom.

Efter Besættelsen den 9. April blev Tyskland det eneste Marked for Æggene, selv om der ind imellem kunde eksporteres smaa Partier til Schweiz og Norge. Grunden til, at Hønseholdet paa Lolland ikke reduceredes saa stærkt som i det øvrige Land, var vist dels at Hønseholdet ikke var steget saa stærkt paa Lolland og dels den lette Adgang til Kornet; men det var utvivlsomt ogsaa Grunden til, at man ikke ofrede Hønsene nok Opmærksomhed, eftersom Æggenes Kvalitet var den ringeste i Landet. Konsulenten meddelte de vestlollandske Hønseavlere, at et for-

nuftigt drevet Hønsehold skulde give 25 Kr. 95 Øre pr. Høne aarligt (1944), hvorfor man maatte ofre Spørgsmaalet nogen Opmærksomhed. Det betalte sig.

Da Krigen sluttede i Maj 1945, gjaldt det atter om at faa Varerne frem; men intet Marked havde Købekraft til at betale for de danske Kvalitetsvarer. Skønt hele Europa led under Ægmangel, havde denne Eksport meget vanskeligt ved at komme i Gang — Englænderne undslog sig endog ved at købe de præserverede danske Æg. Men der er vist ingen Grund til at frygte, at den Vægring ved at købe de danske Æg skulde være et varigt Fænomen.

Trio.

Stiftedes paa et Møde i Nakskov d. 20. Juni 1929, hvor Stiftets 3 Slagterier samt Formanden for »De samvirkende lolland-falsterske Landboforeninger«, Gaardejer H. Jensen, Horreby, var til Stede. Alle var enige om, at der i Slagteriernes Affaldsprodukter var Værdier, der kunde nyttiggøres ved en rationel Behandling, idet Anvendelse af Tilskudsstoffer havde vundet mere og mere Udbredelse som Kraftfoder til Kreaturerne. Paa en Generalforsamling den 11. Juli samme Aar vedtog samtlige Slagteriers Generalforsamlinger enstemmigt at anlægge en saadan Fabrik.

Den nye Andelsvirksomhed var derefter en Kendsgerning, og for at understrege dette Samvirke døbtes Fabrikken: Trio — de tre —. Trio skulde være de tre Slagteriers Datterselskab, men med en selvstændig Ledelse og selvstændigt Regnskab, der skulde hvile i sig selv. Den 17. Juli afholdtes den stiftende Generalforsamling i Trio, hvor det foreløbige Forretningsudvalg ligeledes blev valgt. Det kom til at bestaa af de 3 Slagteriers Formænd og Direktører samt yderligere en Tillidsmand fra hvert af Slagterierne til at repræsentere Andelshaverne, for Nakskov Slagteri blev det Proprietær H. C. Nørregaard, Steffensminde.

Udvalget fik straks forskellige Tilbud paa Grunde til den

nye Virksomhed. Det blev et Tilbud fra Sakskøbing Kommune om gratis Grund ved Banen, der gik af med Sejren, hvorfor Virksomheden ogsaa blev placeret her, da det var omtrent midt i Stiftet, saaledes at der var hurtig Forbindelse til Andelshaverne. Landbrugskandidat Jørgensen, Nakskov, blev Bestyrer for den nye Fabrik, da denne begyndte i December 1930.

Fabrikken fik den rigtige Start. Der var straks et godt og sikkert Marked blandt Andelshaverne for de Produkter, der fremstilledes; men i Løbet af 30-erne blev det Hønsefoderet, der gik mest af. I Juli 1938 gik man over til Statskontrol med Foderblandingerne. Da Slagtningerne under den anden Verdenskrig begyndte at svigte og Mængden af Affaldsfoder derved blev mindre, optog man Produktionen af Lucerne Grønmel for at faa Virksomheden til at arbejde med fuld Kapacitet. Det viste sig hurtigt, at denne Produktion endog var den indførte udenlandske overlegen og ganske betegnende blev karakteriseret som Solskin i Sække, hvorfor disse Foderstoffer vinder et stigende Marked. Ikke mindst under den anden Verdenskrig lærte Landmændene at sætte Pris paa Trio-Produkterne, der var nødvendigt Tilskudsfoder til Kreaturer, Svin og Høns. Da maatte Fabrikken ligefrem indføre Rationering for at fordele Produktionen retfærdigt.

Fabrikken blev dyrere, men ogsaa større end beregnet. I Stedet for 100,000 Kr. kom Fabrikken til at koste 180,000 Kr. Nakskov Slagteris Andel blev paa ca. 40,000 Kr.

De trange Tider lærte ogsaa Landmændene, at der i de selvdøde Dyr var Værdier, der maaske ikke blev udnyttet paa en saadan Maade, at man kunde kalde det økonomisk forsvarligt. Man tog derfor i 1938 Sagen op gennem Trios Bestyrelse, og efter nærmere Overvejelse besluttede man sig til at købe Destruktionsanstalten i Kraghave og Anstalten i Musse, som blev nedlagt, idet Driften skulde samles i Kraghave, da Sundhedsautoriteterne i Sakskøbing ikke var begejstret for en saadan Afdeling i Byen. De 3 Slagterier var enige om det betimelige i en

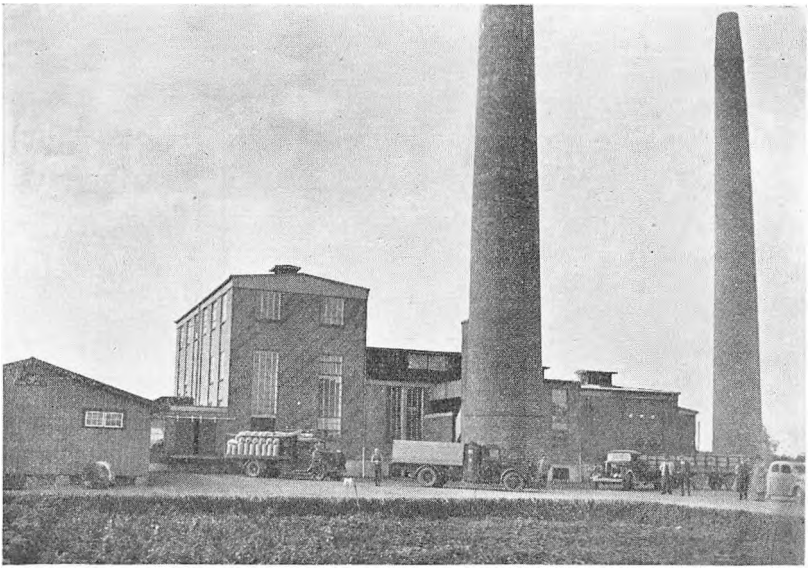

Trio . Sakskøbing

Destruktionsanstalten i Kraghave

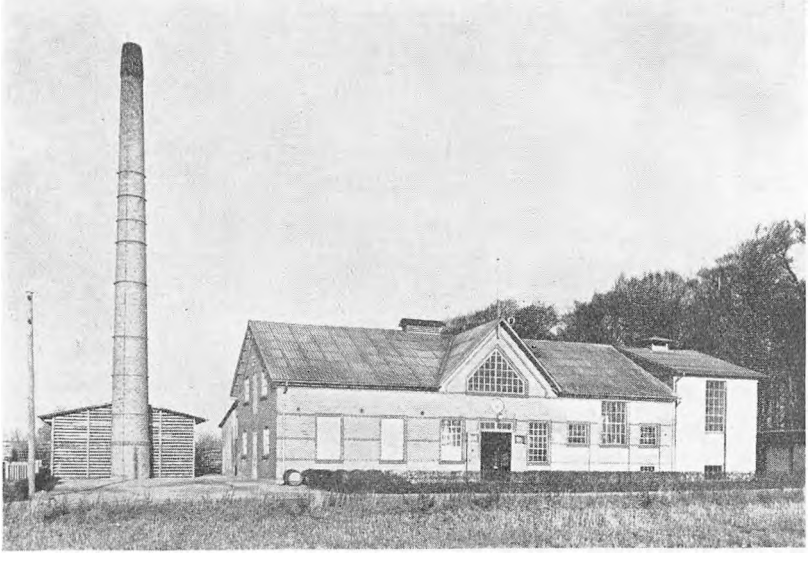

Andelsdestruktionsanstalt, hvorfor den ny Virksomhed blev henlagt under Trio — som en Del af denne, og under dennes Ledelse. Alle Andelshavernes selvdøde Dyr kan behandles paa denne moderne Virksomhed, saaledes at intet behøver at gaa til Spilde i et moderne Husdyrbrug. Trio-Kreaturtransportbiler kan man nu se paa alle lolland-falsterske Veje, naar de skal ud og hente det tidligere værdiløse, der nu gennem et moderne Produktionsapparat omdannes til endog store Værdier — og man er kommet langt bort fra den Tid, da et selvdødt Dyr blev betalt med et Par Kroner og — en Stang Sæbe ved Lejlighed.

Under den anden Verdenskrig blev Forbruget af Krydsfinér ganske enormt stort. Krydsfinér fra ganske fine Plader og op til svære sammenlimede Bjælker viste sig at være Fremtidens Træmateriale, anvendeligt lige fra Møbler til Flyvemaskiner. Et uundværligt Produkt til denne Fremstilling er Blodalbumin — et kemisk rent Æggehvidestof — der, behandlet paa en særlig Maade, er det eneste anvendelige Raastof til den Lim, der bruges dertil, hvorfor man paa Trio indrettede et af de første Anlæg til Fremstilling af Blodalbumin. Anlægget blev færdigt i Foraaret 1940.

Under Krigen startede Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse en omfattende Indsamling af Spild i alle Landets Byer. Ogsaa her i Stiftet blev Opgaven taget op, men det kneb med at faa dette vaade Spild udnyttet, mens det endnu var anvendeligt. Her traadte da *Trio* til og behandlede Spildprodukterne saaledes, at der kom et anvendeligt Foder ud af det. Men da Brændselssituationen i Krigens Slutning blev meget vanskelig, maatte man indstille denne Virksomhed, da den krævede uforholdsmæssig meget Brændsel.

Under Krigen udtaltes ved en bestemt Lejlighed, at det var forbavsende, at man havde kunnet undvære en Fabrik som *Trio* saa længe, og det forstaar man, naar man ser, at den i Aaret 1945 havde en Omsætning paa 1,8 Mill. Kr., og at der behandledes 6337 selvdøde Dyr.

Fabrikken blev startet i September 1931 paa et Tidspunkt, da Priserne paa Kød og Flæsk som omtalt var usædvanligt smaa. En Slagtegris kostede saaledes kun ca. 40 Kr., en Spædekalvekrop kunde man erhverve for mellem 2 og 4 Kr. Der maatte gøres noget for at skaffe Penge hjem til Landbruget ved at udnytte Produktionen paa anden Maade. Tanken var at finde frem til de forskellige Markeders Specialiteter og fremstille Produkterne derefter. Man maatte saa forlade den almindelige Praksis at ekportere de hele Svinekroppe, men opskære disse og behandle de enkelte Dele efter det Marked, hvortil de ønskedes sendt. Man regnede fra første Færd med, at der vilde være et Marked i en Række oversøiske Lande, men Afspærringspolitikken, der fulgte i Krisens Fodspor i Begyndelsen af 30-erne, kuldkastede disse Planer. Da de hjemlige Priser paa Kalvekød stadig var meget lave, forsøgte man sig ogsaa med Henkogning af Kalvekød paa Daaser, ligesom man ogsaa prøvede at fremstille en Konserves, der var tilberedt efter de rituelle jødiske Forskrifter — den saakaldte Kosher Konserves — og beregnet paa Salg til Jøder over hele Jorden.

Da disse Anstrengelser heller ikke gav det tilfredsstillende Resultat, slog man ind paa at lave Frugtkonserves. Disse Produkter maatte imidlertid tage Konkurrencen op med de gamle kendte Konservesmærker, og det var ikke nemt at faa Forbrugerne til at skifte Mærker.

At Tanken var rigtig — men for tidligt praktiseret — viste sig senere med de sjællandske Slagteriers Fabrik i Roskilde.

Da de tre Slagterier havde ofret saa meget paa Forsøget, som man mente, dette havde Krav paa, og man ikke kunde faa en rentabel Produktion frem, besluttedes det at afvikle Foretagendet, selv om det støttedes af Slagteriernes Fællesstyrelse, der var stærkt interesseret i Sagen, dog uden at støtte den økonomisk, og Nykøbing Slagteri overtog Virksomheden.

Fedtraffinaderiet.

Da Krisen i 30-erne var paa sit højeste, var det næsten umuligt at sælge Fedt af sædvanlig Udseende og Sammensætning. En Gruppe af Slagterier: Haslev, Skelskør, Masnedsund, Nykøbing F. og Nakskov gik derfor ind i et Forsøg paa at opføre et Fedtraffinaderi, der skulde aftage Slagteriernes Fedt og Oksetalg og behandle det efter de nyeste Metoder og fremstille et godt ensartet Slagteriprodukt under et fælles Mærke. Man haabede, at denne Koncentration handelsmæssigt set maatte blive en Fordel, da Varens Ensartethed vilde blive dens bedste Reklame — ligesom for Smør og Bacon. Disse Fedtprodukter — fremstillet til mange forskellige Formaal — skulde tage Konkurrencen op med de amerikanske Fedtprodukter, idet man mente, at det skulde være muligt i et saa udpræget Slagteriland som Danmark at fremstille saadanne Produkter. Verdensmarkedets Udvikling med Afspærringer og Restriktioner lagde den nye Virksomhed Hindringer i Vejen, saaledes at den ikke kom til at virke under de tiltænkte Forhold, men da Formaalet var at opnaa bedre Priser paa Fedtstofferne af saavel Svin som Kreaturer, var det jo ligegyldigt om det skete paa det internationale Marked, paa Hjemmemarkedet eller hos vore sædvanlige Kunder.

Emballage.

Det stadigt stigende Forbrug af Emballage bevirkede, at en Række sjællandske og lolland-falsterske Slagterier i 1941 besluttede sig til at overtage Haslev Trævareindustri som et Andelsselskab, der skulde fremstille den Træemballage, Slagterierne havde Brug for. Ogsaa denne Gren af Andelsvirksomheden har været til Gavn for de vestlollandske Landmænd.

Frugten.

Selv om Fremtiden tegner sig helt i det dunkle, har den danske Andelstanke her sat sig Spor i en Specialvirksomhed, der, naar

Tiderne skulde tillade det, vil være i Stand til at gøre et Fremstød for danske Slagteriprodukter.

Det er en daarlig Musiker, der kun har en Streng paa Buen; det kan passende staa som Motto for Slagteriet under den anden Verdenskrig. Da Slagtehallen stod tom og rungende de fleste af Ugens Dage — og Kontorpersonalet havde Tid til at slaa en Sludder af med de Andelshavere, der kom paa Slagteriet, maatte man finde paa nye Arbejdsomraader, der kunde beskæftige Slagteriet, saa længe Svinene udeblev — og hvem vidste, maaske kunde blive en lønnende Bivirksomhed for Slagteriet. Det var jo efterhaanden mange forskellige Opgaver, den danske Andelsbevægelse havde taget op og løst paa en for alle Parter tilfredsstillende Maade. Enhver Landejendom paa Vestlolland har Have med Frugttræer, og ofte er der Tale om store Frugthaver, hvor man driver Frugtavlen rationelt og skaffer en Bifortjeneste til Landbruget. Men det sker ogsaa hvert Efteraar, at betydelige Mængder Frugt blæser ned af Træerne, før den er moden — og desuden i saa store Mængder, at den ikke kan finde Anvendelse. Slagteriet kom derfor ind paa den Tanke i Efteraaret 1942 at opkøbe Nedfaldsfrugt til Fremstilling af Æblepulp, der anvendes i stor Udstrækning i Marmeladeindustrien. Allerede i det første Efteraar modtoges 259 Tons Æbler, der blev behandlet paa denne Maade og indbragte Slagteriets Leverandører 53,900 Kr., der tidligere ellers var rent spildt. Samtidig forsøgte man at afsætte Andelshavernes Frugt, idet man modtog den nedplukkede Frugt, sorterede den og afsatte den til de bedst mulige Priser. Denne sidste Del af Virksomheden blev dog ikke af større Format. Aaret efter oparbejdedes kun 185 Tons Æblepulp, da Frugthøsten var usædvanlig ringe paa Vestlolland i dette Aar, hvorfor der ogsaa kun blev modtaget meget smaa Mængder nedplukket Frugt til Sortering og Salg. Slagteriet opfordrede imidlertid Andelshaverne til at have Opmærksomheden henvendt paa dette Omraade, da der vil være et Marked i Europa

for prima dansk Frugt, hvor tidligere amerikanske Æbler helt dominerede Markedet. — Æblepulpen var stadig Hovedproduktet, men man forsøgte ogsaa at anvende en Del af disse Æbler til en Prøvefremstilling af Æblemost. Forsøget blev holdt inden for meget beskedne Rammer, og det faldt godt ud; man var klar til at tage denne Fabrikation op i større Stil Aaret efter, men da svigtede Frugthøsten fuldstændig, og der blev kun indleveret 30 Tons Nedfaldsæbler, der anvendtes til Pulp og Saft til Frugtvinsfabrikationen. Den planlagte Mostfabrikation maatte derfor opgives, men i Efteraaret 1946 kunde denne Produktion optages i en større Udstrækning, men hæmmedes nu af Flaskemangel. Det færdige Produkt blev imidlertid godt modtaget af Andelshaverne, der først skal gøre Erfaringerne m. H. t. Holdbarhed etc., inden den nye Produktion bringes ud paa Markedet.

Slagteriets Personale i Jubilæumsaaret

Kaninslagtningerne.

Kaninholdet tog i Begyndelsen af den anden Verdenskrig et stort Opsving, da mange Mennesker herigennem søgte at blive »selvforsynende« med Kød. Kaninen er et taknemligt Dyr, der paa en forholdsvis tarvelig Kost giver et velsmagende og nærende Kød, ligesom Skindet er velegnet til mange Beklædningsgenstande. Mange tog Kaninholdet op i større Stil, hvorfor Afsætning af saavel Dyr som Skind blev en Nødvendighed. Slagteriet tog denne Opgave op og gav sig til at slagte Kaniner og opkøbe Skind. Kaninslagtningerne gav ikke noget stort Overskud, men de hvilede i sig selv, og det løb rundt, saaledes som Meningen ogsaa var. Tørringen af Skindene krævede en Mængde Plads, hvorfor Slagteriet lejede Tørreloftet i et tidligere Garveri uden for Byen til dette Brug. Det første Aar balancerede Kaninslagteriets Regnskab med 75,000 Kr. Aaret efter var det lidt mere, hvorefter Nedgangen viste sig, idet Krigens Afslutning nærmede sig, og da Vanskelighederne med at faa de nødvendige Fødevarer ikke var blevet saa store, som ventet her paa Vestlolland. Der er ikke Tvivl om, at Kaninslagtningerne var med til i en vanskelig Tid at afhjælpe Varemanglen saavel paa Kød som paa Beklædningsmaterialer — og mange Mennesker skaffede sig derved en kærkommen Bifortjeneste.

Besættelsen satte overalt dybe Spor. Da Folkestrejken i København havde afsløret, at Tyskerne i deres Desperation endog vilde være villige til at lade Byens Befolkning sulte, besluttede den lokale Afdeling af Frihedsbevægelsen at sikre sig mod saadanne Repressalier ved at skaffe et Lager af Konserves, som skulde holdes i Beredskab i en eventuel kritisk Situation. I Marts 1945 afhentedes derfor en Aften ca. 10 Tons Konserves paa Slagteriet.

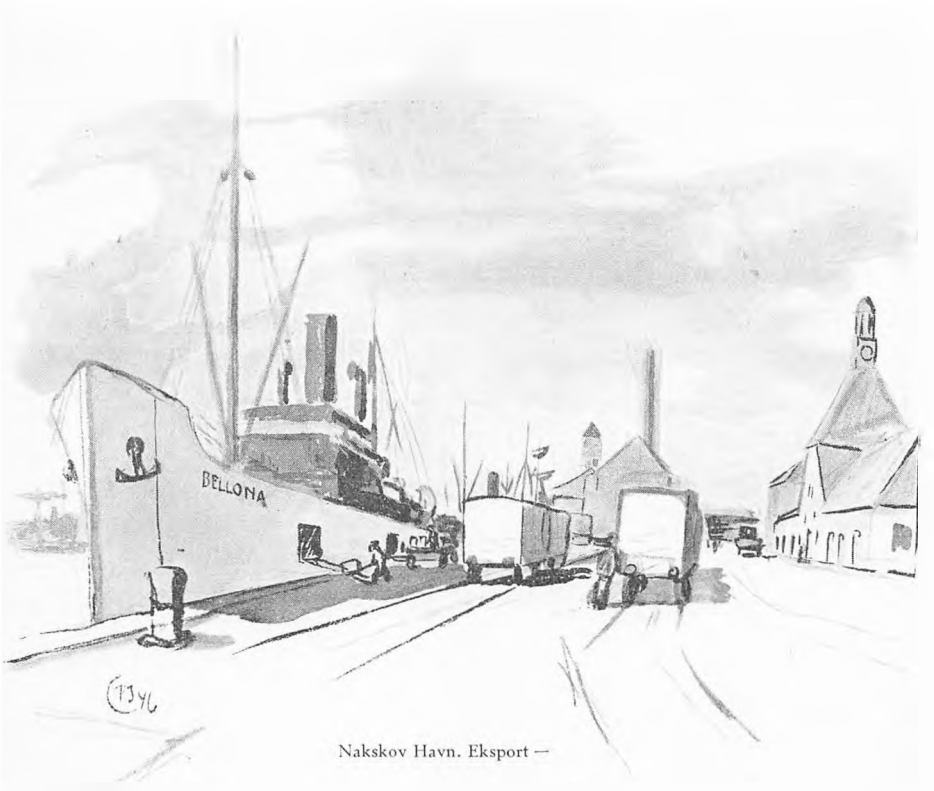

Nakskov Havn. Eksport —

Afhentningen maatte naturligvis foregaa med Lastbiler og under Vaaben, da Tyskerne ellers kunde have taget Forholdsregler overfor Slagteriet. Denne »Sabotage« forløb fredeligt og uden Tab for Slagteriet, hvor Konserves'en laa for Landbrugsministeriets Baconudvalgs Regning.

Under Besættelsen blev der i ret udstrakt Grad drevet Hjemmeslagtning og Opkøb af Svin uden om de legale Veje, idet man ikke ønskede, at Svinene skulde falde i Hænderne paa Tyskerne; at de til Gengæld ofte havnede paa den sorte Børs, var kun en ringe Trøst.

Slagteriet har ligeledes deltaget i de store kulturelle Opgaver, der har meldt sig i de sidste Aar, selv om disse laa langt uden for dets specielle Omraade. Det har saaledes ydet Bidrag til et Væ-

relse paa det nye Kollegium ved Landbohøjskolen, saaledes at en Student fra Lolland-Falster kan bebo dette Værelse i Studietiden paa Landbohøjskolen.

Der er ligeledes ydet et væsentligt Bidrag til Rejsningen af Reventlowmuseet paa Pederstrup — en Opgave, som alle lollandske Landmænd gik ind for i Erkendelse af Reventlows store Betydning for dansk Landbrug — selv om det smertede mange, at de Taarne — som Reventlow aldrig selv har set — skulde fjernes.

Slagteriet har desuden gennem Aarene øvet en stor humanitær Hjælp, hvor Hjælp var nødvendig.

C. Lacoppidan, Pederstrup
1897—1920

H. F. v. Beck, Stensø
1900—1911

A. Konow, Gammelgaard
1900—1919

E. F. Neergaard, Skjelstofte
1911—1924

Formænd

C. M. Koefoed, Sejerlund
1924—1925

Alf. Jensen, Charlottenlund
1925—1933

H. Thomsen, Egelund
1933

O. Chr. Hansen
1897–1913

Ferd. Frederiksen
1913–1925

Møller Simonsen
1925–1934

H. Madsen
1934

Bestyrelses-medlemmer

Erh. Frederiksen
1897-1900

E. F. Dan
1897-1906

Johs. Huus
1897-1922

V. Dalsby, Dalbygaard
1897-1924

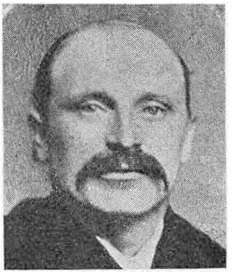

H. A. Nielsen, Abed
1897-1898

H. Bay, Rolykkegaard
1897-1898

Kistrup, Vesterborg
1898-1908

C. Lawaetz, Rudbjerggaard
1897-1900

A. Jørgensen, Klænge
1897-1906

M. E. Larsen, Hedegaard
1897-1909

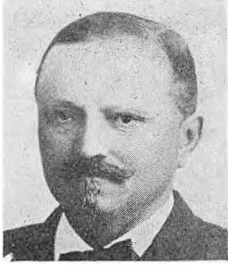

R. Ziersen, Bartofte
1897-1901

R. Lassesen, Gloslunde
1897-1909

C. Hansen, Dannemarre
1897-1906

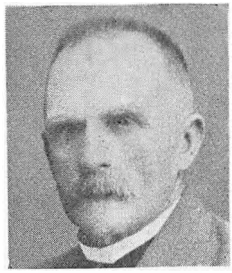

Carl Petersen, Sandby
1898-1905

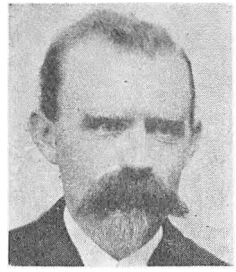

A. Clausen, Nørregaard
1899-1908

R. M. Kristjansen, Sandby
1908-1920

W. Rønne-Latz, Mariebjerg
1905-1911

Kr. Rasmussen, Arninge
1906-1914

C. Rasmussen, Borreseje
1908-1911

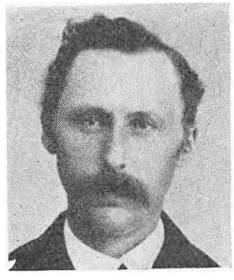

P. Larsen, Tillitse
1908-1912

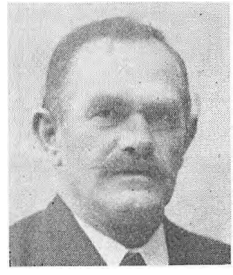

Rs. Larsen, Hoby
1909-1915

C. B. Sunke, Stokkemarke
1911-1914

N. Jul. Petersen, Daltoftegaard
1911-1924

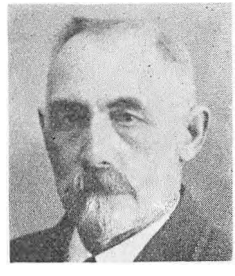

C. Henrichsen, Odinsborg
1911-1922

Bestyrelses-medlemmer

J. P. H. Hansen, Knuthenlund
1914-1924

H. Nielsen, Rosenhjerg
1914-1924

C. Hansen, Lohnehøj
1914-1924

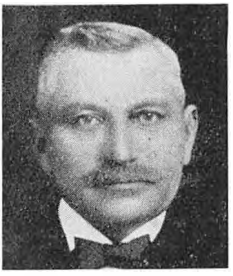

Larsen, Tjørnevang
1915

P. Larsen, Hoby
1915-1924

N. J. Møller, Højreby
1916-1918

K. Mortensen, Højreby
1918-1924

J. Norregaard, Gurreby
1919-1924

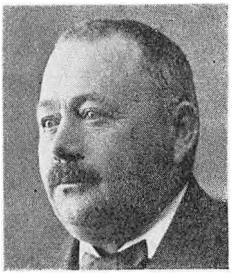

K. Theil, Kathrinesminde
1919-1922

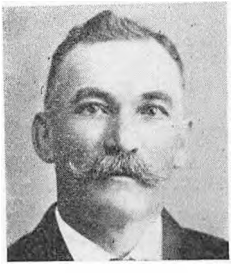

F. Petersen, Kildegaard
1920-1924

Bay, Rolykkegaard
1922-1924

C. Blak. Klokkelyd
1924

H. F. Christensen, Utterslev
1924-1932

P. Frederiksen, Nøbbølle
1924-1930

G. Fugl, Volshave
1924-1929

A. Hansen, Knubbelykke
1924-1929

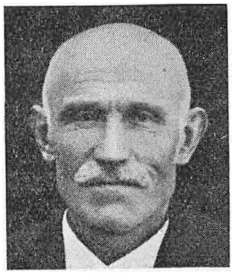

B. Kaae, Højfjelde
1924-1928

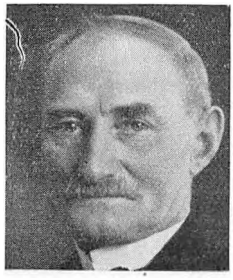

C. Jørgensen, Næsby
1924-1929

H. W. Larsen, Dalbygaard
1924

H. C. Nørregaard, Steffensminde
1924-1935

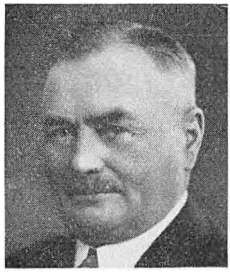

C. Olsen, Vintersborg
1924-1934

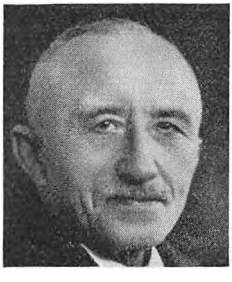

A. Thomsen, Mageltvinggaard
1924-1933

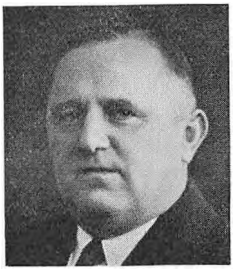

M. Larsen, Mensalgaarden
1924-1946

L. Jacobsen, Næsby
1929-1937

Bestyrelses-medlemmer

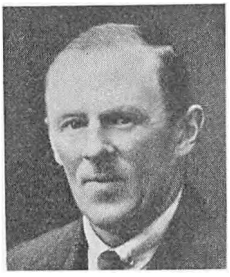

E. Larsen, Maglebjerggaard
1929-1941

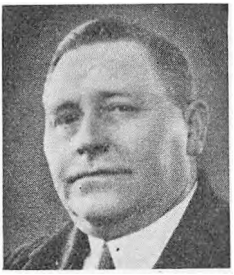

Chr. Sørensen, Maglebøge
1929-1938

K. Larsen, Halsted Hedegaard
1928-1940

Alf. Nielsen, Kuditze
1931-1943

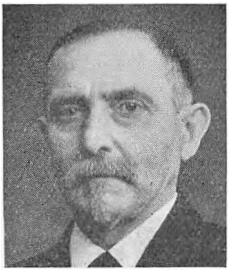

Friis Jakobsen, Utterslev
1932-1939

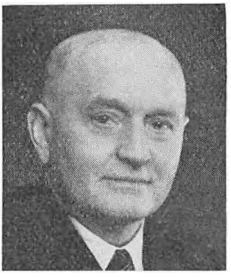

Sofus Hansen, Ø. Skovby
1933-1945

Chr. Jørgensen, Aageby
1933-1936

C. Galsgaard, Lillekøbelev
1934-1940

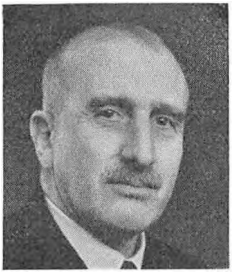

E. Krogh-Matzen, Gammeleje
1935-1944

Nielsen, Georgsdal
1940-1946

Chr. Frandsen, Vesterborg
1943-1946

Nuværende Bestyrelses-medlemmer

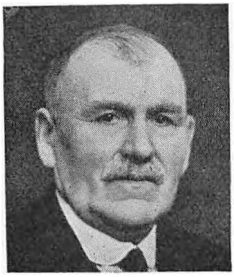

P. V. Hansen, Opager
1936

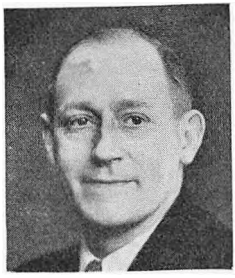

H. Møller, Sjunkeby
1937

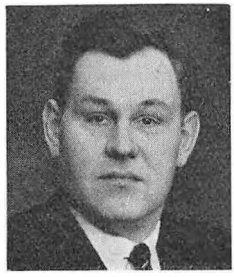

Sunke, Surholtgaard
1938

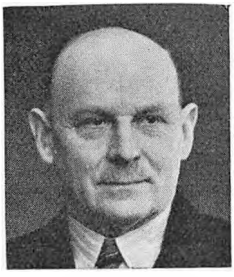

John Nielsen, Tjørnely
1939

Biel Knudsen, Rudbjerg
1940

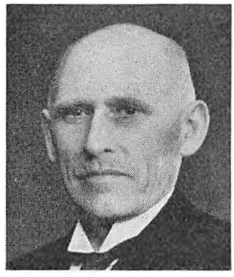

Lassesen, Johannesminde
1941

Niels Clausen, V. Karleby
1944 † 1947

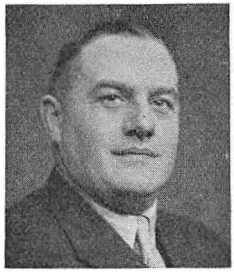

E. Madsen, Rudergaard
1945

A. Hovmand, Vindeby
1946

C. Petersen, Mageltvinggaard
1946 † 1946

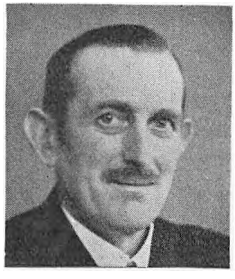

S. Hintze, Gurreby
1946

Formand

H. Thomsen, Egelund
1933

Revisorer

Krogh-Jensen
1897-1899

Jersin, Rudolphsholm
1897-1901

C. M. Rasmussen
1899-1913

N. H. Nielsen, Adamsgave
1902-1910

H. Henriksen
1913-1929

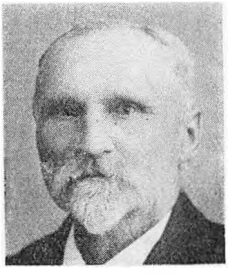

H. Skafte, Aunede
1911-1931

C. Munch
1929

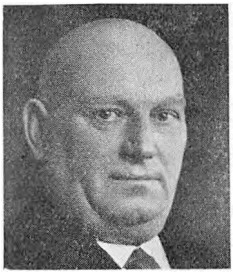

R. Petersen, Ullerslev
Bestyrelsen 1925-1931, Revisor 1931

Voldgiftsmænd

C. Skafte, Lindet
1898-1927

H. J. Pedersen, Jordbjerg
1898-1922

Kristjansen, Volshave
1927-1934

Voldgiftsmænd

H. Hansen, Emb
1934-1945

R. V. Larsen, Hoby
1945-1946

Ove Højgaard, Troelsby
1946

Funktionærer

Bogholder
O. Larsen

Bogholder
P. Barnøe

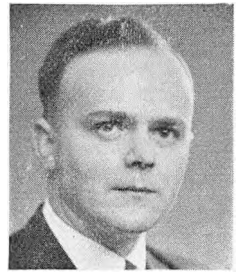

Kasserer
Hans Paakjær

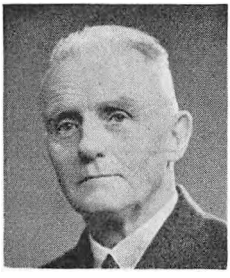

Overdyrlæge
R. J. Christensen

Slagteriets første Slagtermester
R. M. Mortensen

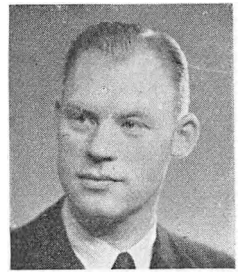

Slagteriets nuv. Slagtermester
K. Ølsgaard-Jensen

Pølsemester
H. Christiansen

Maskinmester
A. Knuppert

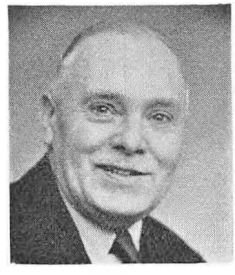

Forvalter
Aug. Jørgensen

Funktionærer

Forvalter
W. Koch

Arbejdernes Tillidsmand
O. Olsen

Butiksbestyrer
L. Ipsen

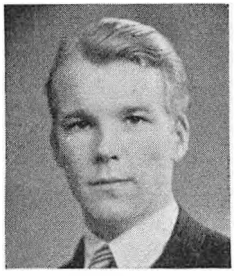

Ekspedient
V. Vodsø

Frk. G. Nicolajsen
Østergade Udsalget

Uddrag af Slagteriets Statistik

Aar	Antal Svin	Gennem-snitspris pr. kg	Efterbetaling for Svin		Gennem-snitsvægt pr. Gris	Kreaturer Kalve Heste osv.	Æg	Pris pr. kg	Efterbetaling for Æg		Salg i Butik
		Kr.	Kr.		kg	Stk.	kg	Kr.	Kr.	Øre kg	Kr.
1897	9666	0,73	28.457,64	4 %	63,4						47.104,00
1898	10861	0,72	43.070,42	7 %	63,7						51.639,00
1899	13310	0,63	57.796,52	9 %	64,3						51.039,00
1900	14171	0,80	61.628,08	7 %	64,2						57.570,00
1901	12823	0,86	61.209,60	7 %	64,7						60.270,00
1902	18500	0,87	90.932,26	7 %	66,0		115.108	0,94	850,02		65.760,00
1903	21106	0,81	95.389,13	6 1/2 %	66,7		334.522	0,88	9.781,67		71.300,00
1904	26780	0,71	85.935,40	4 1/2 %	66,5		363.176	0,88	7.231,50		72,537,00
1905	24191	0,85	81.508,44	4 %	66,5		373.843	0,92	1.171,06		65.819,00
1906	19070	0,90	41.508,56	Øre 2	66,6		337.505	0,95	5.527,14		60.587,00
1907	18812	0,90	68.438,00	kg 6	65,3		354.675	0,98	10.640,25	3	61.530,00
1908	29373	0,83	100.320,24	6	64,2		344.124	0,95	13.764,96	4	60.796,00
1909	23545	1,00	129.889,32	9	65,25		362.650	1,02	18.132,50	5	58.412,00
1910	23047	1,08	121.871,85	8	67,7		386.812	1,00	17.406,54	4/1/2	60.644,00
1911	25594	0,93	80.123,37	4	67,75		413.103	1,02	18.589,61	4 1/2	65.424,00
1912	28816	1,03	120.150,59	5	67,39		416.402	1,05	16.656,10	4	66.982,00
1913	29574	1,12	76.936,12	3	69,02		423.072	1,06	19.038,20	4 1/2	75.352,00
1914	33017	1,11	153.634,50	7	67,8		412.785	1,13	24.767,10	6	70.400,00
1915	30046	1,58	138.706,68	7	69,3		405.413	1,55	12.162,39	3	87.957,00
1916	30435	1,91	400.940,60	20	70,9		412.078	2,06	41.207,80	10	155.690,00
1917	29059	1,82	206.474,40	10	64,1		396.676	2,08	27.767,32	7	201.217,00
1918	5061	2,57	120.191,40	40	62,8		281.017	3,39	28.101,70	10	194.851,00
1919	8497	3,18	94.498,20	15	79,5		305.007	4,30	45.751,05	15	282.877,00
1920	11086	3,65	125.429,25	15	78,43		391.282	4,70	58.692,30	15	358.098,00
1921	13524	3,03	55.268,04	6	73,26		428.687	3,34	25.721,22	6	319.976,24

Uddrag af Slagteriets Statistik

Aar	Antal Svin	Gennem-snitspris pr. kg	Efterbetaling for Svin		Gennem-snitsvægt pr. Gris	Kreaturer Kalve Heste osv.	Æg	Pris pr. kg	Efterbetaling for Æg		Salg i Butik
		Kr.	Kr.	Øre kg	kg	Stk.	kg	Kr.	Kr.	Øre kg	Kr.
1922	20064	2,36	135.643,55	10	68,58		466.842	2,24	46.684,20	10	240.365,84
1923	34329	2,14	113.186,60	5	66,57		516.536	2,34	25.826,80	5	256.515,80
1924	40563	2,19	105.809,36	4	66,2		503.736	2,77	35.261,52	7	282.068,62
1925	31758	2,34	84.708,00	4	67,33		477.949	2,31	28.676,94	6	289.370,13
1926	32543	1,83	168.582,84	8	65,85	1067	468.703	1,54	32.809,24	7	231.647,71
1927	46046	1,40	147.241,90	5	65,2	1732	447.186	1,52	44.718,65	10	202.484,91
1928	49337	1,45	317.507,65	10	65,6	2074	446.983	1,51	44.698,30	10	189.330,89
1929	40400	1,69	258.762,40	10	66,1	3218	426.947	1,56	46.964,22	11	205.145,85
1930	50664	1,30	161.671,10	5	66,1	3688	491.450	1,35	54.059,50	11	224.055,63
1931	62715	0,89	212.508,39	6	66,1	4014	541.920	1,10	54.192,00	10	205.406,43
1932	65263	0,84	260.064,00	7	65,2	5852	602.236	0,98	54.201,24	9	185.177,58
1933	56449	1,30	214.393,69	7	64,1	8204	612.499	1,21	55.124,91	9	211.278,02
1934	48057	1,56	0	0	65,0	8451	638.183	1,05	51.054,68	8	213.461,93
1935	40494	1,60	91.331.58	4	63,3	5894	651.106	1,07	65.110,60	10	252.131,91
1936	43588	1,72	88.001,44	4	63,1	6565	704.648	1,13	70.464,80	10	245.262,56
1937	45910	1,76	169.218,42	7	63,5	7738	754.145	1,14	75.414,50	10	262.335,33
1938	38458	1,81	155.222,65	7	65,04	7402	710.510	1,27	92.366,30	13	313.065,62
1939	36780	1,83	169.695,64	8	64,84	7393	738.229	1,25	103.352,06	14	362.975,15
1940	36688	2,12	240.434,60	12	69,33	7426	759.103	1,41	91.092,36	12	402.589,85
1941	27200	2,56	170.824,26	12	68,30	7314	570.445	2,21	114.089,00	20	505.106,36
1942	12687	2,72	103.335,48	18	75,09	6670	434.573	2,59	86.914,60	20	568.965,24
1943	11667	3,06	157.924,48	16	97,24	4903	426.437	2,61	72.494,38	17	631.566,43
1944	17588	3,14	238.640,50	20	86,0	5825	551.459	2,59	93.748,12	17	631.297,27
1945	8994	3,12	174.285,40	27	84,0	6037	586.070	2,50	93.771,28	16	614.789,60
1946	11632				76,35	6497	594.060				670,081,51